

Міністерство освіти і науки України
Державний заклад
«Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»

Кафедра української мови

*Слобожанська бесіда – 15.
Лінгвістика тексту
і вивчення української ментальності*

Матеріали Всеукраїнської
науково-практичної конференції
(8 листопада 2022 р., м. Полтава)

Полтава
ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка»
2022

Міністерство освіти і науки України
Державний заклад
«Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка»

Кафедра української мови

*Слобожанська бесіда – 15.
Лінгвістика тексту
і вивчення української ментальності*

Матеріали Всеукраїнської
науково-практичної конференції
(8 листопада 2022 р., м. Полтава)

Полтава
ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка»
2022

УДК 811.161.2

*Рекомендовано до друку вченою радою
ДЗ «Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка»
(протокол № 4 від 2 грудня 2022 року).*

Рецензенти:

- Бобух Н. М.** – доктор філологічних наук, професор, завідувачка кафедри української, іноземних мов та перекладу ЗВО Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі»;
- Кравченко О. Л.** – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української філології та журналістики Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля

Слобожанська бесіда – 15. Лінгвістика тексту і вивчення української ментальності : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Полтава, 8 листоп. 2022 р.) / ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка»; за ред. проф. Глуховцевої К. Д. Вип. 15. Полтава, 2022. 171 с.

Збірник містить матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Слобожанська бесіда – 15. Лінгвістика тексту і вивчення української ментальності», на якій було порушено актуальні питання діалектного мовлення; особливостей лінгвістичного дискурсу; фразеології української мови; соціальних аспектів вияву мови; репрезентовано літературознавчі студії.

Для мовознавців, здобувачів вищої освіти, учителів та учнів закладів середньої освіти, широкого кола читачів.

© Колектив авторів, 2022

ЗМІСТ

Штрихи до портрета рідної говірки

Боднар Т. І. Символіка гарбуза у весільній обрядовості	6
Бондарчук Н. С., Тищенко Т. М. Говірки сучасної Звенигородщини на діалектній мапі України.....	10

Текст. Дискурс

Безгодова Н. С. Місто, яке не здолають.....	17
Блонський В. Ю., Ковальчук М. С. Еволюція військової лексики в сучасних медіа.....	23
Глуховцева І. Я. Ганна Гайворонська про українську мову.....	28
Глуховцева К. Д. Питання мови в поезіях Івана Низового	31
Дяченко Н. М. Мовосвіт сучасного «жіночого роману» крізь призму ідіостилю Ірен Роздобудько (на матеріалі твору «Зів'ялі квіти викидають»).....	35
Колесникова Л. Л. Лексико-семантичні особливості вербальних символів козацтва в поемі «Мазепа» Дж. Г. Байрона.....	40
Кравченко О. Л. Рецепція творчості українських письменників XIX ст. в інтернетному постфольклорі воєнного часу.....	44
Кравченко О. Л., Логвінова В. В. Патріотичний метод переконання в рекламних текстах під час російсько- української війни.....	51
Купрійчук Д. О. Українська політична реклама: комунікативно-прагматичний аспект.....	57
Лінчевська І. П., Зелінська О. Ю. Лексичні засоби відображення світу дитини та її оточення в повісті В. Коваленко «Вовчик».....	61
Помазан Д. С. Стилiстичні особливості пісенних текстiв черкаського гурту «SPIV BRATIV».....	68
Роман М. О. Діалектні явища в сучасній художній прозі	73
Федорова Д. Т. Українська народна пісня – це перемога над ворогом.....	77

Фразеологія. Ономастика

Барилова Г. К., Солоп Д. А. Топоніми як дидактична одиниця краєзнавчих текстів.....	81
Карлова Н. М. Фразеологічні одиниці предметного коду в системі стійких сполучень слів.....	85
Кибукевич С. В. Назви урочищ села Єльне Сарненського району Рівненської області.....	90
Найрулін А. О. Фразеологізми в епістолярію Лесі Українки як вияв прагмалінгвального (конотативного) компонента.....	93
Плечко А. А. Традиції використання глини в опорядженні поліської хати.....	98

Мовна особистість у контексті мотивів і потреб спілкування

Вельмик В. О. Мовна поведінка студентства в умовах сьогодення.....	104
Должикова Т. І. Діяльнісний підхід як спосіб реалізації змісту Нової української школи.....	108
Клєщова О. Є. Наукове трактування понять «мовна особистість» і «мовна свідомість».....	113
Кравчук О. М. Вивчення медичних термінів-епонімів на заняттях з освітнього компонента «Українська мова (за професійним спрямуванням)».....	118
Кучерявенко Г. В. Особливості сучасного молодіжного сленгу.....	121
Нікітіна А. В. Компетентнісний підхід до формування національної ментальності майбутніх учителів-словесників.....	123
Савісько С. О. Сила – у єднанні.....	130

Літературознавчі студії: традиції, дискусії, інновації

Кудріна М. І. Фольклорні витоки концепту <i>сонце</i> в збірці Ганни Гайворонської «Ключі від сонця».....	132
Негодяєва С. А. Творчі пошуки Люби Якимчук : авторські візії проблем сучасності.....	134

Пономарьов В. Є. Трансформація жанру псалом у збірці Сергія Жадана «Псалом авіації».....	138
Приходько М. Д. Авторська колискова Тараса Шевченка «Ой люлі, люлі, моя дитино» в модерній опері Олександра Родина «Катерина».....	140
Руднєва М. В., Уманська Т. О. Новотвори в поетичній збірці Марієчки-Мії Чорносвітанкової «Такі пироги».....	143
Соколовська Т. В. Тріада «свій-інший-чужий» як чинник структурної організації тревелогу Софії Яблонської «Чар Марока».....	146
Стебловська Д. Ю. Творчість Ігоря Римарука в літературному дискурсі.....	151
Уманська Т. О. Наративна стратегія пролепису аксіологічного дискурсу філософської прози початку ХХІ століття в доробку Галини Пагутяк, Мирослава Дочинця, Галини Тарасюк.....	156
Шпетна С. А., Кіріченко О. М. Модель гіпертекстового простору в мережевій літературі.....	161
Відомості про авторів.....	167

ШТРИХИ ДО ПОРТРЕТА РІДНОЇ ГОВІРКИ

Т. І. Боднар

(Кам'янець-Подільський національний
університет імені Івана Огієнка)

СИМВОЛІКА ГАРБУЗА У ВЕСІЛЬНІЙ ОБРЯДОВОСТІ

Народні обряди є специфічним, багатовимірним та особливим об'єктом наукових досліджень у всі часи. Їхне виникнення сягає своїм корінням далекого минулого й виявляється через мислення людини: «Тотожність суб'єкта й об'єкта, світу живого й неживого, слова й дії приводять до того, що свідомість первісного суспільства озброєна тільки повтореннями» [2, с. 54]. Укладаючи новий зміст у реальність, людство компонує нову дійсність, ілюзорну, у вигляді репродукції того самого, що воно інтерпретує: це і є те, що ми називаємо обрядом, звичкою, святом, грою [4, с. 17 – 18].

Учені розглядають обряд як символічну дію, метою якої є відтворення в уяві її учасників образів, сприймань і почуттів, пов'язаних зі звичаями та традиціями. Отже, обряд є поведінкою або дією, що має переважно символічне значення та сприяє зміцненню зв'язків між членами групи або групами, його розглядають як різновид символу, оскільки мета й зміст обрядових дій полягають не в самих діях, а в тому ідеальному змісті, що стоїть за цим дійством. Більшість дослідників (Т. Метельова, О. Парфьонова, С. Токарев, І. Царьова та ін.) у своїх працях визначають обряд як різновид звичаю, мета й зміст якого – відбиття (переважно символічне) ідеї, почуття, дії. Обрядову фразеологію розуміємо як комплексну наукову дисципліну, що досліджує «план змісту» етнокультури, народної психології та міфології, формою втілення для якого стало слово, предмет, обряд, зображення. Актуальними є дослідження словесних образів у текстах про народні звичаї та обряди.

Метою нашої розвідки є опис символіки номінації *гарбуз* у складі фразеологічних одиниць, що побутують на території Поділля.

Однією з провідних і відносно новою науковою цариною є обрядова фразеологія, одне з першочергових завдань якої –

встановлення корпусу, складу, репертуару фундаментальних обрядових концептів. При цьому постулюють взаємозв'язок і взаємодію обрядовості й мови в їх функціонуванні й акцентують увагу на відбитті цього процесу, зокрема в цілісній системі фразеологічних одиниць з огляду на їхній мовний і позамовний (культурний) зміст [4, с. 16 – 20].

У «Словнику української мови» так потрактовано семантику лексики *гарбуз*: (зменшено-пестливі – *гарбузик, гарбузець*; збільшені – *гарбузяка, гарбузище*) – городня сланка рослина з великими круглими або овальними плодами; фразеологізми: *давати (дати, підносити, піднести) [печеного] гарбуза*, – відмовляти тому, хто сватається. *Сватало її багато парубків, так вона всім гарбуза дала* (Українські народні казки, 1951, 155); – *Адже він тебе сватав, та ти піднесла йому печеного гарбуза?* (Квітка-Основ'яненко, II, 1956, 206); *дістати (з'їсти, покуштувати) [печеного] гарбуза* – одержати відмову під час сватання. *Не один з магнатів і князів умизгався за князівною [князівною], не один і залицявся, і кожному довелось.. покуштувать [покуштувати] гарбуза* (Олекса Стороженко, I, 1957, 368); *Стецько, діставши гарбуза від Уляни Шкуратової, пішов із Слобожанщини аж на Львівські землі* (Остап Вишня, I, 1956, 268) [3, с. 30].

В українській міфології гарбуз – ознака відмови. Уживання гарбузових страв заспокійливо діє на організм. Вважалося, що юнак, якому судився гарбуз, мусить якимось і пригоститися ним, унаслідок чого інтерес до дівчини пропадає. Це було не образливо, а тактовно й мудро [1, с. 431].

Першою причиною, чому фігурував гарбуз на сватанні – це його розмір, адже гарбуз є найбільшою городиною. Другою причиною вважають звичайний час сватань – це була пізня осінь, коли всі польові роботи закінчувалися, швидко темніло, люди спокійно готувалися до зими. Гарбуз може витримувати й доволі низькі температури, а його поживні властивості й зовнішній вигляд не втрачаються. Третьою ж причиною є те, що гарбуз вважався «головним» на городі, батьком роду.

На позначення обряду сватання вживалися такі номінації: *сватанки, змовини, брання рушників, рушники, згоди, слово*. Починалося сватання, коли послі від молодого (старости, свати, сватачі, посланці) йшли до батьків обранки укладати попередню угоду про шлюб. Свататися було прийнято у вільний від польових робіт час (на М'ясниці та від Паски до Трійці). Зі старостами до дівчини йшов парубок, на Поділлі – ходили і його батьки. Дівчина пов'язувала сватів рушниками, а обранця, на знак згоди – хусткою [2, с. 96].

Траплялося, що дівчина не давала згоди на одруження й на знак відмови повертала старостам принесений ними хліб або ж підносила молодому гарбуза чи макогон. Тоді про хлопця казали, що він *ухопив гарбуза* або *облизав макогін*. Щоб уникнути сорому, часом посилали «розвідника», котрий мав довідатися про наміри дівчини та її батьків, або йшли свататися пізно ввечері, аби люди не бачили [2, с. 97].

Зауважимо, що сьогодні такі обряди чи їх елементи зазнали трансформації, про одруження домовляються заздалегідь, але старші люди в розповідях про минувшину згадують про такий звичай. У сучасному говірковому мовленні подолян зафіксовано: *старос^тти при^хходили ўсе ^ввече^рром / то^го шо бо^йалис^{'а} / шоб ^д'іўчина не["] ^ддала гарбу^за / при^хходили і с^ватайу^ц'а // ўже бат[']ки дого^варуйу^ц'а / ўже бат[']ки моло^д'дойі сог^ласн^{'і} / ко^ли сог^ла^шайу^ц'а бат[']ки моло^д'дойі / с^таў[']ат на с[']т[']іл хл^{'і}б["] і с[']іл' / з^начит бат[']ки сог^ласн^{'і} в[']іда^вати с^войу доч[']ку за с^вого х^лопц[']а (с. Лошківці Дунаєвецького р-ну Хмельницької обл.); а ^д'іўчина сто^д'іт ^коло п[']йеца / і колу^пайе п[']іч / йак во^ни ўже сог^ласни / шос' сог^ласила ^д'іўчина / шо с^{'і} спо^добалас^{'і} же["]ни^ха ви^носит старос[']там на ^полумиску руш[']ники / а моло^ддому шол[']кову хустку / вот во^ни ўже с^{'і} до^вго^во^рили // а йакшо не["] спо^добаласи / то ви^носит гарбу^за на та^{'р}ілц^{'і} // ну ў нас так ^ддала гарбу^за / тий['] тий['] ўже п[']іш[']ли / во^ни са[']ми з[']найу^т / шо то ўже в[']ідо^вмили во^ни лопц[']а (с. Радковиця Городецького р-ну Хмельницької обл.)*.

Існують й інші варіації «гарбузової» символіки відмови: *ухо^пити гарбу^за, в[']ітп[']рави[']ти з гарбу^зом; ўхо^пити гарбу^за; ^ддати не["]ченого гарбу^за; ви^коти[']ти гарбу^за; ўче["]пити*

гарбу|за; гарбу|зами го|ду|вати; |дати молод|дому гарбу|за, |дати на |руки гарбу|за; по|дати гарбу|за, д|іс|тати гарбу|за, пот 'аг^х|ти гарбу|за, з|ійсти гарбу|за, пок|ласти на ст'іл гар|буз. Зазначимо, що в сучасному мовленні за межами обрядового тексту ці фразеологізми вживаються на позначення поняття 'азнати поразки, невдачі'.

Для хлопця це вважалося ганьбою. Він виходив з гарбузом у руках і всі сусіди бачили, що дівчина відмовила йому. Іноді молоді дівчата прикрашали гарбуз стрічкою. Це було натяком на те, щоб хлопець удруге не надумав свататися. Ось чому в давні часи хлопці так боялися отримати від дівчини гарбуз у подарунок. Якщо хлопець подобався дівчині й вона хотіла вийти за нього заміж, то гарбуз йому не виносила. З цього гарбуза далі варили кашу.

Отже, у системі наукових знань обрядофразеологія, як і етнолінгвістика, знаходиться на перетині дослідницьких векторів фольклористики, етнографії, культурології, соціології та власне лінгвістики. Тексти діалектного мовлення є цінним свідченням про давні обряди, джерелом дослідження символічних значень лексем як у структурі фразеологізмів, так і за його межами.

Література

1. **Войтович В.** Українська міфологія. Вид. 2-ге, стереотип. К. : Либідь, 2005. С. 431.
2. **Задорожний В.** Символіка українського народного обряду сватання. *Міфологія і фольклор*. 2013. № 2 – 3. С. 96 – 97.
3. **Словник української мови:** в 11 т. / редкол. І. К. Білодід та ін. К. : Наукова думка, 1971. Т. 2. 550 с.
4. **Царьова І. В.** Етнокультурна семантика в обрядовій фразеології східнослобожанських говірок : монографія. Дніпропетровськ : Інновація, 2015. 258 с.

Н. С. Бондарчук
(Єрківський заклад загальної
середньої освіти I – III ступенів
імені Героя України В. М. Чорновола)

Т. М. Тищенко
(Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини)

ГОВІРКИ СУЧАСНОЇ ЗВЕНИГОРОДЩИНИ НА ДІАЛЕКТНІЙ МАПІ УКРАЇНИ

Звенигородщина за сучасним адміністративним поділом об'єднує населені пункти колишніх Звенигородського, Тальнівського, Лисянського, Корсунь-Шевченківського, Катеринопільського, Шполянського районів Черкаської області. Адміністративні та діалектні межі, як відомо, ніколи не збігалися. Штучне створення чотирьох районів Черкащини у 2020 році, яке, можливо, і виправдане економічними потребами, спонукало нас до вивчення говіркових особливостей сучасної Звенигородщини.

Мета цієї розвідки – простежити лінгвогеографічну репрезентацію говірок Звенигородського району Черкаської області й на її підставі визначити їхню діалектну приналежність.

Говірки середньої та західної Черкащини постійно перебували в полі зору науковців. Хоча єдиної думки в діалектологів не склалося, та в працях більшості дослідників присутні локальні маркери «східніше Умані», «Умань» і «Тальне». І. Зілинський вважав, що розмежувальна межа між говорами Поділля та Середньонаддніпрянщини проходить умовно по лінії Біла Церква – *східніше Умані* – Ананьїв [5]. За Ф. Жилком, розмежувальна лінія між південно-західним і південно-східним наріччями української мови проходить між говірками через Фастів – Білу Церкву – *Тальне* – західніше Новомиргорода [4, с. 8]; за І. Матвіясом, – східніше Коростишева – Козятина – на *схід від Умані* – Первомайськ – Роздільна [8, с. 42], за С. Бевзенком, – від Фастова – Білої Церкви – Ставища – *Тальне* – Первомайська – Ананьєва [2, с. 208]. А. Кримський говірки західної Звенигородщини визначав такими, що тяжіють до південно-західного наріччя, і називав швидше «переходовими» [6, с. 7].

У першому томі Атласу української мови (АУМ) [1] репрезентовано всі мовні рівні 5-ти говірок Шполянського, 4 - х – Тальнівського, Катеринопільського та Корсунь-Шевченківського, 3-х – Лисянського та Звенигородського районів. Згідно з даними АУМ [1], на Черкащині межа між подільськими і середньонаддніпрянськими говорами приходить поблизу м. *Тального*, тобто говірки Тальнівського району, які знаходяться від м. Тального на захід, мають подільську основу.

В атласі Г. Мартинової «Лінгвістична географія Правобережної Черкащини» [7] сучасна Звенигородщина представлена значно більше, зокрема репрезентована побутова лексика 12 говірок Звенигородського, 7 – Лисянського, 10 – Корсунь-Шевченківського, 10 – Тальнівського, 10 – Катеринопільського, 8 – Шполянського колишніх районів. На підставі 155 атомарних карт дослідниця вказує на демаркаційну лінію між подільськими й середньонаддніпрянськими говорами, що становить собою три пасма ізоглос. «Межа активної взаємодії крайніх західних ізоглос подільських і середньонаддніпрянських елементів на території правобережної Черкащини визначається приблизною лінією східніше Жашкова – східніше Умані» [7, с. 32]. Друге пасмо ізоглос у зоні активної взаємодії подільських і середньонаддніпрянських говірок – центральне. Воно проходить східніше від першого, приблизно в бас. р. Гнилий Тікич [7, с. 33] (більша частина – територія сучасного Звенигородського району). Дослідниця зауважує, що «це найбільш компактне пасмо ізоглос, вужче і густіше на півночі і рідше на півдні, що свідчить про активнішу міждіалектну взаємодію саме в південних районах досліджуваного регіону, де нашарування особливостей південно-західного походження найбільш відчутне» [7, с. 33]. Третє пасмо, яке виокремлює Г. Мартинова, східне, «відображає наступ деяких найбільш сильних подільських особливостей у зону побутування середньонаддніпрянських елементів і опір останніх проти проникнення невластивих їх діалектній системі явищ, що виявляється в ширині й густоті пасма ізоглос, яке густіше поблизу р. Гнилий Тікич і рідше східніше від неї, відображаючи

поодиноке проникнення подільських особливостей у східну зону правобережночеркаських говірок [7, с. 33]. Пізніше Г. Мартинова підтвердить свої спостереження, досліджуючи середньонадніпрянські говірки на фонематичному рівні. Отже, усі говірки сучасної Звенигородщини, за Г. Мартиною, знаходяться у зоні контакту подільського й середньонадніпрянського говорів, але говірки колишнього Тальнівського району мають подільську основу, говірки східніше р. Гнилий Тікич (частина Звенигородського і Катеринопільського районів та говірки Шполянського, Корсунь-Шевченківського районів) мають середньонадніпрянську основу. Говірки в межиріччі Гірського та Гнилого Тікичів (Лисянський, частини Тальнівського та Звенигородського районів) є перехідними говірками подільсько-середньонадніпрянського типу.

Т. Тищенко, досліджуючи сільськогосподарську лексику говірок подільсько-середньонадніпрянської межі, змістила акцент на східноподільські говірки, тому до мережі атласу – додатку до дисертації «Подільсько-середньонадніпрянське суміжжя у світлі ізоглос» – увела 34 говірки сучасного Звенигородського району (12 – Тальнівського, 6 – Катеринопільського, 6 – Шполянського, 6 – Звенигородського, 4 – Лисянського р-нів). На основі атомарних та синтетичних карт дослідниця зробила висновок, що «територія західніше Умані і східніше р. Гнилий Тікич характеризується взаємопроникненням елементів подільського й середньонадніпрянського говорів і посічена мереживною сіткою із 6-ти пасом ізоглос» [11, с. 8], три із яких накладаються на пасма, виокремлені Г. Мартиною. На думку Т. Тищенко, територія, окреслена крайнім західним та крайнім східним пасмами ізоглос, є зоною перехідних говірок подільсько-середньонадніпрянського типу [11, с. 15].

Зауважимо, що карти, уміщені в додатках дисертації, вказують, що західні перехідні говірки (Тальнівський р-н) мають типову східноподільську основу, а східні (говірки Звенигородського та Шполянського районів) – середньонадніпрянську.

Дослідження Т. Щербини про ареалогію говірок середньоаддніпряньського-степового діалектного порубіжжя [12] говірки Звенигородщини охоплює частково. До мережі *Атласу лексики на позначення одягу, взуття, головних уборів і прикрас у говірках середньоаддніпряньсько-степового порубіжжя* Т. Щербини входять говірки одного села Звенигородського, 9 – Шполянського, 2 – Тальнівського, 3 – Катеринопільського районів теперішньої Звенигородщини. Зважаючи на те, що межу між південно-західним та південно-східним наріччями більшість дослідників проводить на Звенигородщині, через те зауважимо, що говірки Звенигородщини є неоднорідними, зокрема в репрезентації назв одягу, взуття і прикрас, що засвідчує праця Т. Щербини [12]. Карт, на яких би говірки сучасної Звенигородщини засвідчували свою цілість, небагато, це зокрема *со́рочка* ‘чоловіча сорочка’ (к. 22); *вишита со́рочка* ‘вишита жіноча сорочка’ (к. 27); *ма́н’їжка* ‘вишита вставка в сорочці народного крою посередині грудей’ (к. 33); *п’їдтичка* ‘вишитий поділ жіночої сорочки’ (к. 35); *кар’ман* ‘кишеня на внутрішньому боці поли чоловічого піджака’ (к. 40), *оч’кур / гоц’кур* ‘шнур, мотузка, якою стягують штани для їх підтримання’ (к. 42), *сп’їдниця’а* ‘спідниця’ (к. 47), *жил’етка* ‘стьобана ватяна куртка без рукавів та коміра’ (к. 59), *са’чок* ‘жіночий одnobортний прямоспинний піджак із чорного сукна’ (к. 62).

На к. 3 скартографовано лексеми на позначення старого, зношеного, порваного одягу. У двох говірках Звенигородщини західніше р. Гірський Тікич зафіксовано лексему *ган’ч’їрка*, ізолекси якої, імовірно, продовжуються десь у західні ареали Черкащини, проте не поширюються в говірках далі на схід Звенигородщини, натомість у них зафіксовано лексему *лах’м’їт’а*, якої не зафіксовано більше в інших мікроареалах Звенигородщини. Виокремлення західних звенигородських говірок в окремий ареал засвідчує і к. 10 ‘Одягтися в старий одяг’. Крім лексичної опозиції (першими подаємо західні варіанти) *вд’аэ’тис’* : *в’д’їтис’*, спотерігаємо ще й морфонологічну опозицію: закінчення *ти* : *т’* в інфінітивах дієслів: *в’д’їтис’* : *в’д’їц’а*. Західні говірки Звенигородщини виокремлюються як окремий ареал і на карті, яка репрезентує сему ‘вилogi рукавів,

манжети', зокрема в говірках західних скартографовано лексему /чохла, в усіх інших говірках – ман/жети (к. 32), у двох говірках трохи на схід від басейну р. Гнилий Тікич скартографовано лексему ош/лати, відому в говірках н. п. колишніх Катернопільського, Шполянського та Смілянського районів Черкаської області. На к. 37 'штанина, одна із холош штанів' у західній частині Звенигородщини незначний ареал формує лексема холош/н'а, тоді як решті говірок притаманна лексема /халоша. Західним говіркам Звенигородщини характерна лексема криж /івниц'а на позначення вузької смужки тканини, пришитої чи пристебнутої ззаду на талії верхнього одягу, східним – дошки або брусу, що з'єднує вгорі полудрабки воза (к. 53). Такі ж ізоглоси спостерігаємо і в досліджуваних говірках на позначення верхнього жіночого одягу-безрукавки, яка щільно облягає стан, з вирізом коло шії: кир/сет (зх): кер/сет (сх). На позначення чоловічого теплого напівпальта з хутровим коміром скартографовано опозицію д'/журка (зх): чумерка, чи/мерка, чемерка (сх). Подібні ареали спостережено і в реалізації семи 'хлястик, вузька смужка тканини, пришита чи пристебнута ззаду на талії верхнього одягу' (к. 74): криж /івниц'а (зх): хл'астик, хл'аст'ік (сх); 'складки у верхньому одязі від талії донизу' (к. 75): з/бори (зх): ск/ладки (сх). Явища, зафіксовані в західних говірках сучасного Звенигородського району, імовірно, мають продовження в східноподільських говірках.

Подібних явищ зафіксовано багато, що дає змогу нам зробити висновок про те, що західні говірки н. п. Білашки та Криві Коліна колишнього Тальнівського району можна класифікувати як східноподільські, тоді як сучасні східні говірки Звенигородщини належать до середньонадніпрянських.

Дослідники східноподільських говірок, зокрема Г. Березовська [3], Л. Поліщук [10], О. Осирко [9], до мережі обстеження вводять незначну кількість говірок Звенигородщини, оскільки їх лексико-семантичні структури не були предметом вивчення дослідників. Але висновки, які зробили діалектологи про ареалогію східноподільських говірок, дають уявлення про віднесеність тих чи тих говірок сучасної Звенигородщини до певного діалекту. Наприклад,

Г. Березовська, скартографувавши поширення явищ лексико-семантичного та фонетичного рівнів у тематичній групі назв одягу, взуття та прикрас, робить висновок про те, що «крайні східні ізоглоси, які відмежовують подільські елементи від інших (середньонадніпрянських чи степових), концентруються в басейні р. Синюха (говірки колишнього Тальнівського району – *спостереження наше*). На північному відрізку пасма (межа між подільським і середньонадніпрянським говорами) ізоглоси проходять у межиріччі Гірського і Гнилого Тікичів, західніше р. Гірський Тікич (говірки – частково Тальнівського, Лисянського, Звенигородського, Катеринопільського районів – *спостереження наше*), східніше р. Гнилий Тікич і накладаються на пасма ізоглос, виділені Г. Мартиноюю та Т. Тищенко на матеріалі побутової і сільськогосподарської лексики Черкащини» [3, с. 127].

До мережі обстежених говірок у дисертації Л. Поліщук [10] увійшли лише 3 говірки Звенигородського, 4 – Тальнівського, 1 – Катеринопільського колишніх районів. Карти поширення лексики традиційного будівництва на Східному Поділлі, уміщені в додатках, показують, що говірки колишнього Тальнівського району є типовими східноподільськими, оскільки проведені ізолекси знаходять своє продовження в говірках, поширених західніше. Говірки Звенигородського та Катеринопільського районів позначені різнодіалектними рисами.

У дисертації О. Осирка [9] скартографовано назви їжі та напоїв у 3-х говірках Звенигородського, 4-х Катеринопільського, 2-х Тальнівського та 3-х Шполянського колишніх районів Черкаської області. Ізоглоси, які проводить дослідник, доповнюють пасма ізоглос, виокремлені попередніми дослідниками й утверджують у думці, що говірки н. п. Тальнівського району є типовими східноподільськими говірками.

Отже, говірки сучасної Звенигородщини є неоднорідними, що демонструють карти, уміщені в лексикографічних працях дослідників говірок подільсько-

середньонадніпрянської межі. Проаналізувавши атомарні та синтетичні карти поширення лексико-семантичних явищ різних тематичних груп та висновки попередників, констатуємо, що говірки західної сучасної Звенигородщини (колишній Тальнівський район) є типовими східноподільськими говірками, говірки колишніх Шполянського, Корсунь-Шевченківського, частково Звенигородського та Катеринопільського є середньонадніпрянськими, хоча інколи зазнають нашарування подільських елементів.

Література

1. **Атлас** української мови : у 3 т. К. : Наук. думка, 1984 – 2001.
2. **Бевзенко С. П.** Українська діалектологія. К. : Вища школа, 1980. 216 с.
3. **Березовська Г. Г.** *Структурна організація та географія назв традиційного одягу та прикрас у східноподільських говірках* : дис... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 – українська мова. Київ, 2011. 393 с.
4. **Жилко Ф. Т.** Говори української мови. К. : Радянська школа, 1958. 258 с.
5. **Зілинський І.** Карта українських говорів. Варшава, 1933.
6. **Кримський А. Ю.** Звенигородщина з погляду етнографічного та діалектологічного. К. : Друкарня Всеукраїнської Академії Наук, 1930. 434 с.
7. **Мартинова Г. І.** Лінгвістична географія Правобережної Черкащини. Черкаси: «Відлуння». 2000. 265 с.
8. **Матвіяс І. Г.** Українська мова і її говори. К. : Наукова думка, 1990. 168 с.
9. **Оскирко О. П.** *Назви їжі та напоїв у східноподільських говірках*: дис... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 – українська мова. Черкаси, 2018. 397 с.
10. **Поліщук Л. Б.** *Структурна організація та географія назв традиційного будівництва в східноподільських говірках*: дис... канд.філол. наук : спец. 10.02.01 – українська мова. Вінниця – Донецьк, 2015.
11. **Тищенко Т. М.** *Подільсько-середньонадніпрянське суміжжя у світлі ізоглос* : автореф. дис... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 – українська мова. Київ, 2003. 19 с.
12. **Щербина Т. В.** *Ареалогія середньонадніпрянсько-степового порубіжжя*. Монографія. Черкаси : Видавець Андрощук П. С. 2009. 348 с.

ТЕКСТ. ДИСКУРС

Н. С. Безгодова

(ДЗ «Луганський національний

університет імені Тараса Шевченка»)

МІСТО, ЯКЕ НЕ ЗДОЛАЮТЬ

Лютий. Двадцять четверте. *За обрієм весіло/ Вже березень наснивсь / Та раптом все змінилось – / І лютий розлютивсь.* Збентежилась неосяжна блакить, бо «...із вогненною зброєю на грудях і диявольською посмішкою на обличчі» увірвалося в наше розмірене життя жахливе за своєю конотацією слово – війна. «Наше життя змінилось за секунди. Ми знаємо, як було «до» 24 лютого – у кожного з нас кипіло життя з мріями та планами на майбутнє. І вже знаємо, яке воно – «після» (Сергій Танчинець): *Хочеш забутись, та сили катма, / Згадуєш лютий, а дому нема. / Замість дому – війна, нуль чотири тридцять одна, / Двадцять чотири нуль два...* («Без Обмежень»). Так, життя змінилося назавжди. Ми наче потрапили на перехрестя добра і зла, кривди і любові, віри і розпачу, смутку і надії. І в такому суперечливому сьогоденні кожен шукає свій шлях, робить виправдані, а інколи несвідомі вчинки. Спротив загарбнику та власне самоствердження відбувається в кожного по-різному, бо війна суттєво трансформує життєві цінності та пріоритети. Сильні емоційні відчуття, порушення звичного ритму життя, втрата впевненості в завтрашньому дні, страх за життя рідних і близьких, а ще більший страх – втрата Батьківщини – усе це болем віддається в душі кожного українця – як у словах, так і в мовчанні. Як влучно відзначила Анна Малимон, «одним війна дає слова, а іншим...заціпеніння». *Він був поетом. Та прийшла війна, / якій ні краю, ні кінця не видно. / Над ним нависла брила кам'яна / – Кому твоя поезія потрібна?* (Ганна Гайворонська).

Поетичне слово – це символ єднання, любові, розуміння, це зброя, і доволі дієва зброя, яка в час небезпеки стає зброєю нації. Її голос, можливо, не такий виразно-декларативний, як голос масмедій, але це голос, що йде з глибини душі: допомагає витримати тягар воєнного часу, піднімає бойовий дух на передовій, дає сили рухатися далі, надихає на перемогу...

Поезія – це квітка сонця, брате. В хвилини перекурів, між боїв, / там, на межі нервових зривів, / не шкодував цілющих мирних слів / у віршах мелодійних і вразливих (Ганна Гайворонська). «Кажуть, що музи втікають, коли стріляють з гармат. Особисто моя – ні... Бо вона – Україна», – так визначає свою творче кредо Валентин Науменко (НАУМ), уродженець Северодонецька, який захищає Україну, проте знаходить час і на творчість.

Тішить те, що не змовкають обірвані струни, а навпаки, набувають нового звучання.

Головний герой поезій воєнного часу – це народ, вільний, сильний, нескорений, це наші мужні захисники і захисниці. Але є ще один Герой – наші міста. Вони першими відчували на собі удари ворожих бомбардувальників, страшний скрегіт важкої техніки, огидну ходу озброєних чужинців. А ще вони бачили обличчя містян, які поспіхом збирали речі, покидаючи рідні домівки, людські втрати, сльози, розпач, біль, ненависть до ворога.

Місто спить в камуфляжі, на вулицях люду катма, / В комендантську годину притьмавім, безкровнім свічаді / Обіймаю тебе, обіймаю тебе, обійма... / Під чергові розряди сліпих іскандерів і градусів. / Не вмикатиму світла – молюся, щоб сильне крило / Укривало цей дім та відводило натиск армади, / Обіцяй мені вижити, як би у вас не гуло! / Обіцяю тебе обіймати... (Домініка Дем). Такими постають наші міста сьогодні – зранені, змучені, у бою гартовані. Про них пишуть поети, їхні вірші кладуть на музику, до них підбирають реальні візуальні зображення та відеоролики.

У тяжкі години наші погляди звернені до «вічного міста» (Оноре де Бальзак), до серця України – її столиці, нескореної, гордої та величної. Скільки написано прекрасних поезій, чудових пісень про мирний квітучий каштановий Київ! Але воєнний Київ звучить по-іншому.

Моє місто поранене в душу, / Але дихає, не здається. / Пробачай, що я їду. Мушу. / Залишаю тобі моє серце (Наталія Кот); *Києве любий, духовна скарбнице, Моя горда українська столице! / Сили духу тобі і стійкості, / Віри, незламності та непохитності* (В'ячеслав Стрий (Трибузький)); *Тримайсь,*

золотосайний Київ! / Колиска Віри, Храм краси! Ти завжди в серце волю сіяв / Й тепер її не віддаси! (Лариса Аврамчук); *...гуде земля, / Сирени виють, не вищувають. / Не на колінах Київ наш, / Супротив чинить вся держава...* (Тетяна Мунтян); *Тримайся, Києве, благаю!.. / Бо ти не просто місто. / Ти – серце України, рай... / Ти – нації майбутнє* (Маріанна Салай-Пак).

Віру в непохитність і нескореність української столиці, у силу духу наших захисників відчуваємо в кожному рядку, у кожному слові поезій.

Промчав і стих на Київщині шквал, / Міста-бійці зустрілися з своїми. / Столиця наша – Київ-генерал, / Проводить перекличку з рядовими: / Я – Буча! Я – Гостомель! Я – Ірпінь! / Зв'язок тримає армія зі старшим. / Міста-фортеці древніх поколінь / В строю ідуть, розтягнуті на мариші (Леонід Луговий). Так, колись «рядові», тепер – Міста-Герої! Міста, що не стишують ходу, упевнено тримають стрій, разом з безстрашним загоном ЗСУ наближають довгоочікувану мить перемоги.

Скільки довелося витримати, але не скоритися, здавалося, таким «тендітним», зовсім не пристосованим до «зустрічі» з ворогом містам на Київщині. Про кожне можна складати легенди, писати не тільки вірші, а багатотомні книжки (так і буде! – Н. Б.). *Здригнувся світ, це біль пекучий, / Мов на хресті розп'ята Буча, / Немає сонця, тільки ночі, / Нема життя, закриті очі... / Нема весни, її спалили, / Ні, це не сни...* (Ірина Федишин); *Я хочу кричати... Ви бачили Бучу? / Від болю ламає, в душі стільки дір... / Хай зникнуть із карти ті виродки сучі, / Які нам принесли «расейський свій мір»* (Леся Семенюк).

Закарпатський співак Іван Пилипець написав пісню-присвяту «Балада про Ірпінь»: *Мости горять, горить у серці біль, / Сідає сонце, хлопці рвуться в бій, / Летять ракети, постріли, як тінь, / Ми будем битись за наш герой – Ірпінь.*

На своїй сторінці у Фейсбук автор слів «Вальс Ірпінь» Арсен Мірзоян повідомив: «Не буду писати про пісню... Усе в ній»: *Скільки імен висікли кулі на стінах / Скільки імен перетворили автівки в / могили / Скільки бачив, малий / За свої раз-два-три роки / Скільки б не було, терпи / Раз-два-три кроки*

/ Бачиш, без сил земля / Треба допомогти / Тебе тримаю я, / А небо тримаєш ти.

Одного осіннього (ми в це віримо! – Н. Б.) дня зберуться щасливі люди на площах великих міст, у маленьких містечках, селах і закружляють у танці під переможну пісню, яку напишуть наші талановиті поети й композитори. А поки що чекаємо разом з містами нашу перемогу: *Підніме очі закривавлений Ірпінь, / Йому плече підставить сива Буча. / А Бородянка і Гостомель-побратим / Порушать тишу стогоном болючим. / Демидів враз прокинесться від сну / Від болю ран ворожих окупантів. / На повні груди крикне: «Я живу! / Я витримав оцих потвор-мутантів...»* (О. Горголь-Ігнат'єва)

Знаково, що переможець «Євробачення – 2022» гурт Kalush Orchestra знімав кліп у найбільш постраждалих від окупації містах на Київщині – Бучі, Ірпені, Гостомелі, Бородянці, щоб показати всьому світу масштаби трагедії й закликати не бути байдужими до України.

«Трагічно, коли руйнується все дороге, усе нажите за багато років, коли на місці рідної домівки зяє порожнеча, коли рідне місто спотворене ворожими ракетами», – так пише про свою нову пісню «Обіцяй» поетеса, співачка, перекладачка з Харкова Луцина Хворост, яка змушена була покинути місто після регулярних обстрілів: *Обіцяй, що будуть жити наші міста! / У нас у всіх проста і свята мета.* Так, містам боляче, що їх покидають, але вони знають, що це заради безпеки.

Сергій Михайлов з оптимізмом дивиться в майбутнє й без сумніву додає: *Коли настане мир, а він настане! / Коли мій рідний Харків залікує рани, / Я мрію прогулятися по вулиці / Сумській, / І знов побачити чудовий Харків мій.*

На сьогодні, мабуть, найбільше віршів складено про місто над Азовом, яке *«Кат-пилат розтинає на хресті»* (Марія Чайківчанка).

Трагедія міста і його жителів не залишила байдужим Богдана Томенчука з Івано-Франківщини, який щодня, починаючи з 24 лютого, пише вірші: *Небо як на уламки потрісканий купол... / Ангел Божий летів на обрубку крила... / Принадійна Марія йшла в Маріуполь... / Сина Божого в лоні*

несла... / І в котрісь тарабари летіла планета, / Десь замешкався Бог, бо інакше – чому ?/ У яскиню невинну попала ракета, / І яскиня світам народила пітьму...

Чи може бути щось страшнішим від того, що «...до зір летять ангели святі...» навіть не побачивши світ?

Це не спогади й не розповідь, це жалібна пісня, яку присвятила Олена Герасим'юк Драмтеатру в Маріуполі, у якому ховалося цивільне населення і який був розбомблений російським літаком.

Я стою і читаю нові свої / вірші на сцені / Драматичного театру у Маріуполі, / розбитого вщент / російськими авіабомбами / Я стою на сцені, якої вже не існує, яка / вже не сцена – могила, / під нею/ поховано заживо тисячі чоловіків, жінок та їхніх / дітей – /і мертвих, і живих, і навіть / ненароджених.

Бомбардуванню пологового будинку в Маріуполі присвятив свій вірш Василь Махно, коли увесь світ облетіла світлина пораненої вагітної жінки на ношах. На жаль, ні жінку, ні дитину врятувати не вдалося: *...пережити ніч в Маріуполі / під потрісканим неба / куполом / під будинком розбитим / в тім житті – на іншому / березі / хто міг знати що буде у / березні / і кому його не пережити?; ...ти біжи, санітаре, по вулиці / бачу жили на шії здулися / ти неси – може вдасться /спастити/ породіллю оцю з Маріуполя / її сина – для першої купелі / й те що я підганяю – прости.*

А від рядків Зоряни Дзери хочеться просто кричати: «За що?»: *Я хотів народитися восени двадцять другого, / Мав з'явитись на світ якраз на Покрову, / Чув, як мама молилась за мене із тугою / Й дуже ніжно співала мені колискову. / Її голос тремтів все частіше, а мрії / Заглушали снаряди, новини і герці. / Дикий біль... Й в Маріуполі – місті Марії / Я помер, обіймаючи мамине серце.*

Героїчній обороні Маріуполя, її захисникам присвячують свої пісні відомі українські співаки. Слова їхніх пісень – це віра в нескореність міста, віра в людей, у щасливе майбутнє.

Пісня Святослава Вакарчука «Місто Марії» набула прихильності в мільйонній аудиторії слухачів. Особливо тепло

сприймають її бійці на передовій: *Сонце зійшло над Азовом / Вітер над дюнами дме / Холодно, але пісок пахне весною / Очі вже звикли до втоми / Надто багато причин / Мрію як нам буде добре з тобою / Ні, корабельні гармати / Не розіб'ють мою мрію / Вірю ніколи не зрадить серце моє / Буде до віку стояти / Правдиве місто Марії/ Доки над гордим Азовом / Сонце встає.*

Присвята місту – «Наш Маріуполь» Павла Табакова : *Місто Марії, наш Маріуполь / Знищена мрія, зірваний купол... / Мирний, а з неба градом, вогнями / Сипле на землю ворог без тьми... / Місто на попіл, попіл у серце / Кожного з нас, не стихаючи / б'ється... / Місто Марії, о сили небесні, / З попелу цього місто воскресне!..*

Фронтмен гурту «Без Обмежень» Сергій Танчинець написав пісню з символічної назвою «24/02». Дата, яку неможливо забути і з якою майже кожен із нас живе й сьогодні. Та все ж автор закликає триматися й вірити, і обов'язково будуть сльози радості : *Вічності стане на всіх, / Мужності буде сповна, / Нам посміхається у слід, / Крізь сльози вона – Марія.*

Чуттєво, з оптимізмом, щирою вірою в те, що зустріч з містом відбудеться, сповнені рядки пісні Alyona Alyona «Маріуполь»: *Я з потягу через перони / Пішки пройдуся до моря / А в парку шумітимуть крони / А з Храму Петра гучно дзвонять / Там діти козацького роду / Там сповнений вірою погляд / Місто моє, Маріуполь / Ти чуєш, я поряд... І хай не буває чудес тут / Зневірись хтось навмисно / Та промінь яскравий з небес / Каже: це – українське місто.*

Ми щиро віримо ...герою, / ти вистоїш! І знов до бою, / ти станеш, наче Прометей, / за мир, за волю, за людей. / Ти був окрасою Азова / і нею скоро станеш знову! (Маріанна Салай-Пак).

Рідні наші українські міста – Сєверодонецьк, Рубіжне, Кременна, Попасна, Куп'янськ, Ізюм, Херсон, Миколаїв, Запоріжжя, Суми, Нікополь, Житомир, Львів... Вибачте, кого не назвали. Ми про вас не забули. Ви – міста з великою душею, Міста – Герої! Скоро все, що болить, залікується, що понівечене ворожими снарядами, відбудується, ви станете ще кращими. Але ніколи не пробачимо...

В. Ю. Блонський, М. С. Ковальчук

(Дніпровський національний
університет імені Олеся Гончара)

ЕВОЛЮЦІЯ ВІЙСЬКОВОЇ ЛЕКСИКИ В СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКИХ МЕДІА

Лексика – це динамічна система, що змінюється, доповнюється, трансформується відповідно до розвитку суспільства, науки, техніки. Військова лексика є особливим, спеціальним її видом, оскільки через специфічну комунікативно-функційну спрямованість вона перебуває на перетині двох функційних стилів мови – офіційно-ділового й науково-технічного. Окрім того, склад сучасної військової лексики постійно оновлюється внаслідок виходу з обігу деяких слів, зміни їхнього значення, у зв'язку з реорганізацією видів збройних сил, появою нових зразків зброї та військової техніки, нових стратегій тощо.

Сьогодні військова лексика має достатній системний опис, а військово-поліційна частково усе ще перебуває у стані становлення й формування. Зважаючи на це, дослідження української військової термінології залишається особливо актуальним. Українська військова термінологія ХХІ ст., її модернізація належать до актуальних проблем сучасної української лінгвістики, розв'язання яких неможливе без вивчення історії досліджень української військової лексики, що створює підґрунтя для формування галузевих, фахових термінокомплексів.

Формування українськомовної військової лексики відбувалося разом із формуванням українського війська. Українську термінолексику козацьких часів фіксує «Словарь малорусской старины, составленный въ 1808 г. В. Ломиковскимъ» [1]. Хоч із погляду сучасної лексикографії «Словарь...» не має чіткої концепції, адже поєднує риси енциклопедичного, тлумачного й словника іншомовних слів, але його цінність – в окресленні й наповненні тематичних груп номінативних одиниць із архісемою «військовий», зокрема на позначення генеральної старшини: *генеральний писар*, *генеральний «есауль»*, *генеральний «бунчучний»*, *генеральний*

суддя, генеральний обозний; полкової старшини: обозний, суддя, писар, «есауль», «хорунжій» [2].

В українському військовому слововжитку ХХ ст. фахівці відзначають, що високий ступінь відтворюваності іншомовних запозичень був не лише наслідком міжмовної взаємодії, спричиненої впливом на українську мову в результаті безпосереднього контактування територіально суміжних мов країн-завойовників, але й зумовлювався дією суто лінгвістичних чинників, зокрема потребою залучення нових виражальних засобів, для фахової номінації яких українській мові вкрай бракувало через відсутність державності й недостатню сформованість галузевих підсистем [3]. Національно свідомі інтелігенція цього періоду прагне подолати дефіцит власних номінативних засобів.

У 40 – 50-х рр. ХХ ст. розвиток українськомовної військової лексики було практично зупинено. Радянська номенклатурна система згубно подіяла на розвиток національної військової лексики, знівельовавши здобутки українських військових термінологів [4].

З моменту здобуття Україною незалежності, починаючи з 1991 року й потому, актуальними стали терміни, пов'язані з різними аспектами процесу відмови України від володіння ядерною зброєю та від великої кількості одиниць стратегічних озброєнь. Це такі терміни, як: *ядерні боєприпаси, засоби доставки ядерних зарядів, ядерні боєголовки, міжконтинентальні балістичні ракети, ракетна армія, рідкопаливні СС-19, твердопаливні СС-24, ШПУ (шахтні пускові установки, стратегічні бомбардувальники, ядерні боєзаряди стратегічної зброї, тактичні ядерні боєзаряди* тощо.

Революція на Майдані й наступні події в Криму та на Донбасі ввели в ужиток українців цілу низку нових слів і понять. Прихильники й противники Майдану, автори-журналісти, відомі політологи та громадські діячі не скупилися на креатив і винахідливість, завдяки чому події, що розділили історію країни на до і після, отримали й власні військові мовні визначення. Вплив потужної розмовної стихії, яку називають «кузнею» лексики, найбільше охопив сферу ЗМІ. Провідні

видання висвітлювали події Майдану з максимальною достовірністю, добираючи найяскравіші лексичні новації [5].

З 2014 року, з окупації Криму та початку бойових дій на Сході України, в українських засобах масової інформації з'являється поняття «антитерористична операція». Це комплекс військових та спеціальних організаційно-правових заходів українських силових структур, спрямований на протидію діяльності незаконних російських та проросійських збройних формувань [6]. З моменту початку АТО українська військова лексика почала трансформуватися й унормовуватися.

З огляду на те, що сфера військової діяльності дуже велика й поділяється на різні самостійні галузі знання, існує безліч тактичних, організаційних, військово-технічних термінів, що належать до різних родів військ та видів збройних сил тощо. Поняття *вторгнення*, наприклад, є вужчим і використовується для опису нападу збройних сил рф на територію України. Тоді як поняття *збройна агресія* включає і вторгнення, і дії, не пов'язані безпосередньо з перетином збройними силами державного кордону. Важливо пам'ятати, що війна рф проти України триває з 2014 року. А 24 лютого 2022 року розпочався новий етап цієї війни – *повномасштабне вторгнення*. Тому якщо в журналістському матеріалі не згадуються часові проміжки, можна використовувати терміни *війна*, *збройна агресія*.

У бойових документах, ЗМІ, у розмовній мові вживається велика кількість абrevіатур, скорочень військової термінології, наприклад: *мбр* – механізована бригада, *тбр* – танкова бригада, *аємбр* – аеромобільна бригада, *КП (ЗКП)* – командний (запасний командний) пункт, *БМД* – бойова машина десантна, *БМ (БМП)* – бойова машина (піхоти), *БРМ (БРДМ)* – бойова розвідувальна (броньована розвідувальна дозорна) машина, *БТР (БТР-Д)* – бронетранспортер (десантний), *ДРГ* – диверсійно-розвідувальна група, *ДВМП* – дистанційно встановлене мінне поле, *ЗКР* – зенітна керована ракета, *КПП* – контрольно-перепускний пункт.

Запровадження воєнного стану мало також і лінгвістичний наслідок – багато людей дізналося, що прикметники *воєнний* та *військовий* мають різні значення у складі субстантивних сполук.

Загалом визначення різниці в значеннях прикметників *воєнний* та *військовий* можна узагальнити так:

Військовий – який стосується війська, військовика: *аеродром, аташе, госпіталь, дух, ешелон, завод, квиток, керівник, корабель, кореспондент, кредит, лад, лазарет, моряк, об'єкт, обов'язок, оркестр, парад, поїзд, порядок, радник, статут, телеграф, автоінспекція, академія, база, виставка, влада, дисципліна, дорога, економіка, література, людина, медицина, могутність, перевага, підготовка, присутність, сила, служба, справа, таємниця, техніка, форма, фортеця, хімія, частина, виробництво, відомство, замовлення, звання, керівництво, планування, правило, співробітництво, судно, училище, заходи, можливості, традиції.*

Однією суттєвою особливістю використання військових термінів у політичному дискурсі є несистемне сприйняття вербалізованих понять. Для фахівця термін завжди є частиною злагодженої системи наукового знання та розкриває зміст поняття його взаємозв'язку з суміжними поняттями. Зміст поняття створює навколо терміна передбачуваний або очікуваний контекст. У наступному прикладі покажемо, як використовують військові терміни у військовому дискурсі.

Воєнний – який стосується війни, пов'язаний з нею: *закон, злочин, злочинець, напад, переворот, період, потенціал, режим, час, авантюра, боротьба, доктрина, загроза, здобич, інтервенція, історія, катастрофа, небезпека, обстановка, операція, підтримка, політика, проблема, провокація, ситуація, випробування, вторгнення, втручання, питання, приготування, дії, події, зусилля, інтереси, плани.*

Можливе паралельне вживання термінів *військовий* і *воєнний* з такими словами: *блок, союз, суд, трибунал, диктатура, допомога, історія, машина, наука, промисловість, стратегія, тактика, теорія, зіткнення, мистецтво, витрати, потреби, умови, цілі.*

Отже, сучасна українська військова термінологія є невід'ємною, значною частиною лексичного складу мови, що тісно пов'язана з розвитком військової справи, науки, зумовлена соціально-історичним поступом людства та підлягає

фонетичним, словотвірним, лексико-семантичним і граматичним закономірностям. На військову лексичну підсистему мають вплив внутрішні мікро- та макроеволюційні зміни, що відбуваються як на рівні окремих лексичних одиниць, так і на рівні лексичної системи загалом. Ці процеси зумовлюють системну перебудову військової лексики, що породжує тенденції до застосування власних номінаційних ресурсів, збільшення кількості композитних одиниць, зниження питомої ваги іншомовних запозичень.

Література

1. **Туровська Л.** Історичне термінознавство в Україні кінця XX – початку XXI ст. *Українська мова*, 2012. № 2. С. 67 – 79.
2. **Статути** Збройних Сил України. Положення про проходження військової служби. / [упоряд. М. І. Мельник, М. І. Хавронюк; гол. ред. Н. М. Гайдук] / К. : Атіка, 2002. 640 с.
3. **Литовченко І. О.** Динамічні процеси у військовій лексиці української мови (назви зброї, амуніції, споруд): монографія / за ред. проф. Ж. В. Колоїз. Кривий Ріг : Вид-во Р. А. Козлов, 2016. 206 с.
4. **Гапонова Л. Є.** Формування української криміналістичної термінології : дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.01 – українська мова. Запоріжжя, 2012. 291 с.
5. **Мурашко Л. В.** Українська військова лексика в її історичному розвитку (військові звання та посади): автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 – українська мова. Київ, 1997. 21 с.
6. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Антитерористична_операція_на_сході_України.

І. Я. Глуховцева

(Східноукраїнський національний
університет імені Володимира Даля)

ГАННА ГАЙВОРОНСЬКА ПРО УКРАЇНСЬКУ МОВУ

Ганну Гайворонську – відому українську поетесу, яка більшу частину свого свідомого життя прожила на Луганщині, називають білою ластівкою Донбасу за її однойменний вірш: *Я біла ластівка Донбасу. / Я не така, як чорні ластівки. / І небеса – життя мого окрасу / Я обживаю змалку залюбки. / Моя стихія – обрії шовкові / І сонця дихання. І хмар сумних сльоза. / О небо гоже, я з твоєї крові. / В очах моїх прозора бірюза* («Я біла ластівка Донбасу»). Цю поезію можна назвати програмою для поетеси, бо з неї постає замріяна, закохана у свій край жінка, яка у всьому шукає творче начало.

Її творчість високо оцінив Дмитро Павличко, який вважає, що окремі її вірші «на рівні світових зразків» [1]. Ганна Гайворонська – авторка дванадцяти поетичних книжок, зокрема драматичної вистави у віршах «Булава» (1997), книжки духовної поезії «Чаша Грааля» (1999), збірки поезій та вистав у віршах «Жінка, зодягнена в сонце» (2007), «Біла ластівка Донбасу» (2007), лірики «В обіймах ангела» (2012), прозової біографічної книжки «Прочанка зі сходу» (2012), патріотичної поезії «Луганщина – світанок України» (2014), «Пастушка квітів» (2017), «Божі лілеї Донбасу» (2019). Віршам Ганни Гайворонської притаманна драматичність, пристрасність, ліризм, правдивість.

Про її вірш «Бог» схвально відгукнувся Микола Руденко, який написав статтю до газети «Літературна Україна», що має назву «Тільки один вірш». У цій статті письменник підкреслює, що якби так сталося, що Ганна Андріївна взагалі більше нічого не написала, то й тоді її б знали лише завдяки цьому віршеві, адже вона «подарувала українському читачеві поезію, у якій зрушені такі товщі природної, релігійної і соціальної проблематики, що мені видається справжнім дивом, як усе це могло вміститися в одному невеличкому вірші. Навіть перелік проблем, що їх заторкує поетеса, міг би зайняти більше місця, ніж займає вірш.

І все ж усі ці проблеми (найважливіші проблеми людства!) виступають у вірші «Бог» у такому органічному сплаві, що не можна нічого вилучити і нічого додати» [1].

Один з найбільш відомих віршів Ганни Андріївни – «Луганщина – світанок України», у якому вона називає цей край землею своєю і своїх батьків, державою юності, примадонною України. Вона віншує луганський край як український, що позначений плахтою із лісів, полів і нив, козацькими піснями, Дінцем, золотими соняхами, безмежними степами, сивим полином, запашними короваями: *Моя Луганицино! І ягідна й вугільна, / На териконах часу сувизна. / Щаслива будь по всі віки і вільна, / На карті світу в мене ти одна* («Луганщина – світанок України»). Проте часи змінилися. Сьогодні цей край поетеси бачиться як смеркання України, край, де Україна терпить поразку у боротьбі з запеклим ворогом: *Луганицина – смеркання України, / Поранена смертельно... літепла. / Сини твої найкращі в герці гинуть. / Повсюди смерть і дикі танці зла* («Луганщина – смеркання України»).

І хоч вороги полюють на українців, мов на звірів, *Та істину згадай Христову, сину, / Хто прийде із мечем в своїй руці – / Той від меча в землі чужій загине, / І смерть печать поставить на лиці* (Луганщина – смеркання України): *Я вірую – воскреснеш медом в соті, / У мирних соняхах і квітах польових. / У лоні материнському Вкраїни. / На сході сонця станеш золота. / Світанки вічні... і вони не гинуть, / Як небіснна Українонька свята* (Там само).

Серед усього українського поетеса цінує українське слово : *А мова рідна – не лише слова. / Не просто літери холодні і байдужі. / Це код народу, що під серцем дозріва. / Дух нації і поступ його дужий* («Українській мові»). Вона чує в ній хвилі рідного Дніпра, відгомін озер у Кременному, бачить поетичні водоспади з-під пера, волошки в житі, у морі трав'яному. Письменниця впевнена, що українська мова не згорить у вогні, бо вона ліки в час розлуки вдалині, ковток води у вражому полоні, козак вкраїнський на коні, боєць патріотичний в обороні, як сивий, невмирущий соловей, що в небо занотовує спів ранній: *Вона – це дзвін церков і плач ночей, / І перший поцілунок у коханні.*

*Коли мовчиш – то моляться слова. / Мала дитина слуха
колискову. / І прапор синьо-жовтий обвива / Мою єдину
українську мову (Там само).*

Вірш «Я хочу жити в Україні, мамо» написаний від імені маленької дівчинки, яка, за розповідями самої поетеси, приїхала в гості до бабусі й з великим задоволення слухала її казки. Після відвідин бабусі при прощанні з нею дівчинка прошепотіла: «Я хочу бути україркою». У поезії Ганна Андріївна неначе зібрала все те, чим українці можуть пишатися: *Я хочу, щоб сміялась Україна, / Свята і вільна на усі світи. / Віддайте пісню мамину і мову / І рушників вкраїнських оберіг, / І відродіть цю землю полинову, / Де Шлях Чумацький душами проліг. / Я хочу, щоб відкрилися всі брами / Народної скарбниці і краси, / Я хочу жити в Україні, мамо, / Ти в Бога і в людей про це проси* («Я хочу бути україркою»). Цю поезію можна сприймати як мрію письменниці про щасливу й економічно розвинену Україну, у якій панує пошана до рідної культури й мови.

Поетам, співакам, музикантам, художникам, які загинули у війні на Донбасі, присвятила Ганна Гайворонська вірш «Поезія – це квітка сонця», у який возвеличила слово, що потрібне людині і в мирну годину, і під час війни: *Він був поетом. Та прийшла війна, / якій ні краю, ні кінця не видно. / Над ним нависла брила кам'яна: / – Кому твоя поезія потрібна? / Пішов поет. До рук взяв автомат, / узувся в чоботи важкі військові – / Переконався, що сумує наш солдат / по мирному віршованому слові. / Сідає подумки пташині на крило, / ступає в рідну з образами хату... / І він читав військовим про село: Поезія – це квітка сонця, брате. В хвилини перекурів, між боїв, / там, на межі нервових зривів, / не шкодував цілющих, мирних слів / у віршах мелодійних і вразливих* («Поезія – це квітка сонця»).

Вірші Ганни Гайворонської читаються легко, бо в них живе оте могутнє українське слово, яке світиться сяйвом молодості і краси, є носієм мудрості зрілої людини, випромінює енергію добра і щастя: *Журюся я, журавлику, / Над Сіверським Дінцем. / Ніч підповзає равликом, / Темнішає лицем. / Кирпатіє по зірочці, / Спалахує вогнем, / Розгойдує колисочку / Над Сіверським Дінцем. / Розгойдує колисочку – / Тонкий молодичок, / А в ній*

маленьку дівчинку / З бабусиних казок. / Вода горить загравами. / Пульсує в береги, / Чаклує літо травами / До млосної жаги. / І вже сама журавкою / Кружляю над Дінцем, / Блукаю в травах мавкою, / Світлішаю лицем.

Загалом вірші поетеси переконують, що вона цінує в рідному слові прагнення до любові й чистоти, любов до усього живого, жагу краси й шалене відчуття перемоги : – *Я вірю, нас казкові ждуть часи – / Поезія – це квітка сонця, брате.*

Література

1. Ганна

Андріївна

Гайворонська.

URL: <https://ganna2012.ucoz.ru/>.

2. Поезії Ганни Гайворонської.

URL: <https://nspu.com.ua/lit-tv/poezii-ganni-gajvoronskoi/>

К. Д. Глуховцева

(ДЗ «Луганський національний

університет імен Тараса Шевченка»)

ПИТАННЯ МОВИ В ПОЕЗІЯХ ІВАНА НИЗОВОГО

Іван Низовий – відомий український поет, журналіст, творчість якого припадає на другу половину ХХ і початок ХХІ століття. «Перше враження від будь-якого вірша цього поета – справжність... Друге враження – легкість. Здається, він так і думає, так і розмовляє – римованими образами, ясними та простими, начебто ти й сам міг би так сказати, бо думаєш і відчуваєш так само. Та водночас і складними, бо розумієш : ти б так сказати не зміг...» [1]. Третє враження від віршів цього поета – глибина бачення проблеми, яку він порушує, адже поезія Івана Низового – автобіографічна й громадянська водночас. Він так умів пропускати події, які відбуваються в країні, через себе, так передати почуття свого ліричного героя, що здається, ніби він розповідає про власні болі й жалі. А втім, урахувуючи те, що більшість його віршів автобіографічна, кожна думка сказана ним і про себе самого також.

У багатьох віршах Івана Даниловича влучно дібраними метафорами показана неповторність українського слова, оспівана його велич і краса. Водночас поет жалкує, що в новітній час в Україні рідне слово занедбане: *Ця мова могла/ Зародитися тільки в раю / Для того, /Щоб люди створили любов і сім'ю, / І*

пісню таку, /Що натхнення дає солов'ю... Чого ж бо ми так занехаяли мову свою? («Ця мова могла зародитися тільки в раю»). Але історія так склалася, що й нині маємо говорити про необхідність оберегати українське слово: *А ми, вахлаки, / Занехаяли мову свою, / І мову чужинців – / Підступно-отруйну змію – / Пригріли / В справі українському нашім /Краю! / Нас мова чужа / І принижує і зневажа / І нашу духовність з'їдає, / Мов крицю іржа, – / Вже й рідна земля нам чужіша, / Ніж просто чужа, / І байдуже нам, / Де цьому яничарству межа («Ця мова могла зародитися тільки в раю»).*

Причини відступництва від усього українського зрозумілі, бо за спілкування рідною мовою ще в далекі роки козаччини можна було поплатитися волею, що вже говорити про часи недавні. Поет засуджує терплячість співвітчизників, тому називає земляків не українцями, а хохлами, хоч захоплюється прагненням козаків «в трагічну мить» боротися за волю до кінця: *і храми душі ставали смітниками / на берегах смердючої ріки / писались козаки москалюками / аби не заgrimить на Соловки / та як відомо Бог не без терпіння / і милосердя – вічного хохла / в трагічну мить вінчає вознесінням / повище двоголового орла / і шибениць батуринських і вище / мордовських мордів – / шибеник-хохол / шаблокою-презлюкою засвище / імперський потрясаючи престол! / із власної виборсується шкури / душа непереможного бійця / під прапори Мазепи і Петлюри/ стає щоби стояти до кінця... («...і храми душ ставали смітниками»).*

Символами українства для поета є рідна хата, край, у якому народився й виріс, де провів своє свідоме життя, увесь великий український рід – родичі, друзі, знайомі. Для митця важливо, щоб його в цій родині поважали: *Я виціджую з себе хохла по краплині, / Щоби стать українцем у рідній хатині. / У селі над Сулою, Дінцем і Десною, / Щоб козацький весь рід родичався зі мною. / Щось виходить у мене, а щось не виходить – / Ще і досі бур'ян по чорнозему родить, / Ще азійський буран в Подніпров'ї гуляє / Й свої зуби москаль із Кремля вискаляє («Я виціджую з себе хохла по краплині»).*

Оцінюючи стан речей з розвитком економіки, сільським господарством, функціонуванням української мови, Іван

Данилович ніби радить не бути таким довірливими в наш жорстокий час конкуренції, адже втрата культурних традицій, мови найболючіша, вона обернеться втратою ідентичності: *Наш край довірливий такий, / Для всіх відкритий. / І вікна, й двері, і душа, і слово – / Навстіж: / Нехай заходять всі, хто хоч, / Бо рідні ж, наші ж, / Бо ж той голодний, бач, і той / Також не ситий. / Впустили всіх, / І йти назад / Ніхто не хоче – / Шматок останній відняли / І вбили слово... / А так спочатку все, було, / Цвіло чудово, / І сонце легко так пливло – / Ясне, уроче!* («Наш край довірливий такий»).

У вірші «Мовчав би» поет відтворює переживання людини, якій не дають мовчати важливі питання незалежності своєї країни, ігнорування мови, культури: *Мовчав би. Непомітно й тихо / Вік доживав би. Як і всі, / Хто уявляв: приспалося лихо / В красі життя, в його ясі, / В росі прозорій, в сяйвозорях / Погідночистих вечорів... / Та світ мій геть перегорів, / Перечорнів на ніч від горя / Не власного – від лих чужих, / Що не були мені чужими / («Я на сторожі коло них / Поставлю слово...»), й разом з ними, / З нужденними, навік моїми, Боротись буду!* («Мовчав би»).

Стаючи на захист української мови, обстоюючи її автохтонність, самобутність, потужність і поліфункціональність, Іван Данилович наводить переконливі історичні факти її давньописемності, книжності, відтворенні в народній пісні тощо: *Нашу мову свідомо псують, / Препарують її, / А по суті / Викривляють самісіньку суть. / Закорінення в рідному ґрунті / Українства. Не може, мовляв, / Існувати якесь українство / Там, де «руська справіку земля / І московсько-слов'янське єдинство»! / Що ж я можу сказати на те? / Шовіністи з Північного Сходу / Посягають на наше святе – / Самобутність народу і роду, / Що первісніший від москаля / Й несумісний з ординським началом, / Адже першою наша земля / Первозванних добром зустрічала! / Адже наші великі князі / Правували з високого трону / Ще тоді, як в московській тайзі / Не було ні хреста, ні закону! / Та про що це я, люди, кажу? / Автохтон – і... найбільша менишина, / Я ж і досі не встав – я лежу / Й піді мною лежить Україна, / Хоч моя, та все'дно не моя, / Хоч і вільна, та втричі залежна, / Бо схотіла*

вернути ім'я / Своє власне, від Бога належне; / Бо по-своєму крикнула в світ: / «Я – держава, я маю клейноди / І не вбили за тисячі літ / Ані мови моєї, ні вроди! / Я – держава! Я маю права...» («Нашу мову свідомо псують»).

Поет з погляду простого пересічного носія української мови говорить про його ущербність і обділеність: *Але / Все ж найдужче з обиди хворію, / Що відібрано щастя мале – / Українську мою ейфорію! / Я не можу змиритись ніяк / (Та чи й можна з таким-от змиритись?!): / По-українськи лишень до собак / Я звертаюсь, щоб наговоритись («Нашу мову свідомо псують»); Ще ніколи в некрацім житті / Так брутально мене не топтали! (Там само).*

Для Івана Низового як поета і громадянина є одна Батьківщина, яка він співвідносить передусім з рідним народом, християнською вірою, рідною мовою, чорноземом, родиною, адже *«Вже ніщо не зможе зупинити / Скреслої дніпрової води!»*. А тим, хто мріє створити в Україні неукраїнську державу, у якій не було б місця для нашої національної мови, поет пророкує невтішне майбутнє: *Яничари і мамелюки – / На козацьких шаблях іржа – / наша пісня вас кожним звуком, / Забуваючи, зневажа. / Мова рідна вас кожним словом, / Не оплакавши, забува, / Будякова – не ковилова / Слід нечистий ваш похова / Праземля! / Ви – чужих чужіші, – / Проклинаємо вас усіх / Й не про вас ці, між іншим, вірші, / А про наш не відмитий гріх... («Яничари і мамелюки»)*. Письменник упевнений, що наміри поділити Україну на частини, підуть у минуле: *Наша слава на інші не схожа, / І неслава також не така – / Що ворожка чужа наворожить, / З тим і згодні нащадки Сірка. / Криворізько-донецьких республік, / Новоросій комусь подавай – Україна ж не ламаний бублик, / Не покраяний геть коровай! / В нас Пилявці були й Жовті Води, / А не тільки полтавська ганьба – / Переяславські чорні угоди / З українця зробили раба («Яничари і мамелюки»)*.

Іван Низовий свідомий того, що в боротьбі за свою незалежність наш народ багато вистраждав: *Ні Вашингтона, ні Мойсея... / В душі звучить один мотив: / За все, за все, за все, за все я, / За все я кров'ю заплатив! / За світлу мрію про державу, /*

*За незалежницькі думки / І за відроджувану славу, / Пронесену
через віки, / Я заплатив... За рідну мову, / Якою ледве ще хриплю,
/ За ту хвилинку виняткову, / Коли сказав: "Я так люблю / Свою
Україну убогу!" – / Словами Генія... За все / Я заплатив... Молюся
Богу, / Надіюся, що він спасе, / Хоч він спасе мою країну / В оцю
негоду і сльоту, / Мою – все менше солов'їну, / Все більше грішину,
ніж святу! («Ні Вашингтона, ні Мойсея»).*

Іван Низовий, ніби випереджаючи час, впевнений, що степовий українець, пори все, зуміє відстояти свої права й територію: *Я ж упертий такий степовий українець / Застовпив свої межі – ніякий ординець / Не спроможеться знову спалити мої Січі – / Я пересічно-січений здужчав удвічі! / Я сам собі віднині честь і совість, / І власним розумом жадав би жити: / Всіх недругів – із хати, / А натомість / Покликають тих, з ким вигідно дружить / Без огляду на раси і на класи, – / У вільному суспільстві це пусте, – / З «радянської» ж, даруйте, біомаси / Лишень фашизمو-комунізм росте!* («Я ж упертий такий степовий українець»).

Література

1. **«Моє життя трива»**. Іван Низовий – поет соборності України. URL:
https://www.facebook.com/IvanNuzovujVelykorod/posts/816151548550486/?_rdr

Н. М. Дяченко

(Житомирський державний
університет імені Івана Франка)

МОВОСВІТ СУЧАСНОГО «ЖІНОЧОГО РОМАНУ»

КРИЗЬ ПРИЗМУ ІДІОСТИЛІЮ ІРЕН РОЗДОБУДЬКО

(НА МАТЕРІАЛІ ТВОРУ «ЗІВ'ЯЛІ КВІТИ ВИКИДАЮТЬ»)

Ірен (справжнє ім'я мисткині – Ірина) Роздобудько, журналістка за фахом, письменниця, журналістка, сценаристка, ілюстраторка. Пані Ірена досить успішно заявила про себе на літературній ниві: вона має вже понад двадцять книг (досить різнопланових за характером, з-поміж них найбільш відомі – психологічна драма «Гудзик», трилери «Мерці», «Ескорт у вічність», романи «Він: Ранковий прибиральник. Вона: Шості

двері»), п'ять екранізованих сценаріїв (три з них за мотивами власних творів), є переможцем літературного конкурсу «Коронація слова» та володаркою багатьох інших престижних премій і нагород, головною з-поміж яких, як нам видається, є читацьке визнання.

Мета нашої розвідки – з'ясувати особливості мовосвіту сучасного «жіночого роману» крізь призму ідіостилю української письменниці Ірен Роздобудько (на матеріалі її твору «Зів'ялі квіти викидають»).

Насамперед зауважимо, що терміносполуку «жіночий роман» розглядаємо не тільки й не стільки як «легке читиво» або твір, написаний жінкою, а насамперед як твір, у центрі якого сильна жіноча особистість з непересічною чи непростою долею.

Наукова література, присвячена розробці загальних і окремих теоретичних аспектів вивчення ідіостилю письменника, нараховує досить велику кількість монографій, розвідок, статей. Сьогодні цією проблемою активно займаються Н. Болотнова, О. Линтвар, І. Сидоренко та інші дослідники. Фразеологічні одиниці як особливість авторського стилю розглянули Л. Авксентьев, І. Коробкіна, Н. Бабиц, О. Ільченко та багато інших науковців. Власні назви в канві літературних творів досліджували Л. Шулінова, О. Суперанська, Ю. Карпенко, О. Бока та ін. З-поміж праць, присвячених семантичним, стилістичним та функціональним особливостям неологізмів, відзначимо студії Г. Вокальчук, В. Герман, Н. Ходаковської та ін.

Мовні особливості творів письменниці були об'єктом зацікавлення багатьох лінгвістів (О. Архіпова, Г. Гайдученко, Т. Євтушина, О. Дуденко та О. Молодичук, Є. Моштаг, О. Садовнікова та ін.). І не дивно, адже «творчість Ірен Роздобудько наскрізь пройнята жагою новизни, постійним пошуком словесної палітри, яка б найяскравіше передала красу створених нею образів» [1, с. 119].

Твори конкретного автора є результатом вербальної діяльності індивідуальної мовної особистості. І тут на перший план виходить поняття «індивідуальний авторський стиль».

Будь-який майстер слова репрезентує певний національний соціум, адже послуговується якоюсь мовою, що віддзеркалює світобачення народу та його національну мовну картину світу. З цієї мови він конструює свій неповторний мовний світ, що є відображенням його власного світосприймання, власної мовотворчості.

Текст – це особлива знакова система. Особистість автора виявляється в художньому тексті багатопланово і на різних рівнях – і в мові, і в сюжеті, і в характерах, і в темах, і в ідеях. Для художнього стилю притаманний ретельний відбір мовних засобів з метою створення літературних художніх текстів. До процесу такого відбору залучаються всі мовні засоби, увесь лексико-стилістичний потенціал мови.

«Зів'ялі квіти викидають», як слушно зауважено на обкладинці, – це «сентиментальна історія з глибоким підтекстом, притаманним творчості Ірен Роздобудько». За формою це – постмодерний роман, адже за обсягом не вкладається в рамки традиційних уявлень про жанр роману. Твір складається з двох частин, кожна з яких має розділи з конкретними назвами. Перша частина налічує двадцять шість розділів, у яких авторка розповідає історію двох актрис – Едіт Береш та Леди Ніжиної, колишніх зірок кіно, і Стефки – молоді жінки, яка доглядає за ними в притулку для самотніх акторів. Майже все своє життя ці актриси були суперницями – і в коханні до чоловіка, і на сцені. Молода героїня, переживаючи власну драму, намагається допомогти цим жінкам подолати бар'єр непорозуміння.

Друга частина складається з одного останнього розділу «Сила трьох ножів». Основне смислове навантаження в ньому мають слова Едіт Береш до Стефи: *«Нехай у тобі завжди буде сила трьох ножів! Перший – щоб відтинати минуле, хоч би яким воно було, і йти вперед, другий – нехай буде зовсім маленький, як срібна голка, котра має стирчати в серці, щоб ти завжди могла відчувати біль і співчуття, а третій (тут вона всміхнулася своєю іронічною посмішкою) – щоб боронитися від ворогів!..»*.

І. Роздобудько традиційно для масової літератури дарує читачеві «хепі енд» історії: в останньому розділі дізнаємося, що жінки дійшли згоди, а Стефка перемогла на престижному європейському кінофестивалі.

Роман І. Роздобудько постмодерний лише за формою та не за змістом. У ньому відсутня постмодерне збайдужіння, егоїзм, який стоїть над усім. Перед нами оповідь, повна ліричності й душевності, а ще співчуття. Проникливими є історії про свіже яйце для Альфреда Вікторовича, пізні кохання Серафими Миколаївни та Павла Петровича.

Назва роману кодує основну проблему, тому, певно, вона й дублюється в назві другої частини. Письменниця послідовно доводить, що зів'ялі квіти, які зберігаються в душі людини у вигляді суму за нездійсненими мріями, треба викидати.

Загалом твір написаний гарною, подекуди навіть вишуканою, українською літературною мовою. Однак, щоб відтворити правдивий колорит ситуації чи створити точний психологічний портрет персонажів, авторка досить часто вплітає в його канву обценну лексику, наприклад жаргонізми (*стара пердуха, перчена коза, стерво*), вульгарізми (*гівно собаче, дурнуваті ролики, дебільні обличчя*).

Оскільки значну частину роману становить опис життя бгеми, у романі є досить багато запозичень і на рівні апелятивної (*фотель, тріумф, колізія, трагедія, джерсі* та інші), і на рівні онімної лексики (*Марлен Дітріх, Жанна Ебютерн, Офелія, Дездемона, Коко Шанель, Артур Міллер*). Так само з огляду на специфіку твору в тексті досить багато професіоналізмів (*режисер, оператор, репортери, актор, екран, кадр*). З-поміж інших лексичних особливостей відзначимо наявність поодиноких слів з дитячого мовлення (*бабай*), неологізмів (*ситком, мобільний телефон, памперс*), які нині вже стали загальноновживаними, історизмів (*«чорний ворон», маскульт, наркомпрос*), архаїзмів (*вуста*). Особливий колорит створює оказіональне вживання епітетів (*«голуб'яче» джерсі, «голуб'яча» посмішка, вугільно-вогняний погляд*).

Для увиразнення мовлення, найбільш точної передачі думки, надання висловлюванню емоційності та образності

використано широкий спектр засобів, зокрема: епітети (*несамовитий, магічний, пекельний, мереживний, сороміцький*), контекстуальні антоніми (*найяскравіший – найпекельніший, тріумфи – трагедії, діаманти – бруд*), синоніми (*безодня, прірва, пристрасть*), метафори (*однокамерники «колеги по будинку актора», келії «кімнати», сади цвіли снігом*), метонімію (*кілька банок, передмістя дрімало*), персоніфікація (*фотель кусається, ліс оживає*), порівняння (*яйце – всесвіт; газик, як жук-гноювик*), евфемізми (*«повна готовність» – ерекція*), гіпербола (*«молодята» (ім майже по 80), варваризми («бон жур», ab ovo! «від початку – тобто від яйця!»)*), фразеологізми (*театр абсурду, маємо те, що маємо...*) тощо.

Варто зауважити, що твір читається легко й невимушено, попри те, що майже наскрізно просякнутий глибоким підтекстом. Сентиментальність у ньому поєднується з вірою в справжні людські цінності, спрямованістю на досягнення гармонії в пошуках власного Я. У уста своїх героїв авторка вкладає власну (ще довоєнну – Н. Д.) відповідь на питання, як поводитися в часи зневіри: *«...бути собою...не множити ланцюг болю, не мститися...із часом...ти просто констатуєш, що – вижила, вистояла, не зламалася, не стала потворою з розмазаною помадою й гучним грубим голосом. А потім, через певний проміжок часу, ти дякуєш Богові, що наділив тебе цим Великим Болем і Великим Почуттям»*. У цьому тексті й наведеному вище можемо простежити й деякі синтаксичні особливості ідіостилю письменниці, зокрема наявність ускладнених речень, використання різних типів складних синтаксичних конструкцій, подекуди й авторській пунктуації, яка дозволяє підкреслити головне (тире після *що* в поданому прикладі).

Отже, ідіостиль, мова письменника є тією важливою ознакою, що відрізняє одного автора від іншого й дозволяє кожному віднайти саме свого вдячного читача. У справжнього майстра слова завжди виразний стиль, неповторна манера письма, за якими ми безпомилково впізнаємо його з перших рядків тексту. Як бачимо з проаналізованого твору, сучасний «жіночий роман» пера Ірен Роздобудько вирізняється інтелектуальністю, що на лінгвальному рівні виявляється

насамперед в ретельному доборі й багатстві лексичних одиниць, мовних засобів виразності й розмаїтті використаних синтаксичних конструкцій (через обсяг статті на цьому аспекті ми не акцентували увагу), новаторством, котре виявляється у формі, та водночас вірністю традиційним канонам жанру, як щасливий фінал. Підсумовуючи, зауважимо, що своїм романом письменниця ніби запрошує читача: думаймо разом, будьмо чесними з собою, цінуймо життя й один одного.

Перспективи подальших студій вбачаємо в дослідженні особливостей ідіостилю Ірен Роздобудько на матеріалі інших її творів (зокрема для дітей), а також у продовженні дослідження мововіту сучасного українського «жіночого роману».

Література

1. **Гайдученко Г.** Порівняння як мовно-образний засіб творів Ірен Роздобудько. *Науковий вісник ХДУ. Серія «Лінгвістика»: зб. наук. пр. Вип. 17.* Херсон: Вид-во ХДУ. 2013. С. 118 – 120. 2. **Роздобудько І.** Зів'ялі квіти викидають. К., 2017. 288 с.

Л. Л. Колесникова

(ДЗ «Луганський національний
університет імені Тараса Шевченка»)

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВЕРБАЛЬНИХ СИМВОЛІВ КОЗАЦТВА В ПОЕМІ «МАЗЕПА» ДЖ. Г. БАЙРОНА

Дослідження символу як практичного показника ідіостилю письменника, поетичного угруповання, мистецького стилю чи літературного покоління належить до числа дискусійних питань сучасної лінгвістики. Вербальні символи як елемент мовної системи підпорядковані закономірностям мови, а за своїми специфічними ознаками мають низку особливостей, які розглядають у своїх студіях науковці різних галузей.

Учені давно зауважили, що деякі образи-символи, зазвичай архетипного походження, є глобальнішими й місткішими за інші, вони функціують у всіх літературних епохах, визначаючи загальні настрої та проблеми того чи того періоду. Такі символи

– це своєрідні сигнали часового, ментального, авторського бачення світу та етнічної приналежності митця.

Проблеми поетичної мови Дж. Г. Байрона були і є об'єктом дослідження таких науковців, як: О. Дзера, Л. Краснікова, І. Свинцова, О. Терещук, Г. Шотова-Ніколенко, Е. Butler, S. Cheeke, N. Romanyshyn та інших.

Актуальність нашої роботи полягає в тому, що ми акцентуємо увагу на інтерпретації старих і нових, буквальних і переносних смислів символів козацтва, які перетворюються на інструмент пізнання й підкорення світу. У своєму дослідженні дотримуємося позиції, що специфіка символу полягає не тільки в поєднанні в ньому старих та нових смислів, а й у їхньому взаємному впливові. Здатність символу інтегрувати чи породжувати нові значення обумовлена діалектичним співвідношенням його буквального та переносного значень.

Образ Мазепи-гетьмана в поемі «Мазепа» описано скупими, але виразними штрихами. У колоритній портретній характеристиці гетьмана («похмурий і старий, і сам як дуб той віковий») не забуто й козацькі риси його характеру – як їх уявляв англійський поет-романтик. Але символічною є психологічна характеристика, духовно-психологічний образ Мазепи-воїна. Байрон змальовує його з безперечною симпатією, що виокремлює такі його риси, як стоїчна витримка й самовладання, а також покірність немилосердній долі.

У процесі аналізу встановлено, що символи на позначення зброї, як традиційних символів війни, представлені лексемами **lance** та **spear**: «*This done, Mazeppa spread his cloak, And laid his lance beneath his oak – Felt if his arms in order good The long day's march had well withstood – If still the powder filled the pan, And flints unloosened kept their lock*» [2, IV]; «*Oh! how I wished for spear or sword, At least to die amidst the horde And perish, if it must be so, At bay, destroying many a foe!*» [2, XXII].

У «A Dictionary of Symbols» зафіксовано таке значення аналізованих слів-символів: «A symbol of war, and also a phallic symbol. It is a weapon of earthly character, in contrast to the celestial implications of the sword. It is connected with the symbolism of the cup or chalice. Generally speaking, the lance is comparable from

the symbological point of view with the branch, the tree, the cross, and all symbols pertaining to the valley-mountain axis. In the *Libro del orden de caballeria*, Raymond Lull expresses the belief that the lance is given to a knight as a symbol of rectitude. The 'bleeding lance', which appears in the legend of the Grail, has sometimes been interpreted as the lance of Longinus, relating it to hat of the Passion. There are authors who reject this interpretation and see it rather as a general sacrificial symbol» [1, p. 176 – 177].

Лексема *меч*, не втрачаючи свого об'єктивного значення набуває різноманітних вторинних значень, які через практичний потенціал аналізованого символу можуть миттєво з'являтися як первинне почуття – відповідно до того, чи символ виникає у свідомості солдата, священика, колекціонера мечів, чи поета. Меч складається з клинка та гарди, що є символом «поєднання». У середні віки він набуває форму хреста, через це для багатьох первісних народів став об'єктом шанування. Скіфи щорічно приносили в жертву кілька коней саме мечем, який вони сприймали як бога війни. Так само римляни вважали, що залізо, через його зв'язок з Марсом, здатне захищати від злих духів. Однак його первинна символіка має значення «свобода і сила». Крім того, меч трактуємо й як символ фізичного винищення та психічного рішення. Відповідно до цього Бейлі звертає увагу на цікавий зв'язок між англійськими словами *sword* і *word*. Сумнівів бути не може, що в символіці меча є соціологічний чинник, оскільки меч є інструментом, що властивий лицареві як захиснику сил світла від сили темряви. У первісних обрядах, у фольклорі і навіть сьогодні меч відіграє подібну духовну роль із споконвічно закладеною в ньому магічною силою боротися з темними силами [Там само, с. 323 – 324].

У поемі «Мазепа» аналізований вербальний символ має безпосередньо пряме лексичне значення «зброя» із семантичною репрезентацією 'воля', 'свобода', 'боротьба' й акцентує увагу на історичному ґрунті, що є основою твору: «*Oh! how I wished for spear or sword, At least to die amidst the horde And perish, if it must be so, At bay, destroying many a foe!*» [2, XXII]; «*As if it only were a snare That Prudence might escape: At times both wished-for and implored; At times sought with self-pointed sword, Yet a still dark and*

hideous Close To even intolerable woes, And welcome in no shape» [2, XVII].

Меч – складник усієї образної картини, яка тяжіє до історичних подій.

Образ юнака з ніжним, м'яким серцем та мечем «Of one soft heart and his own **Sword**» створює антагоністичну картину сприймання, оскільки поєднується семантика ніжності й жорстокості: «*I'd give The Ukraine back again to live It o'er once more, and be a Page, The happy Page who was the Lord Of one soft heart and his own **Sword**, And had no other gem nor wealth Save nature's gift of youth and health; We met in secret – doubly sweet, Some say, they find it so to meet» [2, VII].*

Нашої уваги потребує й виокремлення вербального символу *гетьман* з огляду на історичну основу поеми. У поетичному тексті аналізований символ зберігає своє пряме лексичне значення: «*As I shall yield when safely there – Comrades – Good Night!*” – *the **Hetman** threw His length beneath the oak-tree shade With leafy couch already made, A bed nor comfortless nor new To him, who took his rest when'er The hour arrived, no atter where» [2, XX].*

Але спостерігаємо яскраву знесемантизацію прямого, традиційного значення «головування, верховенство» через синтаксичну структуру «*The Cossack Prince rubbed down his horse*», яка відображає виконувану гетьманом роботу, що суперечить його статусу, тобто презентовано дуалізм значень образу: «*Among the rest Mazeppa made His pillow in an old Oak's shade, Himself as rough and scarce less old – The Ukraine's **Hetman**, calm and bold. But first, outspent with this long course, The Cossack Prince rubbed down his horse, And made for him a leafy bed» [2, III].*

І далі детальніше розкривається процес втрати семи 'возвеличення' через описані дії гетьмана, що репрезентовані дієсловами *done, spread, laid*: «*This done, Mazeppa spread his cloak, And laid his lance beneath his oak – Felt if his arms in order good The long day's march had well withstood – If still the powder filled the pan...*» [2, IV].

Отже, символи козацтва, використані в поемі, не лише підкреслюють її історичну основу, але й презентують життєву

позицію Дж. Г. Байрона: вистояти в нерівній боротьбі зі злом, не втрачаючи бажання боротися, страждати, терпіти, ненавидіти, любити життя й повністю віддаватися йому.

Література

1. **Cirlot J. E.** A Dictionary of Symbols. London: Routledge, 1971. 507 p. URL: <http://www.aids-3d.com/-Dictionary%20of%20Symbols.pdf>
2. **Lord Byron:** Mazeppa edited by Peter Cochran URL: <https://petercochran.files.wordpress.com/2009/03/mazeppa.pdf>

О. Л. Кравченко

(Східноукраїнський національний
університет імені Володимира Даля)

РЕЦЕПЦІЯ ТВОРЧОСТІ УКРАЇНСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ ХІХ СТ. В ІНТЕРНЕТНОМУ ПОСТФОЛЬКЛОРИ ВОЄННОГО ЧАСУ

З повномасштабною агресією в більшості українців актуалізувалися патріотичні почуття, вони стали емоційне переживати приналежність до своєї країни та її громадянства, що передбачає, зокрема, любов до мови свого народу, його культури, історії, традицій тощо. Класичні твори нової української літератури, які становлять основу шкільної програми, є одним з джерел формування національної ідентичності, оскільки представляють основні духовні цінності народу, формують відчуття приналежності до української нації.

Осмилення постатей літературного процесу ХІХ ст., їхньої ролі в розвитку українського народу можна простежити на прикладі нових фольклорних форм, поширюваних через сучасні комунікативні практики. За Н. Лисюк, постфольклор – «сталий тип комунікації всередині всього соціуму та окремих його спільнот, що забезпечує самоідентифікацію й передання колективного соціального досвіду, основоположних цінностей та норм» [1]. Постфольклорні твори інтернетного середовища є наслідком інформаційно-комунікативних і технологічних змін, вони утворюють окреме інформаційно-культурне середовище й характеризуються злободенністю, іронічністю, мінімалізмом, інтертекстуальністю, зростанням ролі індивідуального авторства

тощо. Часто це складні семіотичні тексти, що поєднують вербальний і графічно-візуальний компоненти (інтернет-меми, фотожаби, демотиватори та інші креолізовані твори).

Зафіксовані постфольклорні твори, у яких прецедентними феноменами виступають твори І. Котляревського, Г. Квітки-Основ'яненка, Т. Шевченка, І. Нечуя-Левицького, Панаса Мирного та Івана Рудченка, завдяки оперативності, лаконічності, полікодовості, поєднанню культурних сенсів та знаків допомагають їх творцям виразити й осмислити воєнні реалії, виявити засадничі елементи свідомості, простежити зміни в системі цінностей.

Під час повномасштабної агресії знання творів класиків української літератури стало сприйматися українцями як їхня ідентифікуюча ознака. Міністр культури та інформаційної політики О. Ткаченко наполягає, що «вкрай важливо розмову про самоідентичність починати з вивчення, осмислення історії та культури нашої країни. Саме вони є свідченням, що ми – одна нація, зі своєю територією та героями» [4]. Аналізовані твори інтернетного постфольклору переконують, що для українців визначення спільних культурних кодів стало буквально синонімом виживання народу. Протягом перших тижнів російсько-української війни серед користувачів мережі поширювалися запитання, за якими можна було впізнати російських загарбників, оскільки відповіді на них вони б не дали: *«Те, що вбиває окупанта. Ідентифікує, а потім вбиває: 1. Коли ревуть воли? 2. Що роблять мертві бджоли? 3. Як звати П'яточкіна? 4. Які в нас олені-олени? 5. Де найближче відділення Монобанку?»*. Модифікацій такого опитувальника існувало кілька, проте запитання про твір Панаса Мирного та Івана Рудченка *«Хіба ревуть воли, як ясла повні?»* було в кожному з них. Попри іронічність переліку запитань, симптоматичним вважаємо сам факт його наявності.

Наступні приклади свідчать про усвідомлення громадянами нашої країни російських маніпулятивних наративів щодо історії України. У липні 2021 р. у статті «Про історичну єдність росіян та українців» В. Путін заявив, що України як держави ніколи не існувало, а земля й люди, котрі жили на цій

території, були «ісконно руськими». У грудні під час пресконференції він заявив, що Україну створив Ленін у 1922 р., засновуючи СРСР. Напередодні повномасштабного вторгнення 22 лютого 2022 р. у зверненні до росіян президент РФ повторив цю тезу, чим зумовив чергову хвилю фотожаб, серед яких нас цікавлять дві: «Ленін пише “Енеїду” для Івана Котляревського, 1798 рік» і «Ленін під псевдонімом “Т. Г. Шевченко” пише перший “Кобзар”. 1840 рік». Обидва креолізовані твори висміюють путінську версію виникнення України, доводячи її до абсурду: і перший твір нової української літератури, з якого почалося відродження українства, і перше друковане видання основоположника НУЛ і української мови також є витворами очільника більшовиків. Іронії додає вказівка на роки публікації обох книжок – ще до народження героя аналізованих фотожаб.

Традиційні народні уявлення українців формувалися на основі культу предків та аграрної магії. Вплив християнської релігії не викоренив демонологічні вірування, особливо віру українців у представників нижчої міфології – відьом, ставлення до яких протягом історії відзначалося амбівалентністю. Російсько-українська війна актуалізувала цей фольклорний образ, який набув поширення в писемній культурі завдяки повісті Г. Квітки-Основ'яненка «Конотопська відьма». Твори інтернетного постфольклору зафіксували позитивну трансформацію образу відьми у сприйнятті українців, віра в надзвичайні здібності жінок екстраполювалася на воєнні реалії: *«Увага! Просять не знімати і не повідомляти про переліт до Києва Конотопського загону військово-відьомських сил України. В той же час просимо всіх резервісток України прибути на місце постійної дислокації на Лису Гору для переходу в наступ у зв'язку з повнею. Портал відкритий, дівчата! Йдемо низенько, не дратуємо наші ППО»*. Креолізовані твори зафіксували модифікацію архетипного образу (див. рис. 1), забобони про вплив відьми на чоловіків перенеслися на російську армію, що зробили демонологічний персонаж привабливим (див. рис. 2).

Рис. 1.

Рис. 2.

Складовою самовизначення нації є усвідомлення рис національного характеру українців, які формувалися переважно як селянська нація. Інтернетний постфольклор демонструє витворений шкільною програмою стереотип, за яким І. Нечуй-Левицький постає уважним спостерігачем українського села, народного побуту. Так, після перших атак на великі міста їхні мешканці стали масово виїжджати в сільську місцевість, що відбилося у вислові «Люди, що від війни їхали до родичів, з творів Ремарка потрапили у твори Нечуя-Левицького». Інший приклад показує усвідомлення українцями особливостей українського ментальності, позитивні й негативні риси якої досліджені І. Нечуєм-Левицьким у «Кайдашевій сім'ї»: «Перш ніж нападати на нас, краще б поцікавилися, як українці борються за межу на городі».

Найчастіше українці творчо осмислюють тексти Т. Шевченка, постать якого пов'язують із радикалізацією українського руху й несприйняттям імперського гноблення. Провідною ідеєю в рецепції постаті Кобзаря, на наш погляд, слід вважати креолізований твір «Метаморфоза Шевченка» (див. рис. 3). У березні 2022 р. у Харкові пам'ятник митцю обклали мішками з піском, захищаючи його від обстрілів. Реакція на це користувачів мережі засвідчила розуміння ними війни як фінального етапу формування української політичної нації,

трактування національної ідентичності як чинника національної безпеки.

Рис. 3.

«Заповіт» Т. Шевченка, головна ідея якого – «кайдани порвіте», українцям вповні не вдалося виконати ні під час Української революції 1917 р., ні в період незалежності, чому заважали втрата державності, роздвоєність самоідентифікації, комплекс провінціалізму тощо. «Заповіт» як політична програма для наступних поколінь передбачав витравлення в душі раба: «Тарас Шевченко навчив українців, що закуті люди не перемагають і не створюють єдину націю...» [3]. Тому й у креолізованих творах пробудження духу вільної особистості, розуміння внутрішньої свободи як найвищої цінності й готовність віддати за неї життя пов'язано саме з творчістю Кобзаря (див. рис. 4, 5). В обох прикладах до митця звертаються українські військові як поборники волі, щоправда, на рис. 4 вони представлені в образі котів, оскільки після виходу в прокат комедійного фільму В.Тихого «Наші котики, або Як ми полюбили лопати в умовах обмеженої антитерористичної операції з елементами тимчасового воєнного стану» бійців української армії стали називати «наші котики».

Рис. 4.

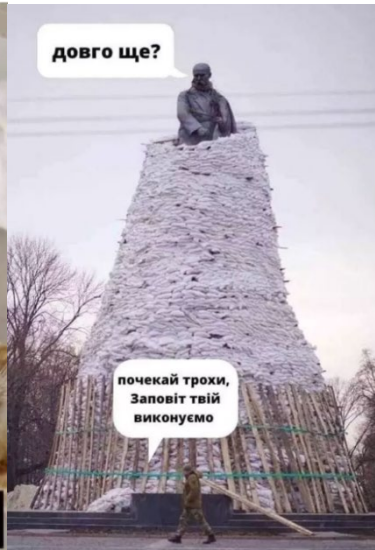

Рис. 5.

Показово, що до творення текстів постфольклору інтернет-середовища долучаються офіційні структури України. Так, 8 жовтня після вибухів на Кримському мосту в телеграм-каналі Служби безпеки України було розміщено такий пост: «Сьогодні чудовий привід, щоб трішки перефразувати слова нашого Кобзаря:

*Світає,
Міст гарно палає,
Соловейко у Криму
СБУ зустрічає».*

Переосмислення творів Т. Шевченка відбувається на основі прийомів мовної гри на різних рівнях. Розглянемо лише два з них. На графічному рівні автори інтернетного постфольклору вдаються переважно до полікодифікації. Зазвичай поєднання букв різних алфавітів свідчить про глобалізацію й американізацію дійсності, проте під час російсько-української війни букви латинського алфавіту Z, V, X стали символом російської агресії. Наприклад :

*«І на оновленій землі
Врага не буде, супостата,*

*А буде син, і буде мати,
І будуть...
Мертві мозкалі».*

Традиційний негативно маркований образ москаля з 2014 р. у постфольклорних творах набув нових конотацій [2]. Графоакцентована лексична інновація в текстах 2022 р. не тільки актуалізує цей образ, але й об'єктивує образ ворога стає семантично вагомою для розкриття змісту: російські загарбники асоціюються з нацистами, які під час Другої світової війни створили концентраційний табір Заксенхаузен, у якому літерою Z позначався крематорій.

Лінгвокреатив користувачів Інтернету проявляється і на фонетичному рівні, наприклад, завдяки фонетичній співзвучності слів *байрак* і *байрактар* відбувається нашарування смислів у переробленому уривку Шевченкової поезії «За байраком байрак...»:

*«За Байрактаром Байрактар,
За Байрактаром Байрактар,
А там смерть та могила».*

Отже, постфольклорні твори періоду російсько-української війни, прецедентними феноменами яких виступають тексти українських письменників XIX ст., засвідчили прийняття українцями свого історичного досвіду, усвідомлення ними своєї національної ідентичності, перехід українського соціуму від підімперської суспільної моделі до національної. Переосмислені твори Т. Шевченка транслюють ціннісні значення користувачів українського сегменту Інтернету, головні з яких – любов до Батьківщини, непоступливість рідною землею, національна й особистісна незалежність.

Література

1. **Лисюк Н. А.** Специфіка постфольклору України. URL: [http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILEA=&2_S21STR=Lits_2013_40\(2\)_4](http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILEA=&2_S21STR=Lits_2013_40(2)_4). 2. **Мельник Н.** Сучасні народні творів про москалів: між фольклорною та постфольклорною свідомістю. *Літератури*

світу: поетика, ментальність і духовність. 2021. № 15. С. 119 – 132. 3. **Мельниченко В.** Національна ідентичність як заповіт Тараса Шевченка. Національна академія педагогічних наук України: сайт. URL: https://naps.gov.ua/ua/press/about_us/1997/. 4. **Ткаченко О.** Чому українці мають усвідомлювати важливість національної ідентичності. Українська правда: сайт. URL: <https://life.pravda.com.ua/columns/2021/02/22/244016/>.

О. Л. Кравченко, В. В. Логвінова
(Східноукраїнський національний
університет імені Володимира Даля)
**ПАТРІОТИЧНИЙ МЕТОД ПЕРЕКОНАННЯ
В РЕКЛАМНИХ ТЕКСТАХ ПІД ЧАС
РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ**

З повномасштабним вторгненням Росії в Україну змінилося багато аспектів звичного життя українців – від місця перебування до медіаконтента, зокрема в рекламній комунікації значно зросла кількість продукції, у якій використовується патріотичний прийом психологічного впливу.

Українські рекламисти-практики з компанії «Marketing Branding» серед рекламних методів переконання, покликаних впливати на споживача, виділяють патріотичний. На їхню думку, патріотичний метод переконання полягає в тому, щоб впливати на маси, спираючись на любов та повагу до своєї Батьківщини, нації [14]. У нашій розвідці простежимо тенденції у використанні цього методу в українській рекламній продукції під час російсько-української війни.

Відзначаємо трансформацію ставлення рекламистів і споживачів до реклами патріотичного спрямування: якщо до повномасштабного вторгнення Російської Федерації дослідники фіксували скептицизм до такого контенту [16], то після 24 лютого 2022 р. спостерігається сплеск рекламної продукції з використанням патріотичних мотивів. Яскравим прикладом є рекламний ролик від Comfy, назва якого говорить сама за себе, – «Мій дім – це Україна». У рекламі наспівуються такі рядки: «З війною я зрозумів: мій дім – не стеля і стіни, з війною я зрозумів:

мій дім – це Україна» [6]. Виробники акцентують увагу споживачів на національному продукті та його особливостях, наприклад: морозиво «Слава Україні» від виробника «Рудь», футболки з патріотичними мотивами від StarLight Media і Film.ua, горілка «Байрактар», «Джавеліна» від «Козацької Ради» тощо. Подекуди розробляються лінійки товарів або послуг у патріотичному оформленні, скажімо, патріотичні скіни карток інтернет-банкінгу Монобанк для Apple Pay [5]. Багато рекламних інтеграцій спонукають покупців обирати продукцію, вироблену в Україні, популяризують гасла, які підтримують дух спротиву, мотивують бути сильними та змінювати на краще себе та свою країну.

Війна негативно вплинула на економіку держави, через нестабільність і невпевненість у майбутньому українці стали економити кошти. Відтак постала потреба в соціальній рекламі, де б пояснювалося значення внутрішнього ринку, який формується кожним українцем. Це завдання, зокрема, взяв на себе соціальний проект «eВибір», гаслом якого стало «Купуй українське!» В онлайн-середовищі активно поширюється реклама цього проекту, у якій патріотичний метод поєднується з прийомом спонукання – закликом до реакції споживачів на рекламу: *«Учора було збито російський винищувач. Його збив Тарас зі Збройних сил України. Ще його збила волонтерка Катя, яка знайшла та привезла Тарасу обладнання. А ще власник магазину Коля, що продовжує працювати та підтримувати волонтерів коштами. Також до цього долучилася Настя. Вона працює в офісі, сплачує податки та щодня купує в Колі солодоці для своєї малечі. Українці! Ми збили його разом. Кожен важливий на своєму місці. Економіка не повинна зупинятись. І ми не зупинимось разом з нею аж до перемоги. Працюй, завтра перемога. Купуй, завтра перемога» [2].* Мережа магазинів «Аврора» також закликає українців купувати національний продукт, пояснює переваги такого рішення у відеоролику «Підтримуємо українських виробників разом» [11].

Продукти й товари з національною символікою, з одного боку, трактуємо як вдалий маркетинговий хід, який успішно просуває бренд, а з іншого – вважаємо транслятором

національних цінностей, потужним механізмом патріотичного виховання, одним із засобів формування в покупців національної ідентичності.

У рекламній комунікації спостерігається посилення мілітаризації. Реклама патріотично-військового спрямування – не нове явище в українському медійному просторі, його появу науковці пов'язують з початком російської агресії в 2014 р. [7]. Останнім часом істотно збільшилася кількість брендів і торгових марок, котрі в рекламних текстах наголошують, що відсоток від прибутку йде на допомогу українській армії. Скажімо, у рекламі футболок з патріотичними мотивами від StarLight Media і Film.ua [4]; український магазин одягу creative.depo [17] у своїй рекламній інтеграції зазначає, що 50% від прибутку перераховується на потреби ЗСУ. Крім того, в Instagram-акаунті магазину подається інформація про інші способи підтримки військових. Представники бренду публікують звіти, на що витрачаються гроші. Донатити на українську армію закликають у ютуб-роліках благодійні фонди «Повернись живим», Сергія Притули та ін. Інтернет-середовищем поширюються соціальні ролики, покликані прославляти українських військових, нарощування військової могутності України та викликати почуття гордості за Збройні сили України (наприклад: [15]).

Подекуди почуття пошани до української армії, віри у військових і перемогу українців у війні висловлюється завуальовано. Так, бренд жіночого одягу «Вдягай», рекламуючи футболки з назвами українських міст в Instagram-акаунті dai.vdiagnu, використовує такий вислів: *«Думаємо, що погарячкували з останньої партією футболок. Адже незабаром потрібні будуть нові футболки з містами Криму»* [3]. Ці слова покликані актуалізувати патріотичні почуття покупців, пишатися українською армією й в очікуванні визволення кримських міст стежити за оновленням лінійки товарів з відповідними написами.

У рекламних текстах патріотичної тематики актуальною залишається мовна гра. Так, у рекламі послуг мобільного оператора Київстар «Подвоєю наповнення свого тарифу» активізується пряме й переносне значення слова *подвійний*, у результаті чого виникає «семантичне мерехтіння»: **«Подвійне**

*життя – це коли вдень ти вчителька молодших класів, а вночі палиш орків у комендах. А щоб на все вистачало – ми **подвоїли** тобі хвилини та гігабайти» [12]. Мета спонукати споживача придбати послугу посилюється емоційною готовністю українців діяти в інтересах Батьківщини під час війни. Ще один з прийомів мовної гри використовується в гаслі до Дня Незалежності України супермаркета Ашан. У ньому обіграно назву торговельного майданчика – «**Шана** героям» [1]. Завдяки такій інтерпретації власного імені мережі магазинів привертається увага покупців до української армії, її ролі в суспільстві.*

Усі зазначені вище тенденції простежуються в рекламі онлайн-казино Cosmolot. З початком повномасштабної агресії ігровий клуб випустив 7 рекламних роликів патріотичної тематики – «Палімо вату разом з Cosmolot», «Cosmolot: Пригощаємо орків гранатами», «Пекельний двіж від Cosmolot (Рашистам – пекло)», «Перемагають сильні духом». Відео рекламують не тільки казино, а й інтерактивну благодійну платформу зі збирання коштів «Додай рашистам жару», де гравці можуть задонатити на потреби ЗСУ (гроші перераховуються фонду «Повернись живим»). Творці рекламного ролика «Перемагають сильні духом» апелюють до релігійних уявлень предків українців – язичницької віри в сили природи, зокрема звертаються до слов'янської демонології, а формування прив'язаності до релігії і традицій пращурів є одним з історичних джерел патріотизму: «*Як тікали упирі з української землі, їх купали у Дніпрі славнії богатири. У лісах лісовики нагострили патики. І мольфарки, відьми й мавки чаклували ванькам лавки. А чугайстер-неборак запікав свинособак, бо русалки польові скуштувать дали землі. Ну а чорт із Космолота їм відкрив свої ворота. Cosmolot: перемагають сильні духом» [13]. Крім того, у рекламі наголошується на спадкоємності Україною волелюбних традицій Київської Русі: патріотичні почуття актуалізуються вибудовуванням смислової лінії *українська земля – Дніпро – богатири*, що підсилюється відеорядом. Оскільки захисникам допомагає українська природа й душі померлих русичів, то в глядача має сформуватися переконання про невідворотність української перемоги над силами зла, котрі представляються*

новотвором періоду російсько-української війни – *свинособаки*. Мовна гра в рекламних роликах онлайн-казино увиразнюється на орфоепічному («Оленька Полуніца» [10]), лексичному («У пеклі стало, наче у Рязані. Всі штокають і какають навкруг» [9], «А чорт собі радіє, бо ця цифра неблаганно росте. І слава Богу!» [8]), інтертекстуальному («Прям совпадієніє. – Не думаю!» [10]) рівнях.

Отже, під час російсько-української війни збільшилася кількість рекламних повідомлень комерційного й соціального характеру, у яких використовується патріотичний метод переконання. Такі рекламні тексти виступають потужним інструментом виховання патріотизму, свідчать про формування в українців усвідомленого емоційного переживання приналежності до країни та свого громадянства, привертають увагу до потреб українських військових, викликають почуття поваги до ЗСУ, репрезентують ідею національної єдності.

Література

1. **«Ашан»** у Києві оригінально привітав українців з Днем Незалежності. Коментарии. UA: сайт. URL: <https://kyiv.comments.ua/news/society/developments/11902-ashan-v-kieve-originalno-pozdravil-ukraincev-s-dnem-nezavisimosti.html>.
2. **Завтра** Перемога. «Вибір. Купуй Українське. e-vybir: ютуб-канал. URL: https://www.youtube.com/watch?v=NI_tt1XXL2I.
3. **Интернет**-магазин жіночого одягу бренду «Вдягай» URL: <https://www.instagram.com/dai.vdiagnu/>.
4. **Колекція** «Слава Україні!» Film.ua: сайт. URL: <https://store.film.ua/uk/project/standwithukraine> Новий канал: сайт.
5. **Корабель** з кремлем, який тоне: новий дизайн Monobank. Наш Київ: сайт. URL: <https://nashkiev.ua/news/korabl-z-kremlem-yakii-tone-novii-dizain-monobank>.
6. **«Мій** дім – це Україна». Comfy. Реклама: ютуб-канал. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=rrHD6Zg5Rf>.
7. **Осаула В. О.** Патріотична реклама в Україні: відповідь на виклики часу. URL: https://ukr-socium.org.ua/wp-content/uploads/2016/10/134-139_no-4_vol-59_2016_UKR.pdf.
8. **Пекельна** кухня від Cosmolot. Cosmolot Official: ютуб-канал. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=MN23ALHhRf0>.
9. **Пекельна**

пісня від COSMOLOT. Cosmolot Official: ютуб-канал. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=XbWNE821ygk>.

10. **Пекельний** двіж від Cosmolot. Cosmolot Official: ютуб-канал. URL: https://www.youtube.com/watch?v=Q9IiYKzMrhE&list=PLeTZepscH2w4xVdDY4SwNOQz_gAufnTin.

11. **Підтримаємо** українських виробників разом. Аврора: ютуб-канал. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=Sk4wyA4KSA0>.

12. «**Подвоєю** наповнення свого тарифу» від Kyivstar. Kyivstar: ютуб-канал. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=8uiUEri7urc&list=PLbS3bgN7ZaaO62HhTOavlrTuRsdIqmww4&index=1>.

13. **Потойбіччя** Cosmolot: перемагають сильні духом! Cosmolot Official: ютуб-канал. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=FP-5jJKAawo>.

14. **Прийоми** психологічного впливу на споживача URL: <https://mgn.com.ua/uk/priemu-psixologicheskogo-vozdjestviya-na-potrebitelya/>.

15. **Ролик** до дня ЗСУ від «Повернись живим». URL: https://www.youtube.com/watch?v=ABG4W5X_CAo.

16. **Согорін А. А.** Реклама як засіб патріотичного виховання (за результатами масового та експертного опитувань). 2016. С. 134 – 137 URL: https://ukr-socium.org.ua/wp-content/uploads/2016/10/134-139__no-4__vol-59__2016__UKR.pdf.

17. **Український** магазин мерчу «Креатив Депо». Instagram. URL: <https://instagram.com/creative.depo?igshid=YmMyMTA2M2Y=>.

Д. О. Купрійчук
(Житомирський державний
університет імені Івана Франка)

УКРАЇНЬСЬКА ПОЛІТИЧНА РЕКЛАМА : КОМУНІКАТИВНО-ПРАГМАТИЧНИЙ АСПЕКТ

Сьогодні реклама є невід'ємною частиною кожної сфери людської діяльності, формування естетичних поглядів споживачів, а також одним із найбільш важливих і впливових інструментів у політиці, де вона надає суб'єктам політичного процесу низку можливостей для маніпуляції і впливу на громадську думку та суспільство загалом. Головним завданням рекламістів є підібрати потрібні слова, які б залишились у пам'яті електорату й створили позитивні спогади та враження про рекламований об'єкт. Таким словесним елементом реклами є слоган, котрий і містить рекламну концепцію.

Мета нашої розвідки – представити мовні особливості й комунікативно-прагматичну специфіку слоганів політичної реклами попередніх президентських і парламентських перегонів.

Вивченню рекламних слоганів і реклами загалом присвячена значна кількість робіт таких науковців у галузі політичної лінгвістики, соціології, політології та журналістів, як Т. Безугла, Н. Кутуза, Т. Ляпіна, О. Подвойська, І. Терлецька, М. Слюсаревський, І. Черепанова, І. Шкурат та багато ін.

Політична реклама – це цілісне комунікативне вираження політичної платформи певних політичних сил і кампаній, котре сприяє впровадженню в масову свідомість чіткого уявлення про їхній характер і формуванню очікуваних психологічних установок щодо вибору.

Завданням політичної реклами, так само як і завданням звичайного комерційного рекламного тексту, є оповіщення реальних покупців і споживачів про той чи той товар, послугу, подію, прагнення вплинути на свідомість реципієнта рекламного тексту, наполегливо закликати його, тобто реципієнта, стати безпосереднім учасником рекламованого дійства. Рекламний текст обов'язково повинен бути спрямований на певну групу

населення. Універсальних рекламних текстів, як і універсальних текстів політичної реклами, які б схвально сприйняли симпатичні різних політиків, надто ж політичних опонентів, немає.

Процес створення будь-якого тексту передбачає роботу з вихідними даними й матеріалом. Сформувавши мету створення рекламного тексту, його тему, проблему, яку треба вирішити в конкретному тексті, й аудиторію, на котру цей текст буде розрахований, автор починає його оформлення в певних жанрових рамках. Жанрове розмаїття текстів забезпечує різноманітні способи подачі інформації, умови, цілі та мети політичної реклами. Саме жанр і зумовлює обсяг рекламного тексту й головні принципи відбору мовного матеріалу, а також його стилістичне обрамлення. Зважаючи на наш об'єкт зацікавлення, з-поміж усіх рекламних жанрів ми звертаємося до аналізу слоганів політичної реклами.

До засобів номінації, що найчастіше використовуються в політичному рекламному дискурсі, належать лексеми, які репрезентують різні частини мови, а саме: іменник, займенник, прикметник, дієслово, прислівник та дієприкметник. Аналіз рекламних текстів на морфологічному мовному рівні дозволяє зробити висновок про особливості функціонування різних частин мови в рекламних текстах. У політичній рекламі, як і в рекламному дискурсі загалом, найчастіше використовуються центральні частини мови – іменники у формі називного відмінка та дієслова у формі теперішнього і майбутнього часу. Прикметники й прислівники додають рекламним текстам виразності, емотивності. Числівники зазвичай замінюються цифрами, щоб стиснути зміст оголошення.

Іменники в політичних рекламних слоганах у 17% проаналізованих випадків вербалізують ідеї. Ось кілька прикладів регіональної політичної реклами: *Наша мета – комфортне життя для житомирця в кожному міському мікрорайоні.* Або лозунг передвиборчої кампанії Людмили Зубко: *Наша мета – зробити Житомир успішним містом для людей!* Рекламний слоган Володимира Тичини, кандидата в депутати від ОПЗЖ: *Моя мета – подарувати житомирцям комфорт, безпеку та добробут.* Концепт довіри використовує

Оксана Олійник: *Довіра людей громади – результат професоналізму та відповідальності.*

Щодо реклами загальнодержавного рівня, наприклад, президентських перегонів, то в рекламних повідомленнях Петра Порошенка поширеними є іменники-поняття-пріоритети: *армія, країна, мова, віра, Томос, церква*; у Володимира Зеленського: *слуга, народ, команда*; у Юлії Тимошенко: *зміни, закон, порядок.*

Лексичні групи іменників репрезентують компоненти рекламного тексту-прототипу: назви політика або політичної партії, потенційного виборця, вигоди для адресата. Переважають конкретні іменники, що здебільшого займають типову позицію – перед присудком. У цьому проявляється виразна тенденція до реалізації основної прагматичної мети реклами – подавати інформацію про нове.

Широковживаними в рекламних текстах у позиції простого підмета є займенники. Особові займенники другої особи однини і множини підкреслюють спрямованість рекламного тексту на адресата, створюють діалогічність, сприяють «налагодженню контакту» із читачем. Така адресованість більш притаманна рекламним текстам сугестивної й маніпулятивної спрямованості. Для текстів, побудованих за такою схемою, також характерна семантика гарантування (що виражається в комісивних мовленнєвих актах). Використання в ролі підмета особового займенника у формі першої особи однини: *«Раніше я про це не думав. Тепер я знаю».*

Семантика іменного компонента (вибір, спосіб, рішення) переконує адресата, підштовхує до ухвалення рішення, «кодує» потенційного виборця. Практично обов'язковим є використання означення перед іменником у предикативній функції, що додає висловам експресії, виразності або присвійного займенника у формі другої особи (твій, Ваш), що зосереджує діалогічну спрямованість рекламного дискурсу.

Часто для увиразнення рекламного повідомлення використовують прикметники: *Європейський Житомир – комфортний Житомир.* Або слоган кандидата в депутати Валерія Шевчука: *ЄДИНА! НАДІЙНА!* Крім того, традиційно збільшують експресивність викладу субстантивовані

прикметники в ролі підмета. Такі речення частіше використовують у рекламних текстах маніпулятивної спрямованості.

Займенники використовуються в політичному рекламному слогані в 10% проаналізованих випадків. Наприклад, партія «Слуга народу» акцентує на займеннику *ти*: *БУДЕ ТАК, ЯК ВИРІШИШ ТИ!*; *ЖИТОМИРЩИНА – ЦЕ ТИ!*

У 20,7 % проаналізованих випадків ідеї в політичному рекламному слогані вербалізуються через використання дієслів. Наприклад, слоган Оксани Трухній, кандидатки в депутати, такий: *Ми – будуємо, а не руйнуємо. Ми не звинувачуємо, ми – робимо. Все в твоїх руках.* Слоган Володимира Ковальчука: *Хочу робити все, щоб народ не боявся влади, а довіряв їй.* Часто використовують дієслово *жити*: *Житомир – місто, в якому хочеться жити.* Поширеними є використання дієслів *намагатися, допомагати, захистити*: *Буду намагатися допомогти творчій молоді розвиватися; Я йду на вибори, щоб захистити і розвинути наші громади, забезпечити високі стандарти життя для простих людей, Влада, яка обіцяла кінець епохи бідності, прирекла мільйони українців на безробіття та ще більшу скруту* (Юрій Бойко). Семантика присудка у формі дієслів майбутнього або теперішнього часу в значенні майбутнього гарантує, щось обіцяє виборцеві. Такі присудки традиційно використовують у мовленневих актах-обіцянках, котрі кваліфікують як комісиви.

Непродуктивними для мови реклами є присудки, виражені дієсловами умовного способу, граматична семантика умовності й невпевненості яких суперечить комунікативно-прагматичній меті – переконанню. Що ж до дієслів наказового способу, то ними послуговуються в односкладних означено-особових конструкціях, що свідчить про тяжіння до компресії викладу.

Отже, для створення рекламних політичних слоганів передвиборчої кампанії 2019 – 2020 років в Україні й досягнення поставленої перед рекламниками мети активно використовувався комунікативно-прагматичний потенціал вербальних засобів різних мовних рівнів (фонетичного, лексичного, морфологічного, синтаксичного).

Перспективи подальших студій вбачаємо в дослідженні комунікативно-стратегічного аспекту слоганів української політичної реклами.

Література

1. **Барабаш О. І., Подвойська О. В.** Лінгвістичні особливості текстів німецької політичної реклами. 2016. С. 220 – 224.
2. **Зелінська О. І.** Лінгвальна характеристика українського рекламного тексту : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 – українська мова. Харків, 2005. С. 15.
3. **Криштанович М.** Роль та функції політичної реклами в системі державного управління: збірник наукових праць «Ефективність державного управління». Вип. 45. 2015. № 45. С. 79 – 85.
4. **Потреба Н. А.** Функціонування молодіжного дискурсу у просторі інтернет-комунікацій. 2018. № 79. С. 206 – 211.
5. **Щепка О. А.** Особливості мовної організації слогана української політичної реклами. 2019. Т. 30. С. 74 – 78.

І. П. Лінчевська

(Єрківський заклад загальної середньої освіти I – III ступенів імені Героя України В. М. Чорновола)

О. Ю. Зелінська

(Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини)

ЛЕКСИЧНІ ЗАСОБИ ВІДОБРАЖЕННЯ СВІТУ ДИТИНИ ТА ЇЇ ОТОЧЕННЯ В ПОВІСТІ В. КОВАЛЕНКО «ВОВЧИК»

В українському мовознавстві актуальними є дослідження, у яких вивчають лінгвальне представлення дитини в різних дискурсах. Засоби лексичного втілення образу дитини у творах українських письменників вивчала О. Зелінська [2], крізь призму діалектного тексту – Т. Тищенко [7]. В. Калько проаналізувала особливості мовної репрезентації концепту «діти» в українських пареміях, виявила основні закономірності його вербалізації [3]. Н. Ковальчук аналізувала концепти «дитина» і «дитинство» у творчості Варвари Чередниченко [4].

У цій статті розглянемо фрагмент лексичної системи повісті В. Коваленко «Вовчик», у якій письменниця порушує проблему сирітського дитинства, змальовує життя знедолених

дітей у дитячому будинку. Зміст твору зумовлює використання передусім лексики, за допомогою якої номінують дитину та все, що її оточує.

Продуктивним засобом змалювання дитини в досліджуваному творі є демінутивна лексика. Н. Руда відносить до демінутивів як суфіксальні похідні зі значенням зменшеного розміру, ослабленого вияву ознаки чи дії, яке може супроводжуватися певними оцінно-емоційними або експресивними семами, так і похідні, які, хоч і не виражають безпосередньо значення зменшеного розміру, ослабленого вияву ознаки чи дії, проте утворені за допомогою демінутивних суфіксів і мають оцінно-емоційну або експресивну семантику (незалежно від їхньої частиномовної приналежності) [5, с. 173]. У багатьох мовах демінутиви позначають малість та служать для вираження емоцій мовця, поява яких викликана оцінюванням тих чи тих властивостей об'єкта, особистим ставленням адресанта або ситуацією мовлення, а також для створення експресивного фону. Демінутиви привертають увагу мовознавців як клас лексики, що фіксує особливості оцінно-емоційної концептуалізації дійсності та мовної репрезентації оцінок і емоцій – категорій універсальних, але таких, що мають ідіоетнічну специфіку свого вираження в національно-мовних картинах світу [5, с. 177]. Вивчаючи стилістичні можливості суфіксів суб'єктивної оцінки в поезії Д. Павличка, Л. Бойко зауважує, що саме у творах для дітей маємо широке розмаїття демінутивних суфіксів та їх нагромадження з метою наближення до дитячого мовлення і їхнього світосприйняття [1, с. 383].

У повісті В. Коваленко «Вовчик» демінутивами позначено назви дитини, з-поміж яких авторка вживає номінації за статевою ознакою – **хлопчєня, хлоп'я**: *Хіба ж і вона могла втриматися перед цим карооким хлопчєням; І як би вчителька не намагалася показатися доброю, хлоп'я відчувало її нещирість.*

Зменшувально-пестлива лексика слугує для опису зовнішності дитини, мовного змалювання портретних деталей: **очєнята, бровєнята, губка, щічки, носик, чубчик**: *Хіба ж і вона могла втриматися перед цим карооким хлопчєням, яке ще вдєнь запримітило щось неладне у її душі і блиском своїх очєнят так*

глибоко зазірало у сірій сум її очей; вдивляються в неї довірливі оченята; З хлоп'ячих оченят виступили сльози, і він тільки образливо глипнув у бік кривдників. Легке хвилювання торкнулося до дитячих щічок рум'янцем; Здивовано підвів бровенята, аж очі округлилися ще більше: А я? Як же я, мамо Андріївно? – нижня губка помітно затряслася, вона тоді його й погладить по Той. Посинілі губенята паралізовано ворушилися, неладні вимовити слова. Сльози доганяли одна одну, зарюшуючи її руки, залишаючись дрібними росинками на русявому чубчику; Сиві очі м'яко лягли на худорляве обличчя дитини з тонкими, наче вирізьбленими губенятами, таким же носиком та блискучими каштанчиками очей під широкими дашками темних брів. У зменшувальних формах ужито лексику на позначення частин тіла дитини: **голівка, пальчик, тільце, груденята, ніжки**: Жінка по-материнськи притиснула до грудей худеньке тільце; мружачись показав пальчиком на дві зірочки; голівці чи по спині, і зробиться так добре та солодко від того причастя; Від хвилювання навіть можна було почути, як тривожно гупали в груденятах сполохані серця. Хлопець, зіпнивши зуби, бив червоними від морозу кулачками в скроні.

Для української мови властиво утворення зменшувальних форм і від прикметників. Науковці зазначають, що особливістю української мови є те, що при вираженні реальної збільшеності чи зменшеності вияву ознаки в семантиці прикметників-демінітивів незмінно присутні оцінно-емоційні та/або експресивні семи [5, с. 174]. Прикметники із суфіксами зменшеності виявлено в тексті твору В. Коваленко – **чорнявенька, русявеньке, білявеньке, височеньке**: Чорнявенька балакуча Віта; Жінка важко підвелася зі стільця, підійшла до невеличкої постаті і лагідно рукою погладила русявеньке рідкувате із закучерявленим вихриком волосся; ...приклеїти собі на тоненькі пальчики; Він забувся за хворобливу білявеньку Марійку, яка в дитбудинку ходила за ним хвостиком, бо бачила в хлопчикові свій порятунок. Перед хлопчиком стояла худорлява височенька дівчина років чотирнадцяти у білому з чорним горошком платтячку з коротко стриженим стріхатим волоссям.

У зменшувальних формах письменниці вживає назви одягу – **сорочечка, пальтечко, черевички, платтячко, фартушок, штаниці, брилик**: *З'явився тихий дитячий плач, що тут же сховався на рукаві картатої; А пальтечка-то однаковісінькі, картаті; З-під ліжка було видно, як, звисаючи зі стільця, метлялися в червоних черевичках дівчачі ніжки; Весь широкий майдан цвіте буйноквіттям дівчачих фартушків та стрічок; Він швидко знімає з голівки солом'яного брилика і біжить, біжить. На дроті щоднини сохли випрані сорочечки та штаниці; Перед хлопчиком стояла худорлява височенька дівчина років чотирнадцяти у білому з чорним горошком платтячку, а також назви предметів, якими користуються діти – портфель: Так, у нього починається нове життя – з новими друзями, новими вчителями, новими приладдями та книжками у пахучому новому **портфелькові!** За допомогою демінутивів змальовано також довкілля, природу, яку спостерігає дитина, що є засобом відтворення ніжної, витонченої і вразливої дитячої душі: *Толик брав подаровані фарби та альбом і, зручно всівшись на березі, змальовував зелені хвилі ставу з білими табунцями гусей; Хлопчик, мружачись, показав пальчиком на дві зірочки, що горіли осторонь від інших; Сірничок яскраво засвітився. З гілочки пішла пара і сльозозю скотилася прямо на нього; Хлопчик згадав оту єдину в його житті втечу, коли поруч витатакували поїзди, а в душу влітав легкий **вітерець** роздолля.**

Демінутивна лексика слугує засобом відображення психо-емоційного стану дитини. Для цього авторка неодноразово використовує порівняння, у структурі яких засвідчено демінутиви: **джерельце, пташа, росинка**: *Толя відчув, як густий клубок болю зупинився в горлі, а серце забилося щойно збудженням джерельцем; Та ще коли ти – першокласник, та з легкою під оченятами тінню недоспаної ночі, та з тремтливим, **наче на сонці росинка, радісним серцем, та у всьому новому, як нова копійка!** Тоді він, щасливий, прожогом вискакував до роздягальні й на очах кільканадцяти дітей – сумних, насмішуватих, заздрісних і усміхнених – нашивидку одягався і, **наче пташа з клітки, випурхував** за двері дитбудинку... Сльози*

доганяли одна одну, зарошуючи їй руки, залишаючись дрібними росинками на русьвому **чубчику**,

Демінутивна лексика слугує засобом відтворення характеристики дорослої людини. Створюючи позитивний образ виховательки, автор вкладає у уста героїні зменшувальні слова, якими вона номінує реалії зі свого життя: *А я їду до старшенького. Внучок дуже захворів. Треба доглядати. Та й могилка Сергійкова там.*

Різно контрастує з авторським баченням, відтворення особливостей сприйняття світу дитини частиною педагогів дитячого будинку. Описуючи життя дітей, письменниця не приховує того, що їхні страждання зумовлені не тільки обставинами, через які вони втратили батьків: нестерпні умови життя в дитячому будинку створюють люди, які мають опікуватися ними. Героїня повісті вихователька Ангеліна та учителька Софія Павлівна ненавидять своїх вихованців і систематично завдають їм душевного і фізичного болю. Виразником їхнього ставлення до дітей є пейоративна лексика. Неприйняття світу дитини передають загальні назви на позначення осіб, які містять семантику зневажливості і презирства, як-от: **ідіот, хлопчисько, вовкулака, шмаркач, розбишака, шкоднік, ублюдок, вовче поріддя, чудовисько**: *Чогось саме йому з оцих «шмаркачів» хотіла зробити боляче; Тебе сам бог послав гріхи первородні відпускати цим розбишакам; Я на цих ублюдках одігруюся; Ах ти ж вовче поріддя! Чи ж не твої без'язикі предки навчили тебе так насталакати? Та раптом голос різко обривається істеричним криком і гімнастична палиця глухо гунає по чийсь спині. Ідіот! Чого тобою крутить? Повинен був спостерігати за поведінкою «оцих вовкулаків» (так їх називала Ангеліна). Учора оце чудовисько, бо інакше його не назвеш, украло з моєї сумки двадцять п'ять карбованців.*

Відсутність любові до дітей зумовлює і сприйняття їхніх портретних деталей: замість **оченят** вони бачить **очиська**: *Глибоко занурюювався своїми карими очиськами в її душу і, здавалось, бачив усе, що там коїлось.* Відповідно згрубілою лексикою позначено особливості зовнішності – **витрішкуватий**:

вибрала вертлявого витрішкуватого Романа та дія зі значенням «дивитися» **витріщитися**: *Чого витріщився, наче середа на п'ятницю?*

Лексичним засобом змалювання негативних образів педагогів стає лексика на позначення емоцій і почуттів. Письменниця вражає читачів тим, що саме деструктивні емоції переважають у спілкуванні дорослих із дітьми. На позначення негативних емоцій засвідчено лексеми **презирство, неприязнь, огида**: *Душею жінки заволоділо презирство до цього хлопчиська, який весь час мозолив їй вуха своєю «мамою Андріївною»; Звідкіля в неї взялась неприязнь до цього незavidного вродою хлопчика, вона не знала; Толик відчував неприязнь виховательки до себе; Полюбуйтеся, Валентино Федорівно, з ким мені доводиться працювати! – роблено посміхнулась Софія Павлівна, а потім з огидою струснула хлопця за рукав. Настрій виховательки передають лексеми **розлючена, сердита**: *Ще вдень вона, розлючена, посадила в коло всіх дітей; До вечора Ангеліна Гордійвна була сердитою. Діти чітко ідентифікують ці почуття: Нащо, нащо... – від хвилювання взявся рожевими плямами Сашко, – **ненавидить** вона нас. **Ненавидить!** Деструктивні емоції формують і загальний спосіб спілкування та поведження з вихованцями: *Чого витріщився, наче середа на п'ятницю.***

Отже, у повісті В. Коваленко «Вовчик» активно використано демінутивну лексику, якою відображено світ дитини. Лексеми зі значенням зменшення авторка використовує для того, щоб відобразити ніжну і вразливу дитячу психіку, емоційне сприйняття світу. З демінутивами як засобом змалювання дитини контрастує лексика, яка слугує засобом творення образу дорослих, які руйнують дитячий світ. Перспективи подальшого дослідження вбачаємо у вивченні текстотвірної ролі лексики на позначення емоцій та емоційних реакцій дитини.

Матеріал дослідження. **Коваленко В. М.** Вовчик : повість, оповідання; передм. В. Захарченка. – Черкаси : Сіач, 1999. 142 с. URL: <https://chobd.ck.ua/index.php/i/elektronna-biblioteka/2011-06-09-12-08-49/200-kovalenko-v-m-vovchuk>

Література

1. **Бойко Л. П.** Стилістичні можливості суфіксів суб'єктивної оцінки в поезії Д. Павличка. *Актуальні проблеми слов'янської філології*. 2010. Вип. XXIII. Ч. 3. С. 382 – 388.
2. **Зелінська О. Ю.** Мовні засоби змалювання дітей в українському художньому дискурсі. *Філологічний часопис*. Вип. 2 (10). 2017. С. 119 – 131.
3. **Калько В. В.** Вербальна репрезентація концепту діти в українських пареміях. *Мовознавчий вісник : зб. наук. пр.* Вип. 14 – 15. 2012. С. 271 – 279.
4. **Ковальчук Н. П.** Концепт дитини і дитинства у творчості Варвари Чередниченко. *Science and Education a New Dimension: Philology*, I (2), Issue: 11, Nov. 2013. С. 136 – 140.
5. **Руда Н. В.** Семантико-функціональні особливості демінутивізованих прикметників і прислівників української та латинської мов. *Studia Linguistica*. Вип. 5. 2011. С. 174 – 177.
6. **Семиряк В. Д.** Номінація дитини в українській мові. *Вісник Запорізького державного університету. Філологічні науки*. 2002. № 3. URL: <http://web.znu.edu.ua/herald/issues/archive/articles/2784.pdf> (дата доступу: 14.10.2022).
7. **Тищенко Т. М.** Східноподільський родильний обряд: лексикографічний і текстовий описи: навч. посібник. Умань : ВПЦ «Візаві», 2014. 482 с.
8. **Федурко М.** Кліпають із п'їтьми оченята. Етнолінгвістичний аспект морфологічних характеристик назв недорослості. *Українська мова та література*. 2001. № 2. С. 10 – 11.

Д. С. Помазан

(ДЗ «Луганський національний
університет імені Тараса Шевченка»)

СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПІСЕННИХ ТЕКСТІВ ЧЕРКАСЬКОГО ГУРТУ «SPIV BRATIV»

Сучасний пісенний медіапростір перебуває у постійному піднесенні на рівні зі світовими тенденціями. Наразі велика кількість українських виконавців створюють глибокі за змістом пісенні тексти, які містять не лише власне українську, а й запозичену лексику, що надає текстам більшої виразності, образності, емоційності та актуальності, що привертає увагу до унікальної манери виконання. У цей складний час важливо, щоб пісні українських виконавців не перетворювалися на своєрідний шоу-бізнес, а навпаки, пісні повинні надихати, розраджувати, бадьорити слухача, адже пісня є «потужним» засобом впливу на психологічний стан людини.

Зокрема, яскравим взірцем є діяльність молодого черкаського рок-гурту «Spiv Brativ», який буквально «тримає» «музичний фронт», надаючи музичним композиціям патріотичного й сатиричного звучання.

Про себе вперше гурт «Spiv Brativ» заявив у листопаді 2013 року в телевізійному шоу «Одна Родина», у якому через подібність із британським рок-гуртом «Beatles» черкаська четвірка отримала другу назву «*український Beatles*». Офіційною датою «народження» гурту «Spiv Brativ» прийнято вважати 10 жовтня 2010 року, ініціатором якої став ідейний натхненник – Дмитро Осичнюк, який запропонував своїм братам: Артемові, Антонію та Леонтію долучитися до його творчості. Свого часу Дмитро закінчив Черкаський музичний фаховий коледж імені С. С. Гулака-Артемовського. Займатися музикою лідер гурту почав із 13 років. Саме тоді юнак захопився роком, що й стало у подальшому ідейним поштовхом для створення власного музичного колективу, який згодом вирішить виконувати низку сатиричних пісень у жартівливому одеському стилі, метою яких стане покращення настрою жителям України та українським військовим. До речі, ідея назвати гурт «*Spiv Brativ*» прийшла на думку спонтанно, а назва гурту згодом перетворилася

на своєрідний бренд, що набув популярності серед слухачів старшого й молодого покоління.

Першою піснею гурту «Spiv Brativ» під час воєнного стану стала композиція «В городі Херсоні», яка була написана на третій день повномасштабного вторгнення. До подій 24 лютого 2022 року гурт був маловідомим, оскільки перебував на стадії формування власного стилю та манери виконання, що призвело в подальшому до експериментування з музичними жанрами та електронною музикою.

Саме агресія країни-окупантки стала причиною, яка спонукала трансформацію тематики пісень, а згодом і стилю виконання, який доповнився артистичним драйвом, дотепністю та вокальною гнучкістю. Нині гурт виступає на благодійних концертах, допомагає збирати кошти на потреби ЗСУ.

Своєрідним «відгуком» на суспільно-політичні події стає цикл пісень, підґрунтям яких є події, що набули великого розголосу в засобах масової інформації. До речі, помічаємо аналогічний авторський почерк черкаської четвірки і в назвах музичних альбомів, плейлистів, для котрих обираються назви на кшталт «Музична оборона», «Повітряна тривога». Наприклад, несподіване пошкодження мосту через Керченську протоку стає приводом для назви нової пісні «Кримський міст», у якій черкаська четвірка, у притаманній їй сатиричній манері, описує «фатальні» збитки країни-агресорки.

Пісенна палітра гурту «Spiv Brativ» представлена не лише загальноновживаною лексикою, а й лексикою з негативним відтінком. Загалом це лексика, що відображає зневажливе ставлення людей до країни-агресорки, яка завдає (і продовжує, на жаль, це робити) значних збитків нашій інфраструктурі. Переважна кількість представляє собою перифрастичні, ненормативні утворення: *Перевити окупантів / Тут тепер без варіантів / Ми пакуєм орків / В цинкові коробки* (пісня «Ти кнопка»); *Рашиа загориться, / Все почалось з Криму, / Кримом закінчиться* (пісня «Повітряна тривога в Криму»); *В городі Херсоні / Ночі, ой, безсонні... / Наші хлопці гасять москалів!* (пісня «В городі Херсоні»); *По мирних містах прильоти / Вінниця плаче, рашиа – сволота* (пісня «Вінниця»).

Зокрема, у більшості пісень гурту вживаною є інтернаціональна лексика, причиною використання якої є вплив «західного ринку» на український шоу-бізнес: *Перебити окупантів / Тут тепер без варіантів* (пісня «Ти кнопка»); *Гей, щось у них не ладиться та демілітаризація!* (пісня «На кораблі»); *Та зберігайте оптимізм, / Бо тут є певний символізм* (пісня «maskva»); *А місто Одеса викликає інтереси / В мільйонів по світу людей* (пісня «Одеса»).

Для текстів пісень переважно обираються гумористично-сатиричні фразеологічні одиниці, які висміюють загарбницькі дії «північного сусіда», що є індивідуально-авторським надбанням гурту «Spiv Brativ». Виокремлюємо такі лексико-граматичні розряди:

– інтер’єктивні фразеологічні одиниці: *Не кажи гоп, / Поки не перескочеш!* / *Та, якби не було, / А серце втіхи хоче!* (пісня «Контрнаступ»); *Москва згоріла і втонула, / Москва пішла на корм акулам* (пісня «maskva»), які наділені експресивністю та можуть набувати різних стилістичних відтінків [0, с. 166];

– вербальні (дієслівні): *Бігли так далеко, аж п'ятами накивали* / *Ховались по кущах, такого не чекали* (пісня «Конотоп»); *Тепер на них прокляття, які там нафіг «браття», / Бо пхали свого носа та й до чужого проса* (пісня «Конотоп»).

Як свідчить дібраний фактичний матеріал, в аналізованих пісенних текстах трапляється чимало сленгізмів, жаргвнізмів. Фіксуємо такі випадки слововживання:

– лексика, притаманна мовленню сучасної молоді: *Жест доброї волі / Та вони там усі на приколі;* *Жест доброї волі / Ви вже справи свої запоролі* (пісня «Жест доброї волі»); *І напустили чари на москаля бичару!* / *Тепер на них прокляття, які там нафіг «браття»* (пісня «Конотоп»);

– лексика кримінальної спільноти: *Зайшов сюди москалик, / А тут йому: Гоп-стоп!* (пісня «Конотоп»); *Голий ти тепер король / Ти кнопка / Множимо тебе на ноль!* (пісня «Ти кнопка»); *А славне місто Харків / Завжди тримає марку* (пісня «В городі Херсоні»).

На прикладі пісенних уривків, як ми бачимо, автором свідомо, з певною стилістичною метою введена жаргонна

лексика. Щодо значення, то *гон-стоп* – ‘напад з метою пограбування майна потерпілого’; фразеологізм *множити (ділити) на ноль* означає ‘повністю знищити з метою подолання обурення співрозмовника’; *по приколу* – ‘просто так’; *залітати в топ* – ‘посісти першість щодо переглядів на ютубі’; *запороти (справи)* – ‘зіпсувати’; *тримати марку* – ‘керуватися певними нормами поведінки для збереження своєї репутації, гідності’. Лексема «*нафіг*» відображає обурливе ставлення молодого музичного гурту до псевдо-кремлівської квазі-теорії «братських народів», що простежується в пісенному тексті: *Тепер на них прокляття, / Які там нафіг браття?* (пісня «Конотоп»).

Цікавим, на нашу думку, є вживання евфемістичної фрази «*Жест/крок доброї волі*», яка набула сатиричного забарвлення в пісенному тексті. Щодо історії виникнення фрази: на території країни-агресорки, де заборонено називати речі тим, чим вони є насправді, прийнято маскувати неприємну лексику евфемізмами. Так, з метою «маскування», під своєрідну «репресію» потрапив вислів: «*відступ російських військ*», який прийнято замінити в публічному мовленні та засобах масової інформації країни-агресорки фразою – «*жест доброї волі*». До речі, цей вислів вперше було вжито у звіті Міноборони РФ, з метою «якось» виправдати свою ганебну втечу з острова Зміїний. Зокрема, цікавим прикладом використання лексики, на нашу думку, є лексема «*вибух*», яка замінюється на «*хлОпок*». Саме через абсурдну помилку інтернет-перекладача, котрий не здатен розпізнати слово в контексті (порівняймо: «*хлОпок*» і «*хлопОк*»), утворилось слово *бавовна*, яке підхопило багато українських виконавців: *Невже в Криму бавовна?! Дим піднявся чорний, А місяць майже повний* (пісня «Повітряна тривога в Криму»).

Фіксуємо також в аналізованих пісенних текстах лексеми, які в сучасних умовах ХХІ ст. набувають актуалізованого значення, дещо іншого тлумачення впродовж загарбницьких дій «північного сусіда». Наприклад, у пісенній композиції «У городі Херсоні» йдеться не про *приліт* літака, а саме про вибухи ракет, які досі тероризують мирні куточки нашої країни: іменник «*приліт*» означає ‘вибух боєприпасу, що супроводжується руйнацією транспорту, інфраструктури, житлових будинків’: *По*

мирних містах прильоти, / Скільки нещастя від тої мерзоти. Аналізована лексема вживається з метою нагадування про злочинні наслідки, які продовжує залишати після себе країна-окупантка.

Також цікавою, на нашу думку, є лексема «тривога», яка стала використовуватися в пісенних текстах на позначання сигналу, який повідомляє про запуск ворогом балістичної ракети. Так, у пісні «Одеса» йдеться зовсім не про психічний стан людини, а саме про сигнал повітряної тривоги, яка, на жаль, стала буденною у житті кожного українця: *Скільки нещастя від тої мерзоти, / Тривоги не стихають, / Такого не пробачають* (пісня «Одеса»). До речі, ця лексема увійшла у вжиток не лише черкаського гурту, а й інших виконавців, які «підхопили» своєрідний «флешмоб».

Значну групу в аналізованих пісенних текстах становлять іменники-юкстапозити, у яких один із компонентів виступає в ролі означуваного, а другий – у ролі означення (прикладки) [0, с. 86]: *Коли звільняють місто / Від горе-терористів* (пісня «Контрнаступ»); *Це місто Одеса, Одеса-поетеса / Тут навіть осінь світла, як весна* (пісня «Одеса»), які мають виразне оцінне забарвлення.

Висновкуємо: на підставі проведеного дослідження ми з'ясували, що мова пісень гурту «Spiv Brativ» багата на мовностилістичні засоби. Пісенні тексти характеризуються артистичним драйвом, дотепністю та вокальною гнучкістю. Ідейний натхненник, Дмитро Осичнюк, вдало використовує в пісенних текстах інтернаціональну лексику, гумористично-сатиричні фразеологічні одиниці та іменники-юкстапозити, що надають пісням сатиричного забарвлення та сучасної інтерпретації, яка привертає увагу багатьох поціновувачів українського пісенного слова і серед молоді, і серед старшого покоління.

Література

1. **Клещова О.** Мова публіцистики Івана Багряного : дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 – українська мова. Київ, 2003. 221 с. 2. **Красовська О., Боть Л.** Семантичні та лексико-граматичні групи фразем епістолярію Лесі Українки. *Науковий*

вісник Ужгородського університету. Серія : Філологія.
Вип. 1 (43). 2020. С. 163 – 168.
URL: <http://visnyk-philology.uzhnu.edu.ua/article/view/223009>
(дата звернення: 02.11.2022).

М. О. Роман

(Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького)

ДІАЛЕКТНІ ЯВИЩА В СУЧАСНІЙ ХУДОЖНІЙ ПРОЗІ

Потужність творчої майстерності письменника, його володіння здатністю впливати на людську душу неодмінно пов'язані з національною ідеєю народу, який породив митця. Це знаходить свій вияв не тільки в проблематиці творів, глибині патріотичних, громадянських мотивів, але й у заглибленні до коренів власної мови, свідомості, образного бачення світу, що породжує неповторний ідіостиль, упізнаваність автора, риси мовного портрету самого письменника та його героїв [1].

Мова художньої літератури зазвичай не збігається з літературною мовою, оскільки в ній можуть бути позанормативні засоби, зокрема розмовні елементи. У багатьох письменників сучасності це виявлене насамперед у наявності діалектизмів [2]. Використання говіркових особливостей у мові творів є одним із цікавих явищ у сучасному українському мовознавстві. Як відомо, за допомогою діалектних одиниць автор відтворює територіальні мовні особливості. Народна стихія в мовленні літературного персонажа – це свідоме відображення митцем багатств народної мови з метою образного, влучного, неповторного найменування явищ, предметів, осіб, їхніх ознак, властивостей, добирання з мовних джерел свого, питомого, що народжується в сім'ї, найближчому оточенні, повсякденному спілкуванні, у межах власної малої батьківщини як символу незнищенності вічних цінностей.

У мові художньої літератури, і в класичній, і в сучасній прозі, для індивідуального стилю письменників нерідко характерне використання діалектних явищ і в мовленні персонажів (засіб їхньої мовної характеристики), і в авторській

мові для відтворення історичного, соціального, культурного, етнічного колориту [2].

У сучасній українській літературі є чимало письменників, у творах яких виразно відображено діалектне тло. Зокрема, Володимир Лис – волинянин – зображає не абстрактне сільське, а локалізоване, на теренах його батьківщини (село Загоряни) життя, знавцем і учасником якого він є [8]. Досліджуючи роман В. Лиса «Діва Млиниця», ми помітили, що засобами стилізації розмовності в мові є не тільки діалектні явища, але й суржикові та просторічні одиниці, а також емоційно забарвлені слова. Зокрема, у мовленні деяких персонажів твору фіксуємо суржикові лексеми: *письом* (с. 226); *товариш, нарушительниця* (с. 241); *медведь* (с. 301); *мислі* (с. 323) тощо. Письменник часто використовує емоційно забарвлені слова, літературно нормативні, і діалектні: *шосейкою* (с. 196); *потупцяла* (с. 203); *подибцяла* (с. 258); *дибцяла* (с. 286); *бабиськом* (с. 294); *осляка* (с. 336) та ін.

Фонетичні риси, засвідчені в тексті твору, репрезентують особливості вокалізму та консонантизму рідного письменникові західнополіського діалекту, серед них спостерігаємо і явища суто північноукраїнської локалізації, і ті, що постали внаслідок впливу діалектів південно-західного наріччя, як-от: *декую* (с. 33); *огирка* (с. 26); *тико, пуд* (с. 82); *кілько* (с. 82); *здоровле* (с. 82); *пуся* (с. 201); *тибе* (с. 17); *али* (с. 45); *молодеї* (с. 298); *поретувати* (с. 206); *майбуть* (с. 129); *мо'* (с. 127). Аналіз тексту роману засвідчує, що фонетичні діалектні риси автор використовує з метою мовної характеристики персонажів – представників сільського населення Волині. Ці явища правдиво передають особливості усного мовлення персонажів. Автор відтворив фонетичну специфіку західнополіських говірок, що прослідковуємо майже в усіх репліках персонажів.

Серед морфологічних явищ у творі переважають літературно-нормативні морфологічні тенденції, проте водночас усі відмінювані частини мови мають діалектні риси у кожній граматичній категорії, хоч і трапляються нерегулярно. Фіксуємо такі західнополіські говіркові словоформи: *кони* (с. 84); *дальня*

(с. 40); *чотирнайцять* (с. 214); *тего* (с. 25); *цего* (с. 207); *тая, тою* (с. 56); *єго* (с. 152); *нейне* (с. 52); *нихто* (с. 49), *їдна* (с. 126).

Локально марковані лексеми простежуємо в різних тематичних груп: у назвах одягу й суміжних понять, зрядь праці, страв, напоїв, їжі, предметів, рослин, анатомічних та фізіологічних понять тощо: *ведмеді* 'полуниця' (с. 125); *трускавки* 'ожина' (с. 280); *диньки* 'гарбузи' (с. 18); *тук* 'смалець' (с. 16); *буца* 'великий шматок' (с. 18); *димки* 'грубе полотно' (с. 143); *пацьори* 'намисто' (с. 157); *груба* 'вагітна' (с. 81); *попруг* 'накриття на опорах' (с. 134); *бочки* 'нирки' (с. 16); *ровер* 'велосипед' (с. 303) тощо [5].

Як бачимо, що Володимир Лис, ґрунтуючись на загальнонародній літературній основі, широко залучав у мову роману «Діва Млинища» назви різноманітних атрибутів сільського життя, реалій і предметів побуту, що висвітлюють традиції матеріальної культури Західного Полісся, минуле й сучасне українського народу.

Досліджуючи мову твору М. Дочинця «Вічник», також спостерігаємо групи лексики, що створюють ефект розмовності: це емоційно забарвлена, розмовна, діалектна лексика, а також елементи суржику: *итурхнув* (с. 10); *вивергла* (с. 10); *лабиськами* (с. 28); *хлопчище* (с. 48); *писок* (с. 110); *реп'їжити* (с. 113); *последнього* (с. 13); *звізда* (с. 255) тощо. Прикметно, що іокремлюємо діалектні явища на різних рівнях. На фонетичному рівні фіксуємо деякі особливості, притаманні закарпатським говіркам: *жона* (с. 54); *иншим* (с. 10); *инколи* (с. 196); *инакше* (с. 267); *огень* (с. 125); *свайбувати* (с. 31); *пойняла* (с. 28); *нич* (с. 8); *доста* (с. 10), *монисто, монистом* (с. 19, 108) та ін.

Діалектні морфологічні риси представлені в романі передовсім формами різних частин мови: *терпен, спасен* (с. 31); *тої* (с. 22); *се, ся, сі* (с. 53); *єдно* (с. 59). Іменники третьої відміни автор уживає в родовому відмінку саме із закінченням -и: *досконалости, любови* (с. 198); *бутности* (с. 238) тощо. Збережено також форми аориста дієслова *бути* в 2 особі множини та в 2 особі однини відповідно: *Есте бань?* (с. 120); *Сенс лише в тім, чим наповнений єси* (с. 197).

Закарпатська лексика, яку автор щедро використовує і в мові персонажів, і в авторській мові, є досить різноманітною. Вона репрезентує міфологічні вірування, господарську діяльність, природу, побут, звичаї, ментальність місцевих жителів та їхню мораль. Наприклад: *повітруля* 'демонологічна істота' (с. 68); *жумак* 'кожух' (с. 15); *погарчик* 'стаканчик' (с. 16); *шопа* 'стайня' (с. 18), *майстеритик* 'інструмент' (с. 26); *факля* 'смолоскип' (с. 39); *хосен* 'користь' (с. 79); *путик* 'стежка' (с. 10); *поливка* 'юшка, бульйон' (с. 13); *приварок* 'ріденька бовтанка з брюквою чи риб'ячими головами' (с. 215); *калпачик* 'капельюшок' (с. 33); *боканчі* 'черевики' (с. 5); *баняк* 'каструля' (с. 150); *колиба* 'хата' (с. 112) та ін. [7].

Аналіз мови роману «Вічник» переконує, що відображення народно-розмовної стихії не є самоціллю М. Дочинця, однак її використання є органічним у його мовотворчості, створює широкий контекст для ствердження українності закарпатського краю в безмежжі контактів, які породила епоха, це фундамент для творення національного, бо без рідного коріння не збудуєш майбутнього України. М. Дочинець, майстерно володіючи літературно нормативним запасом української мови, і в авторській мові, і в мові персонажів репрезентує виразні особливості говірок Хустщини – мараморських говірок закарпатського діалекту південно-західного наріччя. Фонетичні й морфологічні явища представлені в мові роману менше порівняно з діалектною лексикою, що щедро використана і у мові персонажів, і в авторській оповіді.

Отже, діалектні явища всіх мовних рівнів широко представлені в мовотворчості письменників сучасності В. Лиса і М. Дочинця. Вони репрезентують не тільки територіальну належність авторів, але й виконують важливі функції в художньому тексті: номінативно-пізнавальну, експресивну, індивідуалізаційну й типізаційну мови персонажів, забезпечення художньої переконливості та етнографічної достовірності і водночас є потужним джерелом поповнення лексичного складу літературної мови лексемами, функціонування яких обмежено окремою територією.

Література

1. **Вовченко Г.** Народна стихія і мовний портрет у прозі М. Дочинця. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Філологія.* Вип 2. 2016. С. 341 – 345. 2. **Грещук В. В** та Грещук В. В. Діалектне слово в тексті та словнику : монографія. Івано-Франківськ : Місто НВ, 2015. 372 с. 3. **Дочинець М.** «Вічник». Мукачево : Карпатська вежа, 2019. 279 с. 4. **Етимологічний** словник української мови : У 7 т. / Ред. кол. : О. С. Мельничук (гол. ред). та ін. К. : Наукова думка, 1982 – 2012. Т. 1 – 6. 602 с. 5. **Лис В.** «Століття Якова». Харків : Клуб сімейного дозвілля, 2018. 237 с. 6. **Матвіяс І. Г.** Українська мова і її говори. К. : Наукова думка, 1990. 164 с. 7. **Сабадос І. В.** Словник закарпатської говірки села Сокирниця Хустського району. Ужгород : Ліра. 2008. 480 с. 8. **Яворський А. Ю.** Актуалізація поліських говорів у сучасному художньому тексті : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 – українська мова. Луцьк. 2015. 20 с.

Д. Т. Федорова

(ДЗ «Луганський державний
медичний університет»)

УКРАЇНЬСЬКА НАРОДНА ПІСНЯ – ЦЕ ПЕРЕМОГА НАД ВОРОГОМ

Українська народна пісня – це справжній культурний скарб, який донесли до нас наші пращури. Українські народні пісні дуже змістовні, ніжні та насичені любов'ю до Батьківщини. Найчастіше українці співали на теми кохання, нещастя, побуту, свят та любові до рідної землі.

Українська пісня відіграє важливу роль у житті українців. Тому Л. Костюк акцентує увагу на особливому впливові народної пісні на характер народу, увесь устрій його емоційного життя та природу його культури [5, с. 104].

Упевнено можна стверджувати, що жодна подія в житті українського народу не обходилась без пісні. Так, пісні співали всюди й завжди: коли хтось народжувався або помирав, коли в житті траплялися неприємні сюрпризи, коли серце розривалося

від кохання чи від розлуки. Мабуть, не існувало такого людського почуття, яке б не змогло відобразитися в пісенних рядках.

Наші пращури з нали й завжди пам'ятали про те, що щира пісня лікує душу, допомагає витримати негаразди та неприємні сюрпризи долі, тому страх, розпач і горе ніколи довго не затримувались в українській хаті. Навіть козаки, збираючись на битви, завжди починали свій похід з пісень, оскільки були впевнені, що вони допомагають сконцентруватись, заспокоїтись, набратися сил, зібратися з думками. Коли козаки поверталися з боїв, вони також співали веселі пісні, які означали перемогу війська над ворогом. У козацьких піснях завжди простежуються мотиви кохання. Серед пісень козацької тематики варто згадати такі: *«Ой, на горі та й жєнці жнуть»*, *«Розпрягайте, хлопці, коней»*, *«Їхав, їхав козак містом»*, *«Їхав козак за Дунай»*, *«Козацькому роду нема переводу»*, *«Куц калини»*, *«Гей, там на горі Січ іде»*, *«Повіяв вітер степовий»* та інші. Бачимо, що в цих піснях звучать глибокі, правдиві й ніжні почуття.

Мало хто знає, що перша у світі пісня, яка пролунала в космосі, була українська! 12 серпня 1962 року перший український космонавт П. Попович на прохання конструктора Сергія Корольова заспівав українську пісню *«Дивлюсь я на небо та й думку гадаю»*. Мабуть, більш доречної пісні годі було й шукати. Жодна інша нація у світі не може похвалитися такою кількістю пісень, якими милується весь світ, якими захоплюються видатні зарубіжні композитори, письменники. Тож не випадково до витоків української народної пісні зверталися такі добре відомі композитори, як Й. Бах, Й. Брамс, Ф. Гайдн, М. Глінка, В. Моцарт, Ф. Шопен та інші.

Українська народна пісня про кохання, нещастя, козаччину не залишає людину байдужою. Деякі пісні викликають радість, а деякі навпаки – сльози. Неодмінно в народних піснях є над чим замислитись. Тут слухними є слова О. Довженка: *«Українська пісня – це геніальна поетична біографія українського народу»*.

Можна нескінченно довго міркувати про філософський зміст народних пісень і зробити лише один головний висновок, що пісня – це душа народу. Чому так кажуть? І. Франко й на це знайшов пояснення й наголосив: *«Мова росте елементарно разом*

з душею народу». Бо ж усі свої емоції та почуття люди описували в піснях і таким чином розкривали ментальність українського народу. Тут, в українських піснях, оспівувався й трепет материнської любові та душі, світу добра, краси й справедливості, і велика тривога, і пристрасне кохання. На думку одразу приходять такі пісні: *«Чорнобривці»*, *«Цвіте терен»*, *«Ой, у вишневому садку»*, *«В саду гуляла»*, *«Ой чорна я си чорна»*, *«Ти ж мене підманула»*. А скільки ж пісень склали люди, аби висловити свою палку любов до краю, де були народжені й живуть. У таких піснях оспівувалося наше минуле, незламність духу, нескореність, сила та слава (*«Рідний край»*, *«Моє рідне село»*, *«Рідна земля»*).

Адам Міцкевич, один з найвидатніших польських поетів, писав: *«Українська пісня – свята скрижаль, яку народ оберігає, як свою загартовану зброю. З цієї скрижалі кожне покоління черпає необхідні духовні цінності, які століттями лягали в основу моралі»* [2].

У пісенній творчості найбільш яскраво проступає менталітет українського етносу, його національний характер, базові цінності, що склалися протягом століть народної культури та народного життя. У піснях проявляється своєрідний дух народу, який допомагає йому пережити часи важких випробувань, лихоліття, національні трагедії та негаразди. Отже, значна частина народної свідомості, що виявляється в усній народній творчості, у пісенній культурі, визначається тим, що складається століттями національним менталітетом, його сутнісними характеристиками, що впливають з базових основ народного життя.

З піснею пов'язані вікові прагнення українців до омріяної незалежності. Тому зараз, у час війни, стали актуальними пісні про свободу, незалежність, соборність, перемогу України. Зі сльозами на очах ми співаємо *«Ой, у лузі червона калина похилилася»*.

З'являються авторські пісні, народжені війною: *«І буде весна»*, *«Калина»*, *«Всипте, хлопці»*, *«Байрактар»*, *«За Україну»*, *«Розстріляна весна»*, *«Українська лют»*, *«Непереможна Україна»*, *«Лента за лентою»*, *«Квіти мінних зон»*, *«Я –*

Україна», «Україна переможе». Такі пісні підіймають дух народу, допомагають українцям здолати ці складні моменти сьогодення.

З історії знаємо, що українці майже весь час перебували в поневоленому середовищі (війни, перевороти, кріпацтво, голодомори), але, як видно з пісенної творчості, позитивних пісень у нас багато, що свідчить про те, що ми оптимістична нація, яка саме завдяки любові до своєї рідної землі виживала в усі віки й зараз також здобуває свою незалежність на полі бою. А українська пісня також сприяє цій перемозі: *«Горить, палає техніка ворожа, рідна Україна переможе», «Разом ми всі переможемо, це наша рідна земля».*

Українська пісня була потрібна завжди й залишається не менш потрібною зараз. Тож треба розбудити нашу генетичну та історичну пам'ять через глибоке вивчення, осмислення народної пісенної спадщини, щоб народ наш шанував і плекав свою пісню – свою вечірню й світанкову зірницю, бо пісня душу підіймає й зігріває.

Література

1. **Костюк Л.** Українська народнопоетична творчість як складова художньої культури та спосіб відображення ментальності. *Молодь і ринок.* № 8. 2012. С. 101 – 105. 2. URL : <http://ukrpohliad.org/blogs/portret-ukrayiny-v-muzytsi-ta-v-krasi-ukrayinskyh-talanovytyh-prymadon.html>

ФРАЗЕОЛОГІЯ. ОНОМАСТИКА

Г. К. Барилова, Д. А. Солон

(ДЗ «Луганський національний
університет імені Тараса Шевченка»)

ТОПОНІМИ ЯК ДИДАКТИЧНА ОДИНИЦЯ КРАЄЗНАВЧИХ ТЕКСТІВ

На сучасному етапі розвитку лінгводидактики посилена увага до тексту як ефективного засобу навчання мови, оскільки він дає можливість показати функціонування мовних одиниць і є основним засобом формування комунікативних умінь і навичок учнів [2, с. 123].

Назви географічних об'єктів загалом, у краєзнавчих текстах зокрема, мають важливе значення для мовознавства, історії, географії, етнографії та інших гуманітарних наук.

Топонім – власна назва будь-якого географічного об'єкта. Топонімія – 1. Сукупність географічних назв населених пунктів, гір, рівнин, озер, річок, лісів і т. ін. певної території. 2. Розділ ономастики, який вивчає власні імена – назви географічних об'єктів [1, с. 1462]. Топоніми приховують розмаїтий ономастичний матеріал, пов'язаний з історією заселення кожного окремого району (іноді села й селища), а також із оточуючою природою [3, с. 3 – 4].

Текст № 1. *Наше село Кризьке – частинка території країни, яка має свої народні звичаї і традиції. Тут жили й живуть працелюбні, щедрі душею люди. Заселили колись Дике поле, боролись із зовнішніми ворогами й експлуататорами. Орали й сіяли, ростили дітей, будували. Жили важко, але любили життя і Батьківщину. Із спогадів старожилів відомо, що в XVI – XVIII століттях Московська держава для захисту своїх південних кордонів почала будувати сторожеві укріплення й міцні лінії. У нашому краї їх будували на берегах річок Сіверський Донець, Айдар, Євсуг, Деркул. На цих річках забудовувались поселення (городки). Займались землеробством, обробляли землю в основному кіньми, розводили рогату худобу, овець. Жили на цих землях в основному козаки. На середнім і верхнім Деркулі в XVII столітті і раніше вже існували невеликі поселення, які не*

мали назв. Поселялися в тих місцях, де була вода, ліс, подалі від доріг. Люди, які заселяли ці землі, були втікачами з Полтавської і Чернігівської областей і центральних областей Росії, де йшов процес закріпачення. Тяжка праця не рятувала людей від бідності. Таємно збиралися невеликими групами, залишали своїх хазяїв і йшли в необжиті місця, узявши із собою все, що можна: примітивні знаряддя праці, робочу худобу. На новому місці життя не було ніякої влади. Люди були раді, що вони вільні від експлуататорів.

Так йшло життя десятиріччями. Земля-матінка годувала працелюбних селян і їх робочу худобу. А ті, які не мали робочої худоби й інвентарю, наймалися до заможних селян-козаків, поселення яких були по лівому березі річки Сіверський Донець і в низинах річок Деркул, Євсуг і Айдар. Оскільки робоча сила стала збільшуватись, заможні хазяїни-козаки стали самовільно розширювати свої землі (З рукописної історії села. що зберігається в школі).

Із співбесіди зі старожилами дізнались, що слобода, про яку йде мова в тексті, отримала свою назву від прізвища Кризький, який першим поселився на цьому місці, де тепер розташована слобода Кризьке.

Текст № 2. *Ось як розповідають про виникнення цієї слободи: «Хлопець із слободи Марківка, по прізвищу Кризький, пас овець і зайшов за шпиль (за гору). Очам його відкрилась прекрасна місцевість: скрізь зелено, кругом вода, поросла очеретом, а в очереті було багато всякої водної птиці. Прийшов додому надвечір хлопець і сказав батькові: «Тату, яке місце гоже я бачив, там всяка птиця водиться, лози і очерету багато. Ось ходімте завтра і подивимось». Наступного дня вони пішли обдивлятися місцевість. Вона сподобалась і батькові. Минуло небагато часу, і вони прийшли туди із сім'єю і поселились біля вікнини, тобто криниці. Криниця ця існує і зараз. Багато років тому, коли Старобільський уїзд належав Воронізькій губернії, це невелике селище називалось Білий Яр. Воно було так назване, тому що протікав там струмок Білий Яр. Назву цей яр отримав від того, що вода, яка в ньому текла, була білувата (Матеріал з державного архіву Харківської області).*

Текст № 3. Через нашу місцевість проходила гужова дорога з Москви через Вороніж, Богучар на Бахмут (через Артемівськ) в Крим, де знаходились великі залишки кузонної солі. По цій дорозі часто проїжджали торгові обози. В одному з таких обозів і проїжджав місцевий землевласник по прізвищу Кризький. Йому сподобалась наша місцевість. А вона і дійсно хороша. З півночі на південь протікає повноводна річка Деркул з багатими сінокосами, луками. А з північного сходу протікає річка Біла. Береги її теж поросли деревами. Впадає вона в річку Деркул. А третій незамерзаючий струмок, який впадає у річку Білу, початок свій бере з нашим північних полів. Навкруги, скільки бачить око, незайманий чорнозем. Стояв на одній з висот (висока могила) майбутній засновник нашого поселення, милувався його красою. І вирішив: «Буду просити у царя дозволу на будівництво кінного заводу». На що й отримав в XVII столітті письмовий дозвіл і купив цю ділянку землі. Місцевих будматеріалів багато: камінь, глина, ліс, очерет. Робоча сила – втікачі, які почали тут оселятися. І утворився хутір Кризький, як колись писав літописець В. П. Семенов в книзі «Вольное географическое описание нашего отечества». Чи довго проіснував цей хазяйський, як тоді називали, кінзавод – невідомо. Можна думати так: коли приходив каральний загін князя Ю. Долгорукого (1707 р., липень місяць), метою якого було повернути минулим землевласникам і промисловцям селян і промислових робітників, він отримав дозвіл царя розоряти, палити поселення. А коли почалося повстання козаків під керівництвом Кіндратія Булавіна проти каральників, то всі селяни приєдналися до Булавіна і кінний завод в нашому селі розорився.

Що кінзавод був, є докази: у 1953 році житель нашого села Кризький Григорій Романович почав будувати дім. У першу чергу потрібен був камінь для фундаменту. Його батько, Роман Абрамович, показав місце, де колись були конюшні з кам'яним фундаментом. Поселення майбутнього села почалось із сторожки. Сторожка – це житлове поміщення з надвірними будівлями; розміщувалась ця сторожка на повороті до містка на річці Біла біля дороги, яка веде в бік селища Біловодськ, біля

струмка, який і зараз існує. Сторожка з надвірними будовами потрібна була людям, які приїжджали торговим транспортом для ночівлі і відпочинку. Населення збільшувалось, будівництво розширювалось. Сторожка перетворилась в заїзжий двір. Житлові двори з будовами збільшувались і протяглись до самого містка. А селище стало називатись Дворники (з розповідей старожилів села Овчаренка Семена Антоновича та Кризького Романа Абрамовича).

Далі пропонуємо вправи та завдання до текстів:

1. Прочитайте запропоновані тексти. Як пояснено походження власних географічних назв у текстах?

2. Випишіть з кожного тексту назви географічних об'єктів: гідроніми – власне ім'я будь-якого водного об'єкта, ойконіми – власна назва будь-якого поселення. Поясніть правопис.

3. Утворіть від топонімів *Марківка, Богучар, Бахмут, Артемівськ, Крим, Біловодськ, Білий Яр* похідні прикметники, уведіть їх у словосполучення так, щоб в одному випадку вони писалися з великої літери, а в іншому – з малої. Поясніть правопис.

4. Утворіть від назв населених пунктів найменування жителів. Як називають ці слова та як вони утворені?

Зразок: *Луганськ – луганець, луганка, луганці.*

5. Провідмініайте географічні назви *Біловодськ* (селище), *Біла* (річка), *Полтавська* (область).

6. Завдання-дослідження «Ймення мого міста/села» (укладання словничка топонімів місцевості, збирання інформації (легенди, перекази, казки) про виникнення географічних назв від жителів населеного пункту, відео- або аудіозапис завдання).

Отже, вивчення топонімів формує мовну компетентність учнів, збагачує словниковий запас, формує рівень правописних і мовленнєвих умінь і навичок, поглиблює знання з історії рідного краю, залучає до дослідницької роботи та аналітичного мислення. Запропоновані тексти можна використовувати при укладанні систем вправ з лексики, граматики, правопису, синтаксису.

Література

1. **Великий** тлумачний словник сучасної української мови / уклад. та голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2007. 1736 с. 2. **Словник-довідник** з української лінгводидактики : навч. посіб. / кол. авторів за ред. М. Пентилюк. К. : Ленвіт, 2003. 149 с. 3. **Шевцова В. О.** Топонімія Луганщини : матеріали до спецкурсу. Луганськ : Знання, 2000. 118 с.

Н. М. Карлова

(ДЗ «Луганський національний
університет імені Тараса Шевченка»)

ФРАЗЕОЛОГІЧНІ ОДИНИЦІ ПРЕДМЕТНОГО КОДУ В СИСТЕМІ СТІЙКИХ СПОЛУЧЕНЬ СЛІВ

У фразеологічній системі мови особливе місце посідають етнофрази предметного коду культури. Структурно-семантичне вивчення таких одиниць повинно враховувати їхні етнокультурні контексти.

Мета статті – визначити місце фразеологічних одиниць предметного коду в системі стійких сполучень слів.

Національно-культурні елементи семантики можуть бути виявлені на трьох рівнях змісту фразеологічних одиниць:

1) у сукупному ідіоматичному значенні словесного комплексу (через переосмислення, метафоризацію, семантичний зсув) : нім. *Sie haben das Tuch zerreißen* – букв. ‘вони розірвали хустку’; укр. *вони розбили глечик*, що означає ‘розірвати, порушити дружні стосунки, посваритися’ [ФСУМ II: с. 744];

2) у значенні окремих лексичних компонентів фрази. Це можуть бути так звані «унікальні компоненти» (які більше ніде, крім цього виразу, не можуть бути вживаними, найчастіше архаїзмами), безеквівалентна лексика: культурно-історичні реалії, топоніми, апелятивні власні назви, «мовні фотографії» – знаки невербальної комунікації тощо: *давати (задавати) / дати (всипати, задати) хльосту* – ‘бити, шмагати кого-небудь’ [ФСУМ I: с. 213] або *задати перцю з маком* – ‘завдавати клопоту, дошкуляти кому-небудь’ [ФСУМ I: с. 213];

3) у прямому значенні сукупного словесного комплексу, що потім зазнає переосмислення. Саме тут «закодовані» численні

народні звичаї, обряди, традиції, ігри тощо: *стати на рушник* – ‘взяти шлюб, одружитися’ [ФСУМ II: 860]; *передати куті меду* – ‘перевищувати норму, міру в чому-небудь, перебільшувати щонебудь’ [ФСУМ II: с. 616]; *як муха в Спасівку* – ‘хтось злий, сердитий, уїдлиивий’, ‘дуже, надто, надзвичайно’, ‘набридливо, невідступно, уїдлииво, неприємно’ [ФСУМ I: с. 514]; *скочити в гречку* – ‘зраджувати дружині (чоловікові), мати нешлюбні зв’язки’ [ФСУМ II: с. 813].

Аналіз компонентного складу фразеологічних одиниць (ФО) переконує, що у сталих висловах у надзвичайно економній формі й виразному змісті народ фіксує весь світ. Тому компонентами ФО найчастіше стають такі тематичні (ідеографічні) групи лексики:

1) анатомічні назви людини, найменування жестів (*кожною жилкою, аришин у плечах, аж кістки торохтять, вішатися на шию, вказувати пальцем (на двері), в’їдатися в печінку*);

2) назви тваринного світу (*ніде курці ступити, вовк в овечій шкурі, морський вовк, блудна вівця, миша не пролізе, біла ворона*);

3) фітономени (*моркву терти, задати перцю*);

4) найменування предметів побуту (*хоч кілок на голові теши, під чоботом, в кашу вкитити, влити в бочку меду ложку дьогтю, власним горбом*);

5) назви одиниць виміру (*без року (году) тиждень (неділю, три дні), три чисниці до смерті (до віку), міряти на один аришин*);

6) назви спорідненості і свояцтва (*батьків син, як у батька за пазухою, як брат з сестрою, як свекор пелюшки прати зі словом збиратися*);

7) найменування абстрактних понять (*на щастя*);

8) назви реалій духовної культури (*не викурити і ладаном, треба з свічкою серед білого дня вишукати, святая святих, з азів (починати), від аза до іжиці*).

Загалом етнолінгвістична інформація слугує джерелом фразеологізації, а відтак і концептуалізації знаків духовної та матеріальної культури.

Вирізнення у відносно самостійний рівень мовної структури фразеологічних одиниць поставило перед

дослідниками питання про своєрідність фразеологічного значення. Ця проблема розроблена у працях багатьох вітчизняних і зарубіжних учених. Своєрідність фразеологічного значення зумовлена, на думку М. Алефіренка, непрямим похідною сутністю самого фразеологізму.

Фразеологізм – це одиниця вторинного (непрямим похідного) знакоозначення, тому фразеологічне значення (ФЗ) формоване в результаті взаємодії семантичних одиниць різних структурних рівнів мови – лексичних, морфологічних і синтаксичних. У процесі такої міжрівневої взаємодії в семантичній структурі фраземи зафіксовані окремі семантичні елементи фразеомутворювальних компонентів, а також породжені нові асоціативно-образні смисли. Фразеологічне значення закріплює в нашій свідомості результати інтелектуально-емоційного відображення не стільки світу предметів, скільки світу образного, емоційного, психічного, поданого через призму «переживання» відповідних ситуацій.

Отже, ФЗ є особливим елементом мовної свідомості, породженим особливим лінгвокреативним типом мислення, що включає (за визначенням Б. Серебренникова) ті елементи мовної свідомості, що спрямовані на «породження» нових мовних сутностей шляхом трансформації (передусім смислової) вже наявних у мові одиниць. Таке мислення, як відображально-гносеологічне у своїй основі, оперує асоціаціями, що виникають на основі понять, уже закріплених у цій мові у формі значень. Саме лінгвокреативне мислення створює образ світу.

Загалом ФЗ, за М. Алефіренком, – це особливий елемент мовної свідомості, результат лінгвокреативного мислення, який відображає внутрішній світ людини шляхом міжрівневої взаємодії вже закріплених у цій мові семантичних одиниць [1, с. 158 – 159]. З'ясувати сутнісні ознаки фразеологічного значення, виявити внутрішню форму ФО не можна без урахування широкого спектра народних уявлень, пов'язаних із культурними традиціями, звичаєвістю, повір'ями.

У сучасній лінгвістиці, на думку Л. Савченко, немає і не може бути єдиної класифікації кодів культури, однак в основу

пропонованих структур покладена одна система базового кодування, побудована на законах існування світу дійсності [4].

Найчастіше вирізняють такі базові коди культури: соматичний, просторовий, часовий, предметний, біоморфний, духовний. «Лексика народного побуту – назви різних приміщень, меблів, речей хатнього вжитку, посуду, кухонного начиння – є одним із найдавніших і найстійкіших утворень у складі загальнонаціональної мови. Лексеми цієї групи позначають реалії, які споконвіку реалізують інформацію про матеріальну культуру нашого народу, тому на особливу увагу заслуговують фрази живого мовлення, у складі яких вживаються номінації народного побуту» [3, с. 331 – 332].

В. Ужченко стверджує, що нині «активно розробляється у сфері фразеологічного значення антропоцентризм як рушійна сила розвитку номінативних мовних засобів, що дає можливість аналізувати мову як систему культурних категорій. ... Під антропоцентризмом розуміють спрямованість мовних одиниць на позначення світу людини, „людини в мові“, а мовне значення – це інтерпретація світу людиною. ... Антропоцентричний підхід дав змогу звернути увагу на психологічні аспекти формування мовної (фразеологічної) картини світу, а культурні феномени розглядати як константи культури» [6, с. 435].

Тому код розуміють як спосіб організації простору культури, як модельну сферу для дослідження ФО у векторі культури. Тоді тлумачення значення ФО здійснюють через співвіднесення їхніх компонентів із такими кодами, як анатомічний, соматичний, зооморфний, рослинний, предметний, харчовий, акціональний, космічний.

Загалом образи ФО є способом відображення світу, тому їх можна описувати в межах кодів. «Дослідження фразеологічного комплексу, який містить лексичні одиниці у внутрішній формі, що належать до певної тематичної сфери, дає змогу виявити системні відношення між лексичним і фразеологічно зв'язаним значенням цієї одиниці та всім фразеологічним комплексом. У визначенні фразеологічного значення як особливої семантичної категорії, вчені називають лінгвокреативною основою, по-перше, діалектичну єдність асоціативно-образного (непрямого й

похідного) відображення вторинної денотативної ситуації та фраземотвірної взаємодії різнорівневих одиниць первинного знакопозначення; по-друге, відносно цілісний зміст і спосіб нарізно оформленого функціонування фразеологічних одиниць; по-третє, генеруючим засобом формування фразеологічного значення слугує внутрішня форма фразеологічних одиниць» [2, с. 56],

Поділяємо думку Л. Савченко про те, що знаки матеріального світу наділені культурним змістом і стають знаками культури, які людина сприймає і використовує саме у вторинній якості. ФО є самостійними духовними і культурними цінностями, а в їхніх образах, компонентному складі й семантиці вирізняють коди. На підставі семіотики матеріальної природи дослідниця виокремлює такі субстанціальні коди культури: антропний, соматичний, зооморфний, фітоморфний, предметний, природний [5].

Отже, етнофразеологізми є особливими вербальними знаками, що виникли на основі культури й мають закодовану культурну інформацію, репрезентація якої постає у вербальних кодах архаїчної народної обрядовості, святковості, звичаєвості, що ґрунтується на архетипних віруваннях, породжених колективною свідомістю соціуму. У компонентному складі й семантиці ФО вирізняють субстанціальні коди культури. Для семантично-структурного аналізу виокремлюємо етнофраземи предметного культурного коду східнословобожанських і східностепових говірок.

Література

1. **Алефиренко Н. Ф.** Лингвокультурология: Ценностно-смысловое пространство языка: монография. М. : Флинта: Наука, 2010. 288 с. 2. **Венжинович Н. Ф.** Фраземіка української літературної мови: когнітивний та лінгвокультурологічний аспекти: дис. д. філол. наук : спец. 10.02.01 – українська мова. Інститут української мови НАН України, Київ, 2018. 503 с. 3. **Коваленко Н. Д.** Фразеологія в діалектному мовленні: ареальне варіювання і функціонування: дис. ... д-ра філол. наук : спец. 10.02.01 – українська мова. Інститут української мови НАН України. Київ, 2021. 470 с. 4. **Савченко Л. В.** Феномен етнокодів

духовної культури у фразеології української мови : етимологічний та етнолінгвістичний аспекти. Сімферополь : Доля, 2013. 600 с. 5. **Савченко Л. В.** Етнолінгвістична реконструкція фразеологізмів української мови : дис. ... д-ра філол. наук : спец. 10.02.01 – українська мова. Київ, 2014. 598 с. 6. **Ужченко В. Д.,** Ужченко Д. В. Фразеологія сучасної української мови. К. : Знання, 2007. 494 с. 7. ФСУМ – **Фразеологічний словник української мови** : в 2 т. К. : Наукова думка, 1993. Кн. 1 – 2.

С. В. Кибукевич

(ДЗ «Луганський державний
медичний університет»)

НАЗВИ УРОЧИЩ СЕЛА ЄЛЬНЕ САРНЕНСЬКОГО РАЙОНУ РІВНЕНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Дослідження в галузі ономастики, присвячені вивченню назв певних територій рідного краю, завжди були актуальними й цікавими. Безперечно, що назви урочищ, зазвичай, виникають стихійно, але – це не випадкові назви, оскільки вони мають свою мотивацію (іноді незрозумілу сучасникам), семантику і структуру.

На сучасному етапі актуальність вивчення мікротопонімів зумовлено тим, що такі назви тісно пов'язані з історією заселення певної території, у них відображено побут, вірування, звичаї народу, простежуються його господарські та культурні зв'язки. Але зараз значна частина цих назв зникає з людської пам'яті, тому необхідно активно вивчати мікротопоніми.

Мета розвідки – з'ясувати сутність дефініції урочище та схарактеризувати назви урочищ села Єльне Сарненського району Рівненської області.

Словник української мови подає два значення поняття урочище : 1) те, що становить природну межу (яр, гора і т. ін.); 2) ділянка, яка виділяється серед навколишньої місцевості природними ознаками (ліс серед поля, луг, болото серед лісу тощо) [1, с. 483].

У нашій роботі використовуємо обидва значення слова урочище.

Нашим співбесідником стала жителька села Єльне Сарненського району Рівненської області Рацкевич Юхимія Омелянівна (1936 року народження). Вона розповіла нам про деякі назви урочищ.

- Назва «*Топило*». На сході села розкинулось мальовниче болото, про яке розповідають цікаву легенду. Було це давно, коли на нашу Україну нападали татари. Не минули вони й нашого села. Було воно невелике й захищене болотами. Одного разу на село сунула чорна хмара татар. А було це на Зелені свята, коли саме у воді розгулювали русалки. Прийшлося татарам іти через болото, якого вони не знали. Раптом почали вороги топитися, так загинуло все військо. Русалки вийшли на берег і почали те болото клясти. Перестали рости там лілії, болото почало заростати, а назва Топило залишилася й по цей день.

- Назва «*Попова гора*». Приїжджав у наше село волами священник. Якось до нього дійшла звістка, що на нього полюють татари. От він вирішив сховатися та поїхав далеко за село, де серед болота, наче острів, стояла невеличка гора. Священник добрався на ту гору, перевів туди воли й залишився там у схованці. Але одного ранку, коли ще не сходило сонце, він почав рубати дрова, щоб розкласти вогнище. Вороги почули стукіт сокири й цілим полчищем повалили на той звук. Вони схопили попа, а потім засікли його там нагайками.

- Назва «*Козаків ріг*». Це урочище знаходиться на півночі села. Розказують люди, що колись тут жило кілька куренів козаків. А що вже гарні були ті козаки, що коли проходили селом, то дівчата, затамувавши подих, спостерігали за кожним їхнім рухом. Старожили переказують, що саме вони збудували тут церкву. Багато їх залишилося в наших краях, а ще звідси й поширене в нас прізвище Козак.

- Назва «*Омельно*» (наголос на першому складі). За кілька кілометрів від села розкинулось урочище Омельно. Колись тут було польське село, яке належало пану Омельку. За переказами, пан був дуже добрий. У нього було багато родючого поля, на якому працювали люди й заробляли собі на прожиття. Кажуть, пан добре платив за роботу. Після закінчення польових робіт він влаштовував свято обжинок. Наймав хорошого музику,

запрошував молодь, і так святкували до пізнього вечора. У роки війни Омелька десь не стало. Кажуть, поїхав на батьківщину. Поля позаростали лісами. Єдиними свідками залишилися віковічні дуби біля панського току. Довго ще на це місце приїжджали поляки, в основному старшого віку, і згадували про ті часи. Так залишилася в нас назва урочища Омельно.

- Назва «*Станція*». У тому урочищі жило багато полонених. Для їх тут була зроблена велика казарма, обсаджена вербами. Серед полонених були люди різних національностей. Багато з них залишилося в наших краях. Будували вони тут станцію, бо прокладалася залізниця на Білу, що за Зерами. Тут жив китаєць. Він заправляв потяги біля великого колодязя, бо ж потяги були парові. Станція розбудовувалася. Для полонених тут була пекарня, їдальня. Баба Лікера розказувала, що це було за Миколая. Люди були дуже раді, бо думали, що тут буде велике місто. На станцію приходили доярки, сідали на потяг і їхали на кошари доїти корови. Після доїння привозили молоко на станцію, а потім кудись його відправляли. На станції жив землемір Завенко. Соловійов випасав велику череду свиней. Жити було добре, навіть наших людей обминув голодомор у 33 році. До нас приходили так звані мішечники, дорослі й діти ділилися куском хліба, але раптом усе припинилося. Зараз тут залишилися тільки сліди від будівництва станції. І тепер у тому гарному урочищі сльнівці збирають чорниці, бо дуже гарний і родючий цей край.

- Назва «*Копитан*». У тому урочищі залишилося три печери. Копитан був багатий, і він у тих печерах тримав усі продукти: молоко, сало, мед. Копитан був поляк на ім'я Владек, а жінка його звалася Пулься. Вони тримали багато собак. У них працювало чимало людей. Пан був добрий, але більше служив у Варшаві. У цьому урочищі він мав масток і тут зробив собі хату на два поверхи. Завів собі велике господарство: биків, коней, свиней та ін. Працювало в нього п'ять наймичок. У цьому урочищі він знаходився мало, а людьми керувала жінка, а він приїде в гості, подивиться та й назад їде, туди, де служив. У роки війни вони втекли. Пан любив тих людей, хто говорив польськи, а українську мову вони просто забороняли. Чи то прізвище його було Копитан, чи то військовий чин, але урочище

й досі має назву Копитан. Це урочище багате на ягоди, гриби, лікарські рослини.

- Назва «*На татарських*». Коли в наших краях були татари, звичайно, наші люди їх виганяли на свої землі. На татарських наздогнали одного татарина. Убили його там і спалили, видно, за щось покарали. Звідти й назва пішла.

- Назва «*Біля Мевші*». Там жив єврей. У нього були діти: Хася, Шмілік, Авраам, Їта. Їх мама називалася Середина. Кажуть, що в Мевші було багато золота, але жили вони бідно. Після війни їх вивезли. На шкільному подвір'ї й досі стоїть Мевшина хата, колись навіть ще до 70-х років вона служила класною кімнатою.

- Назва «*У Лівона*». У Лівона стояла хата старого Владя. Так як українська молодь збиралася в той час на вечорниці, без культурної програми не обходилося. Музиканта Люшку любили всі дівчата. Отут він влаштовував танці й найбільше любили танцювати Лівониху (у білорусів є танець «Лявониха»). Мабуть, звідси й появилася назва урочища.

Отже, назви урочищ мають різну природу свого походження, а вивчення цього масиву лексики української мови є благородною й актуальною справою.

Література

1. **Словник** української мови: в 11 т. / редкол. І. К. Білодід та ін. К. : Наукова думка. Т. 10. 1979. 658 с.

А. О. Найрулін

(ДЗ «Луганський національний

університет імені Тараса Шевченка»)

ФРАЗЕОЛОГІЗМИ В ЕПІСТОЛЯРІЮ

ЛЕСІ УКРАЇНКИ ЯК ВИЯВ ПРАГМАЛІНГВАЛЬНОГО

(КОНОТАТИВНОГО) КОМПОНЕНТА

Прагмалінгвальний (конотативний) компонент значною мірою виявляє себе у фразеологізмах через наявність у них категорії оцінки, бо «ФО, відображаючи фрагменти мовної картини світу, одночасно оцінюють її, виступаючи мовленнєвим виразником лінгвофілософської категорії оцінки з урахуванням цих її видів» [1, с. 234]. Тому марно більшість досліджень з проблеми конотацій в україністиці, як й у світовому

мовознавстві, зосереджені на конотативних особливостях лексики й передусім фразеології.

У своїх попередніх статтях ми зауважували, що «прагмалінгвальний компонент мовної семантики в епістолярному тексті тісно пов'язаний з його конотативними особливостями, спрямованими на досягнення поставленої комунікативної мети, яка впливає з комунікативних стратегій адресанта (автора листів)» [4, с. 97]. Відомо також, що епістолярний текст своїми лінгвістичними параметрами й характеристиками межує з мемуарними текстами, а отже, «специфіка комунікативної організації мемуарного тексту дає змогу простежити конотативні, прагматичні значення стійких мовних зворотів, використаних автором. Внутрішня образність, експресивність ФО допомагає оповідачеві створити розповідну тональність висловлювання, індивідуалізувати мовні портрети персонажів, передати часовий, настроєвий колорит оповіді. Наголошуючи на прагматичному змісті ФО, дослідники звертають увагу на адресанта і адресата мовної комунікації» [2, с. 92].

З огляду на зазначене актуальним є дослідження конотативних особливостей не тільки загальномовних фразеологізмів, а й фразеологізмів окремих письменників, бо «сфера дослідження конотації поступово виходить за межі емоційно-оцінно-стилістичних аспектів і охоплює соціально-політичні, етичні, етнографічні й культурологічні поняття... Конотативний компонент мовних одиниць, зокрема фразеологічних, завжди апелює до певного досвіду людини, який постає внаслідок її виховання в даній культурі» [3, с. 1].

Отже, метою нашої статті є опис прагмалінгвальних (конотативних) особливостей ФО в епістолярній спадщині Лесі Українки – однієї з найвідоміших і найталановитіших представниць українського красного письменства.

Серед проаналізованих нами фразеологізмів в епістолярію письменниці переважають стійкі сполучення слів з негативними конотаціями, до яких насамперед слід віднести ті, що свідчать про поганий психічний, душевний стан авторки листів, а також ті, які засвідчують погане фізичне самопочування. Причому

наявність цих фразеологізмів у листуванні є свідченням достатньо близьких, товариських, дружніх стосунків між адресантом і адресатом, їхньої ідейної або творчої єдності, бо ділитися своїми негативними емоціями в більшості своїй ми можемо лише з близькими нам людьми, на підтримку, розуміння, співчуття яких розраховуємо.

Конотації втомленості, неспокою, внутрішнього напруження та ін. наявні у фразеологізмах *рука не здіймалася* та *душа не на місці*, що вміщені в листах Лесі Українки до О. Косач і Г. Хоткевича: «...далебі *рука не здіймалася* до листів, хоч ти що хоч, – ніяк я не могла примусити себе писати!» [5, т. 12, с. 101]; «Простіть, що більше не пишу: у мене тепер більш ніж коли *«душа не на місці»* і, крім того, дуже заклопотана голова усякими нагальними й трудними справами» [Там само, с. 200]. Ще більше актуалізовано конотації психічного напруження, безвихідності, надлому у ФО: *не мав часу вгору глянути* та *білка в колесі*, що вміщені відповідно в листах до О. Кобилянської та Г. Хоткевича: «Хтось був перед виїздом цілий місяць у Києві дуже зайнятий, а не так роботою, як біганиною і візитами, і так не раз було, що цілий день і роботи жадної не зробив і таки *не мав часу вгору глянути...*» [Там само, с. 121]; «...ніколи ще не була я так страшенно і так безрезультатно (більш-менш) занята, як тепер, – се чисте існування *білки в колесі!*» [Там само, с. 177]. Важливим показником актуалізації негативних конотацій у фразеологізмах є також уживання знака оклику. Певною мірою семантично з цими фразеологізмами збігається фразеологізм *стою на роздоріжжі*, що знаходимо в листі Лесі Українки до М. Павлика: «...сей рік для мене критичний, я знову *стою на роздоріжжі...*, багато приходить рішати, міркувати і виладновувати єдино своєю власною думкою і силою...» [Там само, с. 66].

Негативні конотації у фразеологізмах можуть бути поєднані з негативно конотованими лексемами. Подібне явище спостерігаємо в листах Лесі Українки до О. Косач: «...та так уже *на серці накопало, що невидержка!*» [Там само, т. 11, с. 376] та до Л. Драгоманової: «Просто *ніж мені в серці* Ваші докори!» [Там само, т. 10, с. 335]. До фразеологізмів з негативними конотаціями в письменницькому епістолярію відносимо також стійкі вирази із

сатирично-глузливими конотаціями, які містять оцінку діяльності людей. Найбільш насичений негативними конотаціями фразеологізм зі стрижневими компонентом-зоономеном *свиня*, що знаходимо в листі Лесі Українки до О. Косач: «*Не дав Біг свині ріг!* Так і нашим «Катонам та Ціцеронам» Біг не дав такого «пустяка», як літературна здатність» [Там само, т. 12, с. 34].

До негативних відносимо також філософсько-психологічні конотації фразеологічних одиниць про сенс життя, про роль людини в ньому, про людську долю. Іронічні конотації покори й смиренності, навіть фаталізму властиві фразеологізму *рада б душа до раю, та гріхи не пускають*, який наявний у листі Лесі Українки до М. Павлика [Там само, т. 10, с. 255]. Повчальні, директивні конотації, пов'язані з негативним життєвим досвідом, притаманні фразеологізму, уміщеному в листі письменниці до І. Франка: «...*хто опікся на молоці, то й на воду дмуха...*» [Там само, т. 11, с. 265]. Фразеологізми із сенсуальними конотаціями, що відображають труднощі людського життя, наявні в листах до М. Косача та подружжя Грінченків: «Ах, ніколи ще не було мені так трудно писать ... ідей багато, а писати мушу коротко, се дуже *врізує крила* всякій ліриці!» [Там само, с. 99]; «Ну, а таким, як я, либонь ніякий Крим не pomoже: *не було змалку, не буде й до останку*» [Там само, т. 12, с. 234].

До ФО з позитивними конотаціями в епістолярію Лесі Українки належить фразеологізм, що має значення прихильності, співчуття й любові – *неба прихилити*, наявний у листі письменниці до А. Макарової: «Не вірте в мою ідеальність, а вірте тільки, що я Вас люблю і бажала б Вам справді *«неба прихилити»*, та тільки не знаю, як се зробити» [Там само, т. 10, с. 237]. Конотації оптимізму, віри в краще властиві фразеологізму *життя ввійшло в колію*, що знаходимо в листі до О. Косач: «...але тепер *життя ввійшло в колію*, і «розуму купувати» вже не треба...» [Там само, с. 373]. Рідше вживаними в листуванні письменниці є фразеологізми з позитивними конотаціями, що характеризують прекрасний психічний і фізичний стан. Імовірно, це зумовлено загальноприйнятими в людському середовищі психологічними установками, де

негативне більше помічають і відчувають, ніж позитивне. Такі конотації властиві ФО *жити, як у раю*, наявному в листі до брата Михайла: «...Приїхавши, я три дні *жила, як у раю*» [Там само, с. 56].

Отже, фразеологізми в епістолярію Лесі Українки мають різнопланові конотації – негативні і позитивні. До фразеологізмів з негативними конотаціями належать ті, що: 1) позначають поганий психічний або фізичний стан людини; 2) зумовлені філософсько-психологічним світосприйняттям дійсності; 3) оцінюють діяльність людей, їхню поведінку, риси характеру. До фразеологізмів з позитивними конотаціями належать ті, що: 1) вказують на прихильність адресанта до адресата; 2) позначені настроями оптимізму, вірою в краще; 3) свідчать про гарний психічний і фізичний стан людини. Перспективу досліджень українського письменно-епістолярного вбачаємо в описі прагмалінгвального (конотативного) компонента через практичну відсутність такого аналізу в епістолярному тексті.

Література

1. **Космеда Т. А.** Аксиологічні аспекти прагмалінгвістики: формування і розвиток категорії оцінки. Л.: ЛНУ ім. Івана Франка, 2000. 350 с.
2. **Мазур Н. В.** Прагматичний зміст фразеологічних одиниць у мемуарному тексті (на матеріалі спогадів Євгена Чикаленка). *Вісн. Луган. нац. пед. ун-ту імені Тараса Шевченка: філол. науки.* 2004, № 11. С. 90 – 96.
3. **Мельник Л. В.** Культурно-національна конотація українських фразеологізмів: автореф. дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.01 – українська мова. Донецьк, 2001. 18 с.
4. **Найрулін А. О.** Прагмалінгвальний компонент мовної семантики в епістолярному тексті. *Лінгвістика.* 2016. № 1 (34). С. 90 – 100.
5. **Українка Леся.** Зібрання творів: у 12 т. К.: Наукова думка, 1978. Т. 10. 54 с.; 1978. Т. 11. 480 с.; 1979. Т. 12. 696 с.

А. А. Плечко

(Поліський національний університет)

ТРАДИЦІЇ ВИКОРИСТАННЯ ГЛИНИ В ОПОРЯДЖЕННІ ПОЛІСЬКОЇ ХАТИ

Корисні копалини відіграють у людській життєдіяльності важливу роль. Серед розмаїття земних надр глина має чи не найбільший попит у господарстві.

Здавна українська свідомість вимальовувала образ біленької чепурної хатинки під солом'яною стріхою у яблунево-вишнево-калиновому садку серед розмаїття квітів і зелені. У цій хатині – корінь українського роду, щось одвічне, як буття, та святе, як материнська любов. Образ української хати описали у своїх геніальних творах О. Довженко (оповідання «Хата», повість «Зачарована Десна»), І. Нечуй-Левицький (оповідання «Дрегочин та Остріг», повість «Микола Джеря»), А. Григорук (оповідання «Українська хата»), Т. Приймасюк (вірш «Бабусина хата») тощо.

Наукові розвідки етнографічного, історичного, культурологічного спрямування про українську хату належать дослідникам І. Зелененькій, Т. Косміні, Г. Онкович, С. Смолінському, П. Федаці [6; 7; 10; 13; 15], етнокультурний аспект лексеми-символа *хата* описали Г. Барилова та К. Глуховцева [2], безпосередньо поліське житло ставало об'єктом дослідження діалектологів М. Никончука та О. Никончука [9], С. Таранушенка [14]. Вагомою працею сучасності в дослідженні житлобудівельної культури поліщуків на основі етнографічних, археологічних, історичних, лінгвістичних джерел та власних польових досліджень у понад 800 населених пунктах історико-етнографічного Полісся є наукові розвідки Р. Радовича [11; 12].

Розглянемо середньополіську традицію використання глини в опорядженні житла на матеріалі польових досліджень автора. З відповідей сучасних поліщуків фіксуємо поділ глини за кольором: *рудá* (Вст, Гш, Тх, Жрб, Крс, Птп, Чрв, Стр, Прж, Чпв, Блк, Кшн, Прг, Уст, Бвс, ЧВ, Клш, Мкл, Рсн, Лзн, РБ, Хрс, Вшв, Обл, Птв, Мйс, РдУ, Срн, Яцк, Брв, Глн, Дрзд), *б'іла* (Гш, Жрб, Крс, Птп, Срк, Чпв, Клш, Мдв, Мкл, Рсн, Птв, Срн,), *б'єла* (Птп,

Срк, Тх, Чбн, Чрв, Стр, Блк, Кшн, Прг, Рдв, Уст, ЧВ, Срд, Брст, Брв, Глн), *бйёла* (Прж, Бвс, Лзн, Хрс, Вшв, Обл, Мйс, Дрзд), *красна* (Срк, Блк, Рдв, РБ, Мйс, Брв), *черво́на* (Чбн, Клш, Мдв, Дбв, Обл, Млн, Мрн), *жоўта* (Крс, Пщ, Срк, Чбн, Уст, Дбв, Млн) *зелёна* (Срн), *голуба́* (Млн).

Дослідник Р. Радович зауважував, що *«традиція побілки стін житла з лісостепу України у північному напрямку відбувається з II-ої пол. XIX ст.»* [10, с. 794]. На думку науковця, *«на усьому просторі Полісся у сільському житлі принаймні до кін. XIX ст. – поч. XX ст. превалювала земляна чи глинобитна долівка (земля, долівка, доловка, долувка, тік, ток, тук), хоча, інколи, вже у житлах середини XIX ст. дослідники відзначають її деревяну підлогу»* [10, с. 797].

Як свідчить польовий матеріал, зібраний у XXI ст., поліщуки різну по кольору глину використовували із відповідною господарською метою: у нас *рудá гл'іна на пéч'і, хаті штукату́р'іл'і* (Вст); *вона́ т'ік'і дл'а стрóїк'і, гончáрство, горшк'і вирóбл'ували* (Пщ); *рудóйу л'еп'іл'і хл'евá, набóйку виб'івáл'і, вік'ідку роб'іл'і ў хл'ев'é, на хату гл'іну т'агáли. Рудá гл'іна дáже л'ечéбна, а б'іло́йу мáзат' хаті* (Птп); *із рудóйі гл'іни л'еп'іл'і ўсе, шо мóжна, а з б'ёлойі крас'іл'і ўсе* (Тхр); *йак б'ёла – б'ел'іл'і хату, рудá – подмáзувал'і, крас'іл'і, наб'івáл'і подлóгу. З гл'іни пр'екраси роб'іл'і* (Чрв); *п'éч'і б'ез гл'іни не зрóбиш, земл'á (підлога) булá з рудóйі гл'іни, мáзали б'ёлойу, а жоўто́йу л'іні́ли і шчекату́рили* (Уст); *б'іло́йу мáзали хаті, а руду́ – стáвили хаті, п'іч, буд'івéл'н'і робóти, черво́нойу – пр'із'бочк'і обмáзували і не булó п'ідлóг'і, то змáзували зéмл'у черво́нойу гл'інойу* (Клш); *коліс' л'ўди не мáли гліни, глей с'іри́ і черво́ні, але небагáто. Глéйем шпáрі л'іні́ли, дирк'і. Рудá гліна, нéйу зéмл'у масті́ли і мулáрку робі́ли, пéч'і, грóби і пóгреби, йак ў хаті вікопáйеш, то збивáли пудлóгу глéйем, клўн'у збивáли глéйем* (Мдв); *красна гліна йе за селóм, у нас дáже цéглу робі́ли і ў Базáр'і йе родóвишче і завóд* (РБ); *глі́н'ана п'іч і п'ідлóга, пóсуд глі́н'ани́, п'іч, к'і́рп'ічá не булó* (Обл); *у буд'і́ўництв'і, хаті́ мáзали і зéмл'у мáзали, л'іні́ли горшк'і* (Чдл). Щоб глина мала кращі будівельні якості, то до глини додаў'áли костру́ з л'óну і корóвйачі́ к'із'áк (Ржн).

За оповідями респондентів, у поліській оселі здавна традиційно переважала глинобитна підлога-долівка: *глиноюу вибивали р'їунен'ко дол'їуку ў дóm'і, а тод'і руду́ глину водоїу розбаў'али і мазали (Жрб); не було п'ідлог, то́ко з'е"мл'а. По'длогу зма́жеш, вона́ така жоўтен'ка (Пщ); зб'ева́лі ў хат'е по'длогу з гл'іни. Руда́ гл'іна да к'із'акóm коро́ўйачим змазувал'і по'длогу, обноў'ал'і до ко́жного пра́зн'іку (Чбн); наб'іва́лі по'длогу (Чрв, Прж, Блк, ЧВ, Мдв); рудоїу зе́мл'у ма́зали, пудлог'і не було (Бвс); не було п'ідлог'і, то змазували зе́мл'у черво́ноюу гл'іноюу (Клш); рудоїу п'ідлогу трамбува́ли (Мкл); доўго не було по'длог'і, виб'іва́ют по'длогу, да ма́жут глиноюу ту зе́мл'у і ход'ат (Слц); пудлог'і не було, то ма́зали зе́мл'у рудоїу глиноюу, вона́ йак ма́сло (Хрст); гли́на доўго була́ за́м'іст' п'ідлоги (Рдн); ма́зал'і кра́сноуу гл'іноюу по'длогу, п'еско́м утрамбу́ют', а тод'і ма́зал'і гл'іноюу (Брв)*. Поодинокі поліські інформанти детально описують техніку утворення долівки: *глин'аста п'ідлога – це зе"мл'а, утрамбу́вали глину, пра́чами збива́ли, вона́ засихала, тр'ешч'іни давала, згла́джували йїї, і змазували т'їїеїу са́моїу рудоїу глиноюу, доўго була́ п'ісл'а в'їні до п'ядес'ятих рок'їў (РдУ); не було п'ідлоги, а з гли́ни, наб'івали глину руду́, навезе́ш ў ко́мнату се́її гли́ни, да за́ступом с'ече́ш, с'ече́ш да водоїу пол':е́ш, да пра́чами бієш, наб'іва́єш. Утрамбу́вали, а по́сл'е загла́джували, щоб р'їунесен'ка і ка́жної субо́ти ма́зали тоїу рудоїу глиноюу, щоб вісохло, то земл'а, була́ по́сл'е воїні доўго (Яцк)*. В оповідях інформанти найчастіше йменують долівку як *з'е"мл'а (Пщ, Чпв, Уст, Бвс, Клш, Бдв, Лзн, Слц, Хрс, Вшв, Млн, Рдн, РдУ, Срн, Яцк, Чдл) та по'длога (Срк, Чбн, Чрв, Прж, Блк, ЧВ, Мдв, Брв)*, фонетичний варіант цієї назви: *п'ідлога (Обл) падлога (Дтк)*, спорадично називають *дол'їука (Жрб, ЧВ), доло́ўка (Прг, Глн), дал'їук'а (Дтк)*.

Лексема *долівка* зафіксована у тлумачному словнику як 'уторована, вирівняна та помазана глиною земля в приміщенні; взагалі підлога' [3, с. 315]; у західнополіських *говірках* зафіксована лише лексема *земля* – 'долівка в хаті' [1, с. 188], в одеських *говірках* також *зе"мля* – 'підлога в хаті, долівка' [8, с. 188], у буковинських *говірках* *земля, земня, зимля, зимня* – 'долівка' [4, с. 162, 165], у словнику В. Жайворонка на позначення

мазаної підлоги у сільській хаті подано лише лесему *долівка* – ‘біляста та червоняста м’яка земля, що не пропускає води і служить для виготовлення посуду, цегли та ін.; у побуті народу глина, як і крейда чи вапно, використовувалася для опорядження житла й господарських будівель, нею мазали долівку, призьбу й горішню частину печі...’ [5, с. 138].

Отже, поліщуки білою глиною білили хату зовні та у приміщенні, руду глину використовували здебільшого при будівництві житла та інших господарських приміщень, у гончарстві, будували печі, вибивали, втрамбовували підлогу-долівку; з червоної глини виготовляли цеглу, мазали підлогу тощо. Найчастіше поліщуки називали підлогу в хаті *землею* та *подлогою*, рідше вживали назву *долівка*. Зібраний матеріал відображає лише фрагментарні знання про облаштування поліського житла, тож системне вивчення подібних вірувань залишається актуальним в сучасному мовознавстві.

Список обстежених населених пунктів та їхніх скорочень :

Вст – Виступовичі Овруцького р-ну Житомирської області;
Гш – Гошів Овруцького р-ну; Жрб – Журба (Невгоди) Овруцького р-ну; Ігн – Ігнатпіль Овруцького р-ну; Крс – Красиївка Овруцького р-ну; Пщ – Пішаниця Овруцького р-ну; Птп – Потаповичі Овруцького р-ну; Срк – Сорокопені Овруцького р-ну; Тх – Тхорин Овруцького р-ну; Чбн – Чабан Овруцького р-ну; Чрв – Черевки Овруцького р-ну; Стр – Стирти Черняхівського р-ну; Прж – с. Пиріжки Малинського р-ну; Чпв – Чоповичі Малинського р-ну; Блк – Білокоровичі Олевського р-ну; Кшн – Кишин Олевського р-ну; Прг – Перга Олевського р-ну; Рдв – Радовель Олевського р-ну; Уст – Устинівка Олевського р-н; Бвс – Бовсуни Лугинського р-н; Лтк – Литкі Лугинського р-н; ЧВ – Червона Волока Лугинського р-н; Клш – Куліші Ємільчинського р-ну; Мдв – Медведове Ємільчинського р-ну; Мкл – Миколаївка Ємільчинського р-ну; Рсн – Рясне Ємільчинського р-ну; Срл – Середи Ємільчинського р-ну; Лзн – Лозниця Народицького р-ну; РБ – Рудня Базарська Народицького р-ну; Слц – Селець Народицького р-ну; Хрс – Христинівка Народицького р-ну; Мжр – Межирічка Радомишльського р-н; Вшв –

Вишевичі Радомишльського р-ну; Дбв – Дубовик Радомишльського р-ну; Обл – Обліткі Радомишльського р-н; Птв – Потіївка Радомишльського р-н; Млн – Мелені Коростенського р-н; Мйс – Мойсіївка Коростенського р-ну; Рдн – Рудня Коростенського р-н; РДУ – Рудня Ушомирська Коростенського р-н; Срн – Сарновичі Коростенського р-ну; Крч – Курчиця Новоград-Волинського р-н; РжВ – Рижани Володарськ-Волинського р-н; Кхр – Кухарі Іванківського р-н Київська область; Мрн – Мар’янівка Поліського р-н Київська область; Дтк – Дитяткі Чорнобильського р-ну Київська область; Мшв – Машеве Чорнобильського р-ну (с. Лукаші Барашівського р-ну Київська область); Яцк – Яцковичі Березнівського району Рівненська область; Лпк – Липки Гощанського району Рівненська область; Брст – Берестя Дубровицького району Рівненська область; Япл – Яполоть Костопільського району Рівненська область; Чдл – Чудель Сарненського району Рівненська область; Брв – Борове Рокитнянського району Рівненська область; Глн – Глинне Рокитнянського району Рівненська область; Дрзд – Дроздинь Рокитнянського району Рівненська область.

Література

1. **Аркушин Г.** Словник західнополіських говірок. Т. 1 : А – Н. Луцьк : РВВ «Вежа» Волинського державного університету ім. Лесі Українки, 2000. 353 с.
2. **Барилова Г. К., Глуховцева К. Д.** Українська етнолінгвістика : навч. посіб. Луганськ : ДЗ ЛНУ імені Тараса Шевченка, 2011. 228 с.
3. **Бусел В. Т.** Великий тлумачний словник сучасної української мови. Київ, 2009. 1736 с.
4. **Гуйванюк Н. В.** Словник буковинських говірок. Чернівці : Рута, 2005. 688 с.
5. **Жайворонок В.** Знаки української етнокультури. Словник-довідник. К. : Довіра, 2006. 703 с.
6. **Зеленька І. А.** Образ хати як світоглядної картини в ліриці поета-дисидента Тараса Мельничука. *Актуальні проблеми слов'янської філології. Серія: Лінгвістика і літературознавство.* 2010. Вип. XXIII. Частина 4. С. 73 – 79.
7. **Косміна Т. В.** Сільське житло Поділля: кінець XIX – XX ст. : історико-етнографічне дослідження. К., 1980. 191 с.
8. **Москаленко А. А.** Словник діалектизмів українських говірок Одеської області. Одеса : ОДУ, 1958. 80 с.

9. **Никончук М. В., Никончук О. М.** Будівельна лексика Правобережного Полісся в лексико-семантичній системі східнослов'янських мов. Житомир, 1990. 369 с.
10. **Онкович Г. В.** Хата: слово-тема і культурознак. Мовні стилі: Навчальний посібник для читання і розвитку мовлення. 2010. 72 с.
11. **Радович Р.** Поліське житло: культурно-генетичні витоки та еволюційні процеси. Львів : Інститут народознавства НАН України, 2017. 852 с.
12. **Радович Р.** Деякі особливості облаштування поліського житла: зовнішня обробка стін, спорудження присьби та долівки. Народознавчі зошити. Львів, 2017. № 4 (136). С. 792 – 804.
13. **Смолінський С.** Гуцульська курна хата. *Краєзнавство*. Київ, 1994. № 1 – 2. С. 48 – 51. URL: <https://etnoua.info/novyny/huculska-kurna-hata-ssmolinskyj>
14. **Таранушенко С.** Давнє поліське житло. *Народна творчість та етнографія*, 1969, № 1. С. 8 – 23.
15. **Федака П. М.** *Народне житло українців Закарпаття XVIII – XX століть*. Ужгород : Гражда, 2005. 352 с.

МОВНА ОСОБИСТІТЬ У КОНТЕКСТІ МОТИВІВ І ПОТРЕБ СПІЛКУВАННЯ

В. О. Вельмик

(Житомирський державний
університет імені Івана Франка)

МОВНА ПОВЕДІНКА СТУДЕНТСТВА В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

Проблема мовної поведінки в контексті сучасних подій набуває дедалі більшої актуальності. Ситуація в нашій країні спричинила чергове загострення повсякчас актуального мовного питання. Зумовлено це тим, що, попри очевидне домінування на українських теренах представників саме українського етносу, характерним для суспільства є явище двомовності. З огляду на це мовне питання стає предметом постійних маніпулятивних дискурсів. Однак в умовах сьогодення вкотре переконаємося: саме мова відіграє важливу роль у формуванні національної свідомості й ідентичності.

Мовна поведінка є предметом дослідження багатьох лінгвістів, із-поміж яких – Л. Масенко, Т. Бурда, О. Данилевська, Н. Матвеева, С. Соколова, В. Титаренко та ін. Проте особливості мовної поведінки студентів в умовах повномасштабної війни ще не були простудійовані, що зумовлює *актуальність* нашої розвідки.

Мета статті – висвітлити результати соціолінгвістичного онлайн-анкетування, проведеного у травні 2022 року серед студентства, та проаналізувати мовні вподобання здобувачів вищої освіти.

Під поняттям «мовна поведінка» найчастіше розуміють «вибір мовного коду, що виявляється через мовну діяльність або соціально вмотивовані зміни в мовній свідомості окремого носія чи мовної групи й зумовлений системою взаємопов'язаних соціальних, правових, психологічних і соціокультурних чинників, які є визначальними у стосунках мова і людина, мова і спільнота, мова і суспільство» [2, с. 37]. Зауважимо, що мовна поведінка репрезентує ставлення до мови як найважливішого інструмента реалізації комунікативних потреб. Основними

чинниками, які впливають на формування мовної поведінки, є соціальні (як-от, ситуація спілкування, середовище мовця, рівень стосунків між комунікантами тощо), психологічні (терпимість особистості, її принциповість, уміння протистояти впливам, здатність до пристосувань та ін.), соціокультурні (культурне середовище як генератор мовної поведінки), правові (мовне законодавство).

Та нині ми маємо ще один чинник, який впливає на особливості мовної поведінки українців, – повномасштабну війну. Чимало людей усвідомило, що зміцнення державної мови – основа безпеки країни, а щоденне спілкування нею – засіб самоідентифікації та відмежування від «чужого». Ю. Макарець зазначає: «Вихід... з постколоніального виміру розвитку для України неможливий без чіткого окреслення свого мовного кордону, який є запорукою інформаційної безпеки й інтегрованості суспільства на основі усвідомлення власної національної ідентичності (підкреслення наше – В. В.)» [1, с. 180].

Значимо, що опитане студентство – представники покоління, яке народилося й зростало в умовах повної незалежності України, отже, не піддавалося цілеспрямованому зросійщенню, а лише перебуває в ситуації двомовності. Водночас ця вікова група динамічно реагує на різноманітні суспільно-політичні зміни, тому такі дослідження дають змогу простежити реальне функціонування української мови в молодіжному середовищі.

Нижче проаналізуємо результати онлайн-анкетування.

Загальний обсяг нашої вибірки становить 327 осіб. Із-поміж них віком *від 16 до 18 років* – 48,9 % опитаних, *від 19 до 22 років* – 48 %, *від 23 до 25 років* – 3,1 %. Окрім того, 92 % респондентів – представники *жіночої статі*, а 8 % – *чоловічої*.

Щодо регіонального розподілу, то найбільше представників – 37,9 % – *із Заходу України*, трохи менше, 34,6 % – *із Центру України*, 21,1 % – *із Півночі України*, 3,4 % – *зі Сходу України* й 3,1 % – *із Півдня України*.

Значимо, що 88,4 % опитаних ідентифікують себе як *українськомовного(у) громадянина(ку)*, ще 11,3 % –

як двомовного(у) українця / українку, 0,3 % – як російськомовного(у) громадянина(ку). Водночас варіант «Двомовний росіянин / росіянка» не обрав ніхто.

Водночас на запитання «Яку мову Ви вважаєте рідною?» респонденти відповіли майже одногосно – українську (99,1 %). Лише 0,9 % обрали варіант «Російську».

Однак у повсякденні українською мовою спілкуються лише 85 % опитаних, ще 10,1 % зазначили, що комунікують як українською, так і російською мовою, 1,2 % розмовляють російською, іншою – 3,7 %.

Далі наведемо показники послугування тільки українською мовою в різноманітних сферах суспільного життя.

В освітньому процесі нею спілкуються 83,5 % респондентів. Зауважимо, що використання української мови чітко регламентовано статтею 48 Закону України «Про вищу освіту», де зазначено, зокрема, таке: «Мовою освітнього процесу в закладах вищої освіти є *державна мова* (курсив наш. – В. В.)» [3].

Трохи менший показник комунікації тільки державною мовою в громадських місцях (транспорті, магазині, перукарні тощо) – 79,2 %. Удома й у колі друзів (неформальні ситуації спілкування) нею послуговуються лише 61,5 %. Найнижчий показник комунікації тільки українською мовою в соціальних мережах. Зокрема, у віртуальному середовищі нею послуговуються тільки 57,2 %, однак 28,7 % стверджують, що спілкуються «Переважно українською».

Наступне запитання стосувалося аспекту мовної стійкості – послідовного й непохитного використання певної мови (у нашому випадку – української) за будь-яких комунікативних ситуацій. Якщо зі студентами розпочинають спілкуватися російською мовою, то 79,8 % опитаних зазначають, що вони *не переходять на мову співрозмовника*, тоді як 15 % *переходять*. Інше – 5,2 %. Окрім того, у присутності російськомовних людей 84,7 % респондентів *продовжують спілкуватися українською мовою*, ще 9,8 % – *російською*, 5,5 % – *інше*.

Основна мета нашого опитування – простежити, наскільки змінилася мовна свідомість студентів в умовах повномасштабної

війни, чи усвідомили вони визначальну роль української мови не тільки в усіх державотворчих процесах, а й у міжособистісному спілкуванні.

Зазначимо, що з огляду на повномасштабну війну росії проти України у 33,3 % опитаних з'явилося бажання спілкуватися *тільки українською мовою*. Ще 60,2 % стверджують, що й *досі спілкувалися тільки українською мовою*. Не з'явилося таке бажання у 2,4 % респондентів, а 3,7 % обрали варіант *«Важко відповісти»*. Інше – 0,4 %.

Зауважимо: 85,9 % студентів вважають, що *побутування української мови в усіх сферах нашого життя – один із чинників протистояння російській агресії*. Окрім того, 63 % опитаних переконані, що *російський продукт, як-от: література, музика, фільми, серіали тощо – мають бути повністю витіснені з українського простору*.

Зважимо також на той факт, що 95,7 % здобувачів вищої освіти вважають, що *кожен / кожна громадянин(ка) України повинен / повинна володіти українською мовою*. Окрім того, більшість, а це 90,2 %, погоджуються з думкою, що *мова – кордон національної безпеки*. Водночас 94,8 % здобувачів вищої освіти усвідомлюють: *мова має значення*.

Отже, проаналізувавши анкетні дані, можемо зробити висновок, що в сучасних умовах спостерігаємо зростання престижу української мови у студентському середовищі. Водночас найбільший показник спілкування тільки українською мовою простежуємо в царині освіти (освітній процес, формальна комунікація) – 83,5 %, натомість найменший – 57,2 % – у віртуальному світі (соціальні мережі, неформальна комунікація). Однак важливо, що молоді люди усвідомлюють визначальну роль української мови у протистоянні зовнішнім агресивно-асимілятивним впливам.

Перспективи наукових досліджень убачаємо у вивченні мовної поведінки представників інших вікових груп.

Література

1. Макарець Ю. Статус і стан української мови в незалежній Україні: соціолінгвістичний вимір. Київ : ЛАТ&К, 2019. 209 с. **2. Михальчук О.** «Мовна поведінка»

як категорія української соціолінгвістики. *Мова і суспільство*. 2014. Вип. 5. С. 28 – 39. 3. **Про вищу освіту** : Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> (дата звернення: 09.10.2022).

Т. І. Должикова

(КЗ ЛОР «Львівський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти»)

ДІЯЛЬНІСНИЙ ПІДХІД ЯК СПОСІБ РЕАЛІЗАЦІЇ ЗМІСТУ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Нова українська школа ставить перед учителем низку завдань, зокрема: 1) формувати у здобувачів освіти навичку навчатися впродовж життя; 2) самостійно визначати цілі та проєктувати шляхи їхньої реалізації; 3) контролювати й оцінювати результати своєї діяльності та ін.

Як же спрямувати систему щоденних діяльностей учнів 5-х класів НУШ на розвиток їхніх ключових компетентностей, розвиток здібностей до самоосвіти й командної роботи?

Надзвичайно ефективним інструментом для організації освітнього процесу, який би реалізував принцип зв'язку навчання з життям та формував активну й ініціативну позицію учнів, є діяльнісний підхід до навчання, адже єдиний шлях, який веде до знання, – це діяльність.

Діяльнісний підхід в освіті – це спрямованість освітнього процесу на розвиток ключових компетентностей і наскрізних умінь особистості, застосування теоретичних знань на практиці, формування здібностей до самоосвіти й командної роботи, на успішну інтеграцію в соціум і професійну самореалізацію.

Основними характеристиками діяльнісного підходу є такі:

значуща – діяльність має бути пов'язана з досвідом, життям та середовищем дитини. Значущість знаходить відгук у дітей і надає розуміння того, що виучуване допоможе вирішити певний виклик, розв'язати життєву проблему тощо. Отже, значущість – це важливість і актуальність чогось для кожної окремої дитини;

соціальна – діяльність відбувається у взаємодії чи то в парах, чи то в командах, у взаємодії з дорослим, коли діти діляться своїми думками, обговорюють ідеї, спільно шукають рішення на виклик, домовляють, підтримують одне одного, разом радіють;

радісна характеристика – розвиток і навчання відбуваються тоді, коли дитина відчуває радість і задоволення від процесу. Адже коли дитина зацікавлена, активно включена в процес, в її організмі виділяється допамін – нейромедіатор, який відповідає за мотивацію, цілеспрямованість, наполегливість і творчість;

мотивувальна – діяльність дає можливість шукати різні варіанти, починати знову з новими ідеями та припущеннями. Діяльнісний підхід не фокусується на фінальному результаті (хоча й він важливий), а надає перевагу процесу. Якщо дитина знає, що в неї не вимагають однієї правильної відповіді/результату, тоді процес для неї стає мотивувальним;

активна характеристика – дитина має бути і фізично, і ментально включеною в процес: її статус – ні спостерігач, ні слухач, а учасник.

Отже, принципами діяльнісного підходу є: відкриті запитання і завдання; не давати дітям готових рішень; залучати їх до співпраці; віддавати їм перевагу; пробувати знову й знову; радіти від пізнання.

Як же діяльнісний підхід зреалізувати на уроках української мови?

У Методичних рекомендаціях щодо вивчення української мови в закладах загальної середньої освіти у 2022/2023 навчальному році зазначено: упродовж тривалого часу навчання української мови було зорієнтоване на накопичення знань відповідно до заданої наукової парадигми, що позбавляло цей знаннєвий багаж перспектив застосовування його за межами школи. Зі зміною освітніх орієнтирів українська мова як шкільний предмет покликана бути засобом розвитку й соціалізації учнів. Нагальною вимогою часу є формування у здобувачів освіти внутрішньої мотивації до вивчення української мови; ціннісного ставлення до неї як до державної,

набуття суб'єктного досвіду послуговування нею в різних сферах суспільного життя; надання знанням і вмінням з української мови функційності, дієвості.

З-поміж викликів, що постають перед учителями НУШ, зокрема під час адаптаційного періоду, – є вміння захопити навчанням. Якість знань сучасних школярів безпосередньо залежить від їхньої мотивації до навчання та усвідомлення практичної цінності отриманої інформації. Отже, для стимулювання пізнавальної діяльності учнів та учениць варто вибирати неординарні прийоми та техніки, які зацікавлять їх із перших хвилин уроку та утримуватимуть їхню увагу впродовж усього заняття. Розглянемо деякі з них.

Одним з таких прийомів є **«Нестандартний початок уроку»**. Ми можемо розпочати його із суперечливого факту, який школярам важко уявити на основі наявної в них бази знань, або загадати їм загадку, відгадка до якої буде знайдена під час роботи з новим матеріалом.

Багато ідей для початкового етапу уроку ми можемо знайти в лінійці підручників з української мови для 5 класу НУШ. Візьмімо до прикладу тему «Позначення звуків мовлення на письмі. Алфавіт (абетка, азбука)». Для пробудження зацікавлення й мотивації на початку уроку можемо запропонувати дітям вправу 188 з підручника Олександри Глазової, у якій треба прочитати жарт спочатку мовчки, подумати, чи правильно відповів учень, і пояснити, що він мав на увазі.

– *Скільки літер в українській абетці? – спитав Сашка вчитель.*

– *Шість, – упевнено відповів той.*

– *Це ж як?*

– *А, б, е, т, к, а.*

Після жарту вправа містить низку післятекстових запитань та завдань: Прочитайте жарт уголос за особами, правильно називаючи літери. Назвіть звуки, які позначаються цими буквами. Поясніть відмінність між буквами та звуками. Який розділ науки про мову вивчає літери? Який – звуки мови й

мовлення? Що вам відомо про походження слів *абетка, азбука, алфавіт*?

Авторки Ніна Голуб та Олена Горошкіна з-поміж інших завдань до цієї теми пропонують вправу 235, у якій учням й ученицям треба розказати, що їм відомо про письмо, становлення українського алфавіту; пригадати, у яких життєвих ситуаціях ми використовуємо алфавіт; висловити припущення, що об'єднає слова «графіка» і «графіті».

На наш погляд, потужний мотивувальний потенціал демонструє і вправа-спостереження з підручника Олександра Авраменка, яка традиційно передує висвітленню нового матеріалу. Автор пропонує здобувачам освіти прочитати діалог і дати відповіді на запитання.

Голос із колонки: «Увага! Шановні учасники конкурсу „Голос країни”! Комісія буде запрошувати вас на прослуховування в алфавітному порядку».

Одна з учасниць радісно кинула подрузі:

– О! Інночко, я їду після тебе! Твоє прізвище – Коваленко, а моє далі в алфавіті – Коваль.

До дівчат звернувся Микита й запитав:

– А я перед вами чи після? Моє прізвище – Ковтун.

– А ти що, алфавіту не знаєш?

Хлопець зашарівся...

Чому хлопець зашарівся?

Микита піде на прослуховування перед дівчатами чи після них?

Навіть якщо ми не працюємо за згаданими вище підручниками, ми можемо використовувати авторські ідеї для нестандартного початку уроку. Або ж ще є і такий варіант: прийти до класу з двома довідниками чи словниками, об'єднати дітей у команди й дати завдання впродовж короткого часу знайти якесь слово, поняття. Після цього перейти до обговорення ситуації, поцікавитися, чи важко їм було. Подумати разом, де ще їм знадобиться в житті знання алфавіту.

Для адаптаційного періоду (5–6 класів) надзвичайно важливою є така модель діяльнісного підходу до навчання як ігрова. Саме ігри допомагають створити дружнє навчальне

середовище, знизити рівень стресу, розвинути відчуття товариства й командний дух, а також розвинути комунікативні навички.

Універсальним, таким, який сприяє формуванню вміння працювати в команді та чути одне одного, є прийом *«Хто перший?»*, коли ми об'єднуємо дітей в групи й пропонуємо виконати низку однотипних завдань на швидкість та правильність. У цьому контексті варто згадати всім нам відомі лінгвістичні ігри «Визбирувач», «Редактор», «Текстуальний шарварок» та ін.

«Поміркувати – обмінятися – вибрати» – прийом, який сприяє ефективному засвоєнню знань, залучає до предметної роботи учнів та учениць з будь-яким рівнем підготовки. На наш погляд, цей прийом є помічним не лише для формування предметної компетентності, а й ключових, а також загальнолюдських ціннісних орієнтирів, іншими словами – для реалізації соціокультурної змістової лінії. Доволі легко це зробити, якщо ви працюєте за підручником Ніни Голуб і Олени Горошкіної, у якому соціокультурна лінія супроводжує мовну й мовленнєву в кожному параграфі. У межах реалізації цього прийому пропонуємо дітям поміркувати та написати на невеликому аркуші три слова, що стосуються теми уроку або проблеми. Потім вони мають обмінятися аркушем із сусідом, поспілкуватися впродовж 2 хвилин, відібрати з отриманих шести слів три найточніших та оголосити їх класу (для зручності фіксуємо «трійки» слів на дошці). Після повідомлення всіх результатів пропонуємо школярам відібрати з усіх записаних три ключових слова та скласти з ними речення. Завдяки цьому прийому можна за короткий час виконати роботу, на яку за традиційного підходу не вистачає навіть уроку.

Заслуговують на увагу й інші прийоми, які дозволяють зреалізувати діяльнісний підхід на уроках української мови в 5 – 6 класах НУШ. Прийоми *«Хочу запитати»* й *«Та невже?»* сприяють розвиткові вміння ставити запитання, висловлювати своє емоційне ставлення до відповіді та оцінювати свої знання. А оскільки оцінювання загалом є важливим компонентом освітнього процесу, важко переоцінити й такий прийом, як

«Об'єктивна оцінка». Він формує вміння об'єктивно та регулярно оцінювати свою діяльність. Для створення ж психологічно комфортної взаємодії вчителів та здобувачів освіти використовуймо прийом **«Кольорові поля»**. Звичайно, згаданий перелік прийомів аж ніяк не претендує на вичерпність, адже кожен учитель може доповнити його своїми ідеями, ефективність яких доведена практикою і досвідом.

Отже, за діяльнісного підходу до навчання основним завданням учителів є не передавання готових знань, а створення для здобувачів освіти ситуації, яку вони мають вирішити. Діти розуміють, що в них бракує знань і вмінь для її вирішення, і тоді з'являється внутрішня мотивація і конкретна навчальна мета. Дитина вибирає власний спосіб вирішення проблеми, а педагог лише скеровує і допомагає.

О. Є. Клещова

(ДЗ «Луганський національний
університет імені Тараса Шевченка»)

НАУКОВЕ ТРАКТУВАННЯ ПОНЯТЬ

«МОВНА ОСОБИСТІСТЬ» І «МОВНА СВІДОМІСТЬ»

Питання *мовної особистості* давно перебуває в центрі уваги досліджень різних наукових галузей: лінгвістики, психолінгвістики, лінгводидактики, культурології; це одне із ключових понять у царині культури мови, лінгвостилістики, комунікативної лінгвістики; тобто дефініцію *мовна особистість* можна вважати інтердисциплінарною.

Поняття *«мовна особистість»* у науковому світі формувалося поступово: у працях В. фон Гумбольдта, Л. Вайсгербера, Г. Штейнталя, Е. Косеріу, О. Потебні, Б. де Куртене, Л. Щерби та ін. Наприклад, німецький філософ і мовознавець Г. Штейнталь уважав мову однією з основних форм вираження «духу народу», як і В. фон Гумбольдт. Мова трактувалася ним як продукт спільноти, як самосвідомість, світогляд та логіка духу народу [1, с. 204].

У науковий обіг поняття «мовна особистість» було уведене ще в першій половині ХХ століття, Проблемою *мовної особистості* займалися вчені: І. Голубовська, Л. Азарова,

Ю. Горицька, І. Малиновська, С. Потапенко, О. Кабановська, Л. Клобукова, М. Ляпон, О. Михалевич та інші, які по-різному трактують це поняття, оскільки мають різне уявлення про «мовну особистість», окремі аспекти, на яких науковці зосереджують свою увагу, ступінь абстрагованості в процесі дослідження.

У своєму ґрунтовному дисертаційному дослідженні «Суспільний статус староукраїнської мови в XIV – XVII століттях» львівська мовознавиця І. Фаріон трактує поняття *мовної особистості* як мовне фокусування й мовний вияв суспільно-політичних процесів, ідейно-філософських орієнтацій та індивідуальних прагнень у суспільно заангажованому індивідуумі. Нам імпонує її визачення *мовної особистості* як *мовного фокусу світогляду епохи* [9, с. 57].

С. Єрмоленко і Л. Мацько стверджують, що «мовна особистість – це той носій мови, який не лише володіє сумою лінгвістичних знань (знає поняття й відповідні правила) чи репродукує мовну діяльність, а й має навички активної роботи зі словом. Підвалини мовної особистості – пробудження індивідуальної мовотворчості, таке засвоєння мови, яке забезпечує вільне самовираження особистості у різних сферах людського спілкування» [8, с. 130].

Лінгводидактичний підхід до студіювання проблеми мовної особистості продовжує превалювати в останнє десятиліття ХХ ст. і на початку ХХІ ст., згадаймо праці В. Мельничайка, М. Вашуленка, А. Богуш, М. Пентиліук, О. Семенов та інших. У 1997 р. поняття *мовна особистість* уведено в навчальну програму освітнього компонента «Культура мови» для філологічних факультетів закладів вищої освіти України. У монографіях, навчальних посібниках, статтях на сторінках фахових періодичних видань зацентровано увагу на аспекті формування мовної особистості. Зокрема, Л. Мацько виокремлює найважливіші складники мовної особистості: 1) мовнокомунікативні суспільні запити, мотиваційні потреби і досконалі компетенції; 2) ґрунтовні мовні знання і мобільність їх використання; 3) *мовна свідомість* і усвідомлення себе мовними українськими особистостями; 4) національна культуровідповідність мовної особистості; знання концептів і

мовних знаків національної культури; 5) мовна здатність і мовна здібність; мовне чуття, мовний смак; 6) усвідомлена естетична мовна поведінка, мовна стійкість [8, с. 131].

Значних успіхів у розумінні й розробці структури та змісту *мовної особистості* досягла сучасна лінгводидактика, де *мовна особистість* розглянута як багатопаровий і багатокомпонентний набір мовних здібностей, навичок, готовності до здійснення мовленнєвих вчинків різного ступеня складності, вчинків, які класифікуються, з одного боку, за видами мовленнєвої діяльності (говоріння, аудіювання, письмо та читання), а з іншого – за мовними рівнями, тобто за фонетикою, граматикою та лексикою. У цьому випадку мовна особистість – це *homo loquens* взагалі, а здібність користування мовою – родова властивість людини (виду *homo sapiens*).

Уперше поняття *особистості учня* як об'єкта впливу вчителя в процесі викладання рідної мови запропонував Ф. Буслаєв, хоча сам він відомий через глибоко і принципово порівняльно-історичний підхід до вивчення мови. Учений прагнув встановити зв'язок історії мови з життям народу, його традиціями та звичаями; він уважав, що рідну мову й особистість учня неможливо розділити, оскільки рідна мова настільки зрослася з особистістю кожного, що навчати одній означає разом з тим і розвивати (особистість) духовні здібності учня» [2, с. 161].

У науковому світі вчені залежно від аспекту дослідження мовної особистості послуговуються різними дефініціями, які конкретизують загальне поняття: *елітарна мовна особистість*, *етносемантична мовна особистість*, *емоційна мовна особистість*, *мовна особистість* західних та східних культур.

Нам імпонує думка А. Романченко [4]: поняття «мовна особистість» в антропологічній парадигмі ХХІ ст. надзвичайно важливе, оскільки завдяки мовній особистості функціонують різновиди мови, соціальні й територіальні варіанти. Це мотивовано тим, що людина, мовна особистість володіє індивідуальним когнітивним простором, певною системою знань та уявлень, притаманних їй. Зважаючи на сказане, можна стверджувати, що вивчення вказаного феномена продовжується з

метою охоплення всіх питань, що стосуються осмислення довкілля мовною особистістю.

Мовна свідомість – це небайдуже ставлення до мови (за визначенням П. Селігея), особливо у двомовному чи багатомовному середовищі **важливо зміцнювати вірність рідній мові, проводити «профілактику» мовного відступництва** [7].

Українська науковиця О. Селіванова поділяла думку німецького лінгвіста Г. Ейлера: *мовна свідомість* – це механізм індивідуальної свідомості, який керує мовленнєвою діяльністю, формує, зберігає та перетворює мовні знаки, правила їхньої сполучуваності, вживання, погляди й установки на мову та її елементи [5, с. 371]. Словацький учений Я. Горецький інтерпретує *мовну свідомість* як «інтеріоризовану систему вербальної поведінки» [10, с. 81].

Доля мови чи не вирішальним чином залежить від ставлення до неї мовців. Тому стан *мовної свідомості* – один із непрямих, але вірогідних показників, за яким можна передбачити її майбутнє. Добре відомо, що **нація з високим рівнем мовної свідомості активно протидіє мовній асиміляції**, а з низьким – перешкоджає поступу літературної мови, призводить до скорочення її функцій, провокує «добровільне» мовне відступництво. Тим-то **міцна мовна свідомість – важливий стратегічний чинник мовної стійкості та мовного порядку в державі** [6, с. 17 – 18].

Індивідуальна мовна свідомість визначається за тим, наскільки в людини розвинуті мовні знання й чутливість до мовних явищ, чи сформувався в неї ідеальний образ мовця (автора), як ретельно вона дотримується літературних норм, як реагує на помилки інших, наскільки адекватно оцінює й виправляє власну мовну поведінку, як поводить у ситуаціях дво- й багатомовності, наскільки терпляча й принципова в мовних питаннях, яка мотивація і спрямованість її мовної діяльності. Щоб визначити розвиненість суспільної мовної свідомості, оцінюють:

- *мовне законодавство* (як мовна сфера регламентована правом і який ступінь мовного порядку досягнуто де-факто,

зокрема, як забезпечено мовні права і як виконуються мовні обов'язки);

- *мовну політику* (чи існує в країні урядовий орган, що опікується мовним контролем та охороною мови; як мовне питання представлене у програмах політичних партій і громадських об'єднань, як часто воно обговорюється у ЗМІ та на мережеских форумах, чи є в країні мовні свята і як масово їх відзначають);

- *мовну освіту* (скільки готується викладачів мови на душу населення, скільки часу відведено мовним дисциплінам на різних щаблях освіти);

- *мовні дослідження* (наскільки престижною й розвиненою наукою в країні є лінгвістика, скільки коштів виділяють держава й наукові фонди на видання мовознавчої літератури, якими накладами виходять словники тощо) [6, с. 19].

Якщо говорити про взаємозумовленість понять *етносу* та *мови*, то очевидно (за визначенням Василя Німчука): «**Мовна свідомість** моделює *етнічну* й навпаки – етнічне самоусвідомлення зумовлює самоусвідомлення своєї мови як окремої. Тому можна стверджувати, що конкретна етнічна мова, мова певного народу має такий же вік, як його *етнічна самосвідомість*» [3, с. 4].

Висновкуємо: нині чітко простежується в нашому суспільстві духовна *мовна зрілість*; *мовна свідомість* кожного українця стала настільки високою, як ніколи; ми згуртовані, нація консолідувалася стовідсотково; у час війни, у час випробувань, які вкотре випадають на долю нашого народу, ми, українці, демонструємо світові єдність мовну, духовну і фізичну. Увесь цивілізований світ нас підтримує в нашій визвольній боротьбі, захоплюється нами, бо бачить, що МИ є НАЦІЯ, ми є народ, який не перемогти, не зламати, не поставити на коліна; народ, який чітко бачить свою мету: бути вільним, заховувати свою *українськість*, берегти своє слово, бути свобідними на своїй, Богом даній, землі.

Література

1. Герасимова О. Генезис теорій взаємного впливу мови, культури та суспільства. *Публічне управління: теорія та*

практика : зб. наук. праць. Харків : Асоціація докторів наук з державного управління, 2011. № 3 (7). С. 203 – 209.

2. **Застровська С., Застровський О.** Загальне поняття мовної особистості. *Науковий вісник Волинського національного університету ім. Лесі Українки*. Луцьк, 2011. № 6 : Філологічні науки. Мовознавство, ч. 1. С. 159 – 163.

3. **Німчук В. В.** Періодизація як напрямок дослідження генези та історії української мови. *Мовознавство*. 1997. № 6. С. 3 – 14.

4. **Романченко А.** Поняття «мовна особистість» та аспекти вивчення. *Наукові записки*. Серія : Філологічні науки. Кіровоград : Видавець Лисенко В. Ф. 2016. Вип. 145. С. 190 – 194.

5. **Селіванова О.** Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія. Полтава, 2006. 716 с.

6. **Селігей П.** Структура й типологія мовної свідомості. *Мовознавство*. 2009. № 9. С. 12 – 29.

7. **Селігей П.** Мовна свідомість: структура, типологія, виховання. К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2012. 118 с.

8. **Струганець Л.** Поняття «мовна особистість» в україністиці. *Культура слова*. Вип. 77. 2012. С. 127 – 133.

9. **Фаріон І. Д.** Суспільний статус староукраїнської мови в XIV–XVII століттях : дис. ... д-ра філол. наук : спец. 10.02.01 – українська мова. Київ, 2015. 456 с.

10. **Horecký J.** *Jazykové vedomie. Jazykovědný časopis*. 1991. R. 42. № 2. S. 81 – 88.

О. М. Кравчук

(ДЗ «Луганський державний
медичний університет»)

**ВИВЧЕННЯ МЕДИЧНИХ ТЕРМІНІВ-ЕПОНІМІВ
НА ЗАНЯТТЯХ З ОСВІТНЬОГО КОМПОНЕНТА
«УКРАЇНСЬКА МОВА (ЗА ПРОФЕСІЙНИМ
СПРЯМУВАННЯМ)»**

Потужною лінгвістичною базою, на основі якої поповнюється лексичний запас української мови, є її терміносистема. Українська медична термінологія – це основа української наукової мови, і її дослідження є важливою проблемою формування української медичної лексики.

На сучасному етапі ключовим завданням для медичної термінології є впорядкування та кодифікація термінів. Медичний термін – це слова і словосполучення, що позначають спеціальні поняття в медичній галузі.

Сьогодні важко знайти галузь медицини, у якій не вживалися б епоніми. Використання епонімів у медичній термінології відбувається частіше, ніж в інших сферах діяльності.

Терміни-епоніми в різних наукових галузях досліджували О. Білецький, І. Гнатишина, В. Лисенко, Н. Місник, Р. Стецюк та інші.

Епонім – (від гр. *εponυμος* – той, що дає ім'я, назву) – особа, від імені (прізвища) якої утворено назву місцевості, країни, народу; сама назва такого типу [1, с. 216]. Медичні терміни-епоніми – це слова, словосполучення, що мають у своїй основі антропоніми (власні назви: ім'я особове, ім'я по батькові (патронім), прізвище, прізвисько, псевдонім) і топоніми (власні географічні назви). Антропоніми називають лікаря, який ідентифікував хворобу чи винйшов ліки (мазі, пасти, порошки, солі, розчини, рідини тощо), а топоніми називають географічний регіон масового поширення хвороби. Отже, медичні назви-епоніми функціонують як новоутворені лексичні одиниці в системі української мови.

Серед антропонімічних термінів виділяємо групи, які номіновані прізвищем лікаря-винахідника: назви симптомів (*симптом Германа* (англ. Herman's sign)); *симптом Керера* (англ. Kehr's symptom), *симптом Курвуазьє* (англ. Courvoisier's law) тощо); назви хвороб (*хвороба Альцгеймера* (нім. А. Альцгеймер), *хвороба Паркінсона* (англ. Д. Паркінсон), *хвороба Вільсона* (англ. С. Вільсон); назви синдромів (*синдром Ашара* (фр. Е. Ашар), *синдром Аді* (англ. В. Аді), *синдром Дауна* (англ. Дж. Даун); назви ліків (*бальзам Шостаковського*, *бальзам Авіценни*); назви мазей (*мазь Вишневського*, *мазь Лістера*); назви паст (*паста Теймурова*, *паста Лассара*); назви крапель (*краплі Зеленіна*, *краплі Боткіна*); назви розчинів (*розчин Люголя*); назви порошків (*Доверів порошок*); назви реакцій (*реакція*, або *проба Манту*) та інші назви-епоніми.

Серед топографічних термінів-епонімів назвемо декілька захворювань, які пов'язані з місцем виникнення хвороби та географічним ареалом її поширення: *гарячка Західного Нілу* (*енцефаліт Західного Нілу*) – хвороба зародилась в Африці; *лихоманка Ласса* – хвороба зародилась у місті Ласса, що знаходиться в північно-західній Нігерії; *болівійська геморагічна гарячка* – поширена в районах Болівії; *хвороба Лайма* – містечко в США.

На сучасному етапі міжпредметні зв'язки в навчальному процесі медуніверситету є віддзеркаленням міжнаукових зв'язків і набувають особливої уваги, оскільки вони закладають основи комплексного сприйняття знань, розвивають аналітичність і аргументованість мислення. Така міжнаукова взаємодія сприяє комплексному вивченню різними науками однієї й тієї ж проблеми, яка має важливе значення для професійної підготовки майбутнього лікаря.

Отже, вивчення всіх освітніх компонентів повинно мати професійне спрямування, тобто бути наближеним до медичної теорії й практики. Тому на практичних заняттях з освітнього компонента «Українська мова (за професійним спрямуванням)» з метою ознайомлення здобувачів з професійною термінологією та стимулювання їхньої пізнавальної діяльності вивчаємо різноманітні терміни-епоніми. Наприклад, опрацьовуючи тему «Лексичний аспект професійної мови медиків», пропонуємо низку завдань:

1. З'ясуйте походження назв таких хвороб: хвороба Паркінсона, хвороба Бехтерева, Базедова хвороба, хвороба Каслмена, хвороба Вільяма Александра тощо.

2. Поясніть походження назв таких симптомів: симптом Василенка; симптом Захар'їна, симптом Кохера, симптом Мюссе, симптом Щоткіна-Блумберга тощо.

3. З додаткової літератури підберіть 10 прикладів професійних термінів-епонімів, з'ясуйте їхнє походження й значення.

4. Доберіть синоніми до словосполучень: «хвороба Бурневілля», «бацила Коха», «синдром Бернетта», «хвороба

Галла», «п'ятковий сухожилок Ахілла», «хвороба Спенсера», «хвороба Гірке», «хвороба Боткіна» тощо.

У процесі вивчення теми «Основні правописні норми української мови» майбутні лікарі пояснюють правопис термінів-епонімів, їх творення.

Такі й аналогічні завдання готують здобувачів до вивчення клінічних освітніх компонентів на старших курсах навчання.

Отже, міжпредметна інтеграція є важливою складовою частиною підготовки майбутнього лікаря до опрацювання професійної термінології. Для досягнення цілей міждисциплінарної інтеграції важливою є систематичність та послідовність здійснення такого навчання. Реалізація міжпредметного навчання у вітчизняних закладах вищої освіти медичного профілю є перспективним завданням.

Література

1. **Яковлева А. М.**, Афонська Т. М. Сучасний тлумачний словник української мови. Харків : Торсінг, 2018. 670 с.

Г. В. Кучерявенко

(ДЗ «Луганський національний
університет імені Тараса Шевченка»)

ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОГО МОЛОДІЖНОГО СЛЕНГУ

Де ми можемо почувати себе комфортно й невимушено? Звичайно, у колі своїх рідних, близьких, друзів. А чи завжди у спілкуванні ми послуговуємося тими словами, лексичне значення яких відоме кожному?

У мовленні сучасної молоді є багато висловів, які зрозумілі тільки їм, і якщо вживати такі фрази у спілкуванні з батьками чи знайомими/незнайомими людьми, то імовірніше, що не всі зрозуміють суть сказаного.

Варіантом молодіжного спілкування є сленг, який відображає певною мірою рівень культури, освіченості й виникає при необхідності зробити мову більш невимушеною й емоційно забарвленою, особливо, коли людина хоче влитися в новий для себе колектив, стати «своїм» у компанії. Також підлітки використовують «модні» слова і фрази для самовираження,

прояву незалежності й оригінальності.

Останнім часом доводиться спостерігати залучення сленгових виразів навіть у мовлення теле- та радіопередач, газет, журналів, творів українських письменників. Пояснення тут більш ніж прозоре: молодіжний сленг надає мові розкутості, а самі автори намагаються бути ближчими до кола глядачів/слухачів. Сленгові слова й вирази досить різноманітні, деякі з них набувають популярності й поширюються по всьому світу, наприклад, слово «*ОК*» зрозуміле кожному – це знак згоди; *мачка* – автомобіль; *стипуха /стипуха* – стипендія; *мусор* – правоохоронець; *саундтрек* – музика, що супроводжує фільм; *сорян* (від англ. *sorry*) – форма вибачення та ін. Їхнє вживання помічаємо в мовленні не тільки *зумерів* – представників молодшого, а й *бумерів* – старшого покоління.

Наведемо приклади молодіжного сленгу, який активно вживається в інтернет-спілкуванні або в живій розмові з *бро* – друзями. Наприклад, *мемас* або *інтернет-мем* – зображення, відео або текст, поширюваний через інтернет; *фаловити* – стежити за кимось, бути підписником на чийсь акаунт в інстаграмі, твітері та інших соціальних мережах; *свайпати* – ковзати пальцем по екрану, коли користувач смартфона або планшета прикладає палець до екрану і, не відриваючи, ковзає ним у потрібному напрямку. Коли ми надсилаю своєму другу якесь відео з простору інтернет, то він відповідає одним словом – *жиза*, і це означає, що він розуміє ситуацію, яка показана у відео, як ніхто інший. Якщо йде *хайп* – бурхливе обговорення якоїсь важливої події, теми або особи й у нас не збігаються думки, то ми горимо, що хтось із нас *душніла*, тобто хтось із співрозмовників дуже «по-дорослому» аналізує. Якщо хтось із нас подає якусь нову й цікаву інформацію, що пов'язана, наприклад, із нашим спільним знайомим, то спочатку потрібно запросити *пруфи*, тобто підтверження цієї інформації.

На просторах Інтернету в різних застосунках, де найчастіше зараз *зависають* підлітки та студенти, послуговуються ще й такими сленгами: *рофл* – жарт; *токсік/токсик* – людина, яка своїми діями ображає свого співрозмовника, псує іншим настрій; *краш* – людина, яка вам дуже подобається, а *крінж* означає щось

ганебне. Характеризуючи гарну дівчину говоримо *тян*, а симпатичного хлопця – *кун*.

У повсякденному житті використовуємо ще й такі сленгізми, які є найуживанішими: *форсити*, тобто нав'язувати якусь ідею; *фейл* – провал, поразка; *стенити* – бути прихильником, фанатом; *чекать*, що означає перевіряти або дивитись якусь інформацію; *юзати* – використовувати якусь річ.

З огляду на події в нашій країні ми часто чуємо слово, яке за короткий час стало майже загальноживаним, – *донатити*, або *донецьш / донато* – надавати матеріальну допомогу, жертвувати кошти, наприклад: «Допомагаймо нашим ЗСУ – *донатимо* активніше й наближаймо перемогу!»

Молодіжний сленг – це частина нашого світу, який ми робимо для себе комфортним, перетворює мову на щось особливе, сучасне.

Але варто пам'ятати й постійно дбати про культуру мовлення.

Література

1. **Сленг** як соціокультурний феномен. URL: <https://tsj.journal.kspu.edu/index.php/tsj/article/view/547/526> (дата звернення: 2.10.2022). 2. **Український** молодіжний сленг URL: <https://ukrgramota.kievpereklad.com.ua/sleng/> (дата звернення: 27.10.2022). 3. **Як зрозуміти** молодь, або молодіжний сленг у нашому житті. URL: <https://tspetrovo.net/10049/6102-yak-zrozumiti-molod-abo-molodizhnij-sleng-u-nashomu-zhitti.html> (дата звернення: 28.10.2022).

А. В. Нікітіна

(ДЗ «Луганський національний
університет імені Тараса Шевченка»)

КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД ДО ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ МЕНТАЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ-СЛОВЕСНИКІВ

Професійна підготовка майбутнього вчителя-словесника за освітніми програмами спеціальності 014.01 «Середня освіта. Українська мова і література» полягає в формуванні здобувачами вищої освіти загальних і фахових компетентностей, що

забезпечить їм можливість ефективної практичної роботи в закладах загальної середньої освіти під час реформування української школи, відповідно до засад, визначених Концепцією НУШ [2]. Організація освітньої діяльності в закладах вищої освіти, згідно з чинними документами, що регламентують цю діяльність, передбачає впровадження провідних підходів до навчання, зокрема компетентнісного підходу як певного методологічного підґрунтя освітньої діяльності загалом і реалізації часткових методик і конкретних навчальних завдань.

З широкого кола проблем застосування компетентнісного підходу в процесі навчання виділяємо проблему формування національної ментальності майбутнього вчителя української мови і літератури, що особливо актуальним є зараз – у період боротьби українців за національну культурну ідентичність.

Протягом останнього часу дидакти й лінгводидакти вивчали питання розмежування ключових понять «компетенція» і «компетентність», «лінгвістична компетентність», проаналізували поняття «підхід до навчання», «компетентнісний підхід», «компетентнісно орієнтоване навчання», обґрунтовували доцільність компетентнісного підходу як способу й засобу освітнього процесу, спрямованого на результат, на реалізацію мети навчання. Дослідили поняття «компетентність» такі вчені як, З. Бакум, Н. Бібік, А. Богущ, М. Вашуленко, Н. Волкова, Н. Голуб, О. Горошкіна, С. Караман, І. Кучеренко, Л. Мамчур, Л. Овсієнко, Н. Остапенко, О. Семенов, Т. Симоненко, М. Пентилюк, І. Хом'як та ін.; презентації методичної системи формування лінгвістичної компетентності майбутніх учителів української мови у процесі вивчення мовознавчих дисциплін присвячена дисертація Л. Рускуліс [5], науково-практичні засади компетентнісно орієнтованого навчання, компетентнісного підходу до навчання визначили Н. Голуб, О. Овчарук, О. Пометун, Л. Овсієнко, С. Омельчук, Н. Остапенко, Л. Попова, О. Савченко та ін.

Власні педагогічні спостереження, аналіз літератури, досвід викладацької роботи переконують у необхідності лінгводидактичного обґрунтування й розроблення технологій і методик на основі компетентнісного підходу до формування

окремих компетентностей здобувачів освіти, розвитку й збагачення мовної особистості майбутніх учителів української мови і літератури.

Мета цієї публікації – з'ясувати суть та окреслити основні умови застосування компетентнісного підходу до формування національної ментальності майбутніх учителів-словесників під час опанування ними лінгвістичних і методичних дисциплін.

Освітні програми професійної підготовки учителів-словесників передбачають формування загальних і фахових компетентностей, що характеризують особистість педагога як громадянина, носія національної свідомості й національної культури, а тому й здатного виховувати учнів, які знають мову й розуміють власну національну ідентичність. Здобувачі першого (бакалаврського) рівня вищої освіти під час опанування освітніх компонентів лінгвістичної, мовленнєво-комунікативної, риторичної й методичної підготовки набувають здатностей цінувати й поважати культурну багатоманітність, виявляти толерантність у міжособистісній та міжкультурній комунікації; використовувати дидактичні та розвивальні можливості навчальних текстів і художніх творів задля формування ціннісних орієнтирів, національно-культурної та громадянської ідентичності, морально-етичних якостей учнів та естетичного сприймання ними світу; урахувати в практиці навчання мови і літератури етнокультурні та соціокультурні особливості свого регіону, місцеву своєрідність мовного середовища, культурно-мистецькі здобутки. Це відповідає й вимогами Професійного стандарту [4], згідно з якими український словесник має володіти такими загальними компетентностями, як громадянська, соціальна, культурна, лідерська, підприємницька, а саме: виявляти повагу та цінувати українську національну культуру, багатоманітність та мультикультурність у суспільстві, володіти здатністю до вираження національної культурної ідентичності, творчого самовираження (культурна компетентність), здатністю формувати й розвивати мовно-комунікативні уміння і навички учнів (мовно-комунікативна компетентність), здатністю формувати ціннісні ставлення в учнів (предметно-методична компетентність). Така підготовка учителя забезпечить

можливість формування в учнів, за Концепцією НУШ, здатностей «реагувати мовними засобами на повний спектр соціальних і культурних явищ у навчанні, на роботі, вдома, у вільний час» [2, с. 11], глибокого «розуміння власної національної ідентичності як підгрунтя відкритого ставлення та поваги до розмаїття культурного вираження інших» [2, с. 12].

Названі вище компетентності здобувачів вищої й загальної середньої освіти передбачають формування національної ментальності, яку розглядаємо як частину в складі загальнокультурної грамотності, за формулюванням однієї з ключових компетентностей у концепції НУШ, як «обізнаність та самовираження у сфері культури», що передбачає «усвідомлення власної національної ідентичності» [2, с. 12].

Поняття «ментальність» як полідисциплінарне вчені розглядають і пояснюють насамперед з філософського, психологічного, культурологічного, лінгвістичного, педагогічного поглядів. Для лінгводидактики актуальне таке визначення: ментальність – це «відображений у мові своєрідний спосіб мислення і світовідчужання, характерний для індивіда як представника мовної спільноти і для всієї спільноти» [7, с. 87]. Отже, ментальність відображає своєрідність сприйняття й пізнання світу особистістю як частиною певної спільноти, впливає на формування концептуальної й мовної картин світу.

Як же сформувати мовну особистість майбутнього вчителя-словесника з розвинутою ментальністю, як високоосвічену особистість, що «досягла високого рівня мовної свідомості, має ґрунтовні знання з мовознавчих дисциплін, характеризується високим рівнем лінгвокомпетентності, досконало володіє нормативним мовленням, виявляючи лінгвокреативність, глибоко поважає українську мову й має переконливо сформовану українськомовну стійкість, національну мовну свідомість і гідність» [5, с. 359]. Як організувати компетентнісно орієнтоване навчання з цією метою?

Аналіз літератури з порушеної проблеми засвідчує, що поняття «компетентність» містить певні взаємопов'язані та взаємозумовлені елементи. Концепція НУШ подає таке

визначення компетентності: це «динамічна комбінація знань, способів мислення, поглядів, цінностей, навичок, умінь, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність» [2, с. 10]. Словник з української лінгводидактики описує компетентність як інтегровану здатність особистості, набуту «в процесі навчання; необхідний комплекс знань, навичок та досвіду, що дозволяють ефективно здійснювати діяльність або певну функцію...» [6, с. 111].

Компетентнісний підхід як «методологічне підґрунтя нової парадигми, що формується в системі вищої освіти України та світу» [3, с. 82], «система принципів, технологій, методів, прийомів, засобів, форм навчання, виховання і розвитку майбутнього фахівця...» [3, с. 85], «загальна концептуальна позиція, що визначає системну організацію й самоорганізацію освітнього процесу, домінуючу ознаку, роль, статус та особливості взаємодії всіх компонентів його відповідно до конкретних навчальних і виховних цілей» [1, с. 2 – 10] може забезпечити формування національної ментальності здобувачів вищої освіти на заняттях з лінгвістичної та методичної підготовки за таких основних умов:

Системність опанування знань, що є ґрунтом національної ментальності, наприклад, про роль мови й мовлення в житті українського суспільства, історію походження й розвитку української мови, спільні й відмінні ознаки української мови в загальнослов'янському контексті, варіанти існування, кодифікованість української мови, національні етикетні формули, крилаті вислови, безеквівалентну й власне українську лексику, етимологію українських назв, синонімію, своєрідність української граматичної, морфемної, словотвірної, стилістичної систем, мовні засоби відтворення українських національних символів, духовності, народних звичаїв, традицій, народної творчості, розвиток української риторичної думки, української народної педагогіки, українські прецедентні феномени (імена, події, ситуації, тексти), національні концепти, фрейми, національно-мовну картину світу, основи лінгвістичного й лінгводидактичного аналізу тексту, зміст шкільних програм з

української мови і методику формування національної ментальності учнів та ін. – тобто теоретично-практична предметно-методична компетентність учителя.

Систематичне вдосконалення умінь і навичок використання у власному мовленні мовних одиниць, що виражають національну культурну ідентичність, творче самовираження, моделювання комунікативних ситуацій-презентантів української національної ідентичності (увічливі етикетні формули, толерантність, повага до інших культур, але збереження (якщо це не заважає комунікації) мовної стійкості, заохочення співрозмовників до спілкування українською мовою, популяризація української мови й культури загалом, видатних українців у різних галузях діяльності, культуромовне збагачення, систематичне поповнення власного словника українською лексикою, розвиток мовно-комунікативних умінь і навичок учнів, формування в них національно-мовної картини світу) – тобто практичний розвиток культурної й мовно-комунікативної компетентності учителя.

Виявлення національно-культурної та громадянської ідентичності, поваги й усвідомлення цінностей української національної культури в контексті мовної й культурної багатоманітності, дотримання правил українського етикету в різних ситуаціях спілкування, мовне вираження поглядів з позицій національно свідомої людини, здатність формувати ціннісні ставлення до української мови в учнів – тобто практична мовно-комунікативна компетентність учителя.

Застосування технологій проектування освітньої діяльності на заняттях і під час самостійної роботи здобувачів вищої освіти з метою формування в них національної ментальності: послідовні педагогічні дії й операцій, способи (форми, методи, прийоми), дидактичні мовні і технічні засоби навчання, очікувані результати.

Безумовно, цей перелік не відображає повною мірою тих умов, які треба створювати для систематичної й системної роботи, оскільки формування національної ментальності як складної психоемоційної структури людини відбувається поступово, протягом життя й залежить від багатьох соціальних

чинників та значною мірою від набутої професійної освіти. Для майбутнього вчителя-словесника національна ментальність є складником професійної готовності до роботи з учнями. Спроба описати суть компетентнісного підходу й окреслити основні умови його застосування з метою формування національної ментальності потребує подальших розробок, оскільки ця проблема є актуальною для нашого суспільства, а реальний стан сформованості національної ментальності здобувачів освіти потребує зосередження уваги на вдосконаленні методів і прийомів навчання, змісту текстових навчальних матеріалів, урізноманітненні форм і видів практичної діяльності студентів, використанні міжпредметних зв'язків та інтеграції освітнього процесу, організації дослідницької й наукової діяльності майбутніх учителів-словесників.

Література

1. **Голуб Н.** Підходи до навчання української мови в основній школі. *Українська мова і література в школі*. 2015. № 2. С. 2 – 10.
2. **Нова українська школа.** Концептуальні засади реформування середньої освіти / Міністерство освіти і науки України. 2016. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення: 25.10.2022).
3. **Овсієнко Л.** Компетентнісний підхід до навчання: теоретичний аналіз. *Педагогічний процес: теорія і практика (серія: педагогіка)* № 2 (57), 2017. С. 82 – 87.
4. **Професійний стандарт** вчителя закладу загальної середньої освіти. URL : [Nakaz_2736.pdf](https://zakaz.nus.org.ua/ukrainska-shkola-compressed.pdf) (nus.org.ua) (дата звернення: 25.10.2022).
5. **Рускуліс Л.** Методична система формування лінгвістичної компетентності майбутніх учителів української мови у процесі вивчення мовознавчих дисциплін: монографія. Миколаїв : ФОП Швець В. М., 2018. 420 с.
6. **Словник-довідник** з української лінгводидактики: навч. посіб. / за ред. М.І. Пентилюк. Київ : Ленвіт, 2015. 320 с.
7. **Українська мова.** Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів / за ред. С. Я. Єрмоленко. Київ : Либідь, 2001. 224 с.

С. О. Савісько

(ДЗ «Луганський національний
університет імені Тараса Шевченка»)

СИЛА – У ЄДНАННІ...

Єдність – це тісний зв'язок, згуртованість, цілісність, неподільність. *І сьогодні, і завтра, і аж до перемоги – єдність має переважати все інше* (Віктор Андрусів). Це істина, яку важко заперечити, адже настають такі моменти в житті країни, народу, що визначають їхню подальшу долю. Доленосний період нашої неньки-України – не лише боротьба за збереження цілісності й незалежності, це історичний шлях довести світові, що держава заслуговує на мирне майбуття, де вільний щасливий народ буде жити у злагоді й любові.

Війна... *Обірвані сни, / Палають міста / І плаче червона калина...* (Лариса Архипенко). Це горе, біль, сльози, страждання, а також усвідомлення своєї сили. Мільйони українців уже не зустрінуться з найдорожчими, не почують «люблю» від рідних, не повернуться у свої домівки, бо їх просто стерли з лиця землі, не віднайдуть спокою в душі, бо до скону кожного українця день у день перед очима виринатимуть жахливі картини сьогодення. *Ти долі нам зламала, / Когось навіки роз'єднала, І навпаки, когось зриднила, / Комуś дала натхнення й сили* (Юлія Кострова). Так, біда людей єднає, і зараз єдність – це велика сила. Ми ніколи не мали такого рівня єднання, як сьогодні. І це щодня, щохвилини доводять своєю гідністю й мужністю українці. Одну тоненьку гілочку легко зламати, а пучечок важче, тому ми зараз уособлюємо той пучечок, на який у ворога не вистачить сили, щоб скорити, змусити зламатися. *Ми – стеблини, що звиті в тугий канат, / Ми – ріка, що звучить, як одна струна. Ми – мурахи і велетні водночас. Єдність дає силу та усвідомлення своєї місії – дотримати на плечах небо* (Юлія Мусаковська). Тільки разом, як одне ціле, ми зможемо подолати всі труднощі, протистояти країні-агресорці, здобути таку жадану й омріяну перемогу. *І ми, як один, / Згуртуємось всі, / В єднанні міцнішає сила. / Заради дітей, / За ранок в росі, / За брата, за батька, за сина...* (Лариса Архипенко).

Цього року, 16 лютого, ми вперше відзначили нове державне свято – День єднання. У відеозверненні Президент України наголосив, що «У нас одне-єдине європейське прагнення – ми хочемо свободи та готові її виборювати». І наше єднання – наймогутніша зброя проти ненависного ворога.

За останні місяці в засобах масової інформації, у соціальних мережах, з вуст пересічних громадян читаємо й чуємо вже відомі вислови, а також нові гасла, які демонструють, що справжня сила – у єднанні народу: *У єднанні – сила, Що у птаха крила; Єдність народу всесильна, Буде наша Україна вільна; Гуртуймося, єднаймося, ніколи не здаваймося; У згуртованості наша сила, що до перемоги шлях проложила; Нема життя без України, / Бо Батьківщина в нас одна – / єдина, сильна, серцю мила. / За неї станем як стіна; Немає такого ворога, який би здолав нашу волю, нашу єдність; Не цураймося – єднаймося! До українців долучаймося!; Не такий страшний ворог, коли народ як сталевий молот; Біда страшна, коли людина одна, а разом – гори здолаємо.*

Сьогодні кожен українець – голос своєї країни, і цей голос – голос волі, люті, болю, голос надії, правди, любові, відваги, незалежності та перемоги. Голос, як і єдність, є нашою силою, нашим правом, нашою волею. Цей голос у моїй душі народжує нові слова, що суголосні сьогоденню: *Я буду... Вічності, знай, / як не стане мене – не плач, / Я буду жити в небі, / Поміж зірок і неосяжних висот, / Кружлятиму серед хмар травневих, / Серед Вітрів Надії, любові й перемоги миті. / Я буду знати, що мрія – крилата, / Не оминувши рідної землі, / Птахом полетить у Всесвіт і запалить зірки. / Я буду всюди: в дібровах, у травах, відблиском на ранковій росі. / Я буду волошкою й багряним маком / Я буду...*

Єдине, що ми можемо з гідністю робити – це бути вдячними за кожен новий ранок і спокійну ніч, за віру й надію, що *...зійде сонце Перемоги / Над Україною мою. / Забудуть люди про тривоги / І Будуть дякувати Богу / За тишу, спокій, мирне небо, / За вільне місто і село.*

ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧІ СТУДІЇ: ТРАДИЦІЇ, ДИСКУСІЇ, ІННОВАЦІЇ

М. І. Кудріна

(Кремінський ліцей № 5 Кремінської міської ради
Луганської області)

ФОЛЬКЛОРНІ ВИТОКИ КОНЦЕПТУ *СОНЦЕ* У ЗБІРЦІ ГАННИ ГАЙВОРОНСЬКОЇ «КЛЮЧІ ВІД СОНЦЯ»

До ювілею в серпні 2022 року поетка Ганна Гайворонська, залюблена в сонце й рідну Луганщину, випускає збірку «Ключі від Сонця» [1], однією з перших рецензенток якої стає тернопільська письменниця та журналістка Валентина Семеняк. Вона так розуміє символічність назви: «ключі ті не просто від Сонця – небесного світила, яке авторка (недарма) написала з великої літери, а від духовного Світла, яке присутнє у кожному з нас і до якого ми торуємо шлях упродовж життя» [2]. Дослідниця навіть підраховує, що концепт «сонце» трапляється у збірці 70 разів, зазначаючи, що у фольклорній традиції це щасливе число, яким позначається повнота та довершеність.

Варто зауважити, що поетка вже давно, ще із збірки «Жінка, зодягнена в Сонце», долучається до когорти сонцепоклонників в українській літературі – М. Коцюбинського, П. Тичини, Б.-І. Антонича, І. Драча – та голосно про це проголошує в маніфесті «Поезія – це квітка сонця». Її сонцесяйна поезія, яка генетично вкорінена в загальнолюдську й українську національну фольклорну символіку, близька до синкретизму Богдана-Ігоря Антонича, «*дітвака із сонцем у кишені*», у якого *сонце ходить у крисані*, та Івана Драча (збірки «Соняшник», «Протуберанці сонця», «Храм сонця»), у якого сонце – «*у червоній сорочці навипуск*» є поезією («Балада про соняшник»). Усі ці сенси вкладено в поезію Ганни Гайворонської «Сонце в капелюсі», у якій лірична героїня може народжувати свої вірші тільки там, «*де сонце в капелюсі*», «*де пахне ряскою Дінця прозора мить*» [1, с. 175].

Увагу привертає заголовковий комплекс розділів збірки, зокрема «Сонячна палітра», «Сонячний вітер», «Батько Сонця»,

які тяжіють до Тичинових епітетів («Сонячні кларнети») і Драчевих метафор («Протуберанці сонця»).

Ганна Гайворонська створює низку яскравих метафор і уособлень – «Ключі від Сонця», «*На таці сонця щастя промінь*», «*Сонця нап'юся зрання*», «*заплющило сонце око*», «*Ось крововилив сонця згас*», «*Коли знов сонце вихопить меча*», «*Що сивина від сонця не розтане*», «*У вашій музиці гарячі сонця дюни*», «*У коло сонця із розпеченої таці*», нестандартних метафоризованих порівнянь – «*На небі – сонця мокрого печатъ*», *вуста, як сонце*, «*сонце фелоном засяє*», *сонця циферблат*, «*Неначе снігом сонце замело*», епітетів – *сонячне коло*, *сонячний друг*, *сонячна палітра*, *сонячний вітер*. Світогляд письменниці глибоко просякнута християнською філософією, тому з'являються такі символи: «*хай сягають Служби до самого сонця*», «*бо сонце Хресний хід свій не припинить*», «*сонце фелоном засяє*».

За фольклорною традицією, лірична героїня Ганни Гайворонської визнає Сонце за Батька, розмовляючи з ним так, як у народній закличці: «*Сонце, мій Батьку, // Батьку Всевишній, // Долю осяй. // Кинь хоч промінчиком на безхатька – // Сонечка дай*» (поезія «Де моє сонце?») [1, с. 65].

Філософським роздумам притаманні риторичні запитання : «*Криниця сонця тиха й льодяна. // Чи й на тім світі буду знов одна?*» («В житті цьому») [1, с. 158].

Отже, збірка Ганни Гайворонської «Ключі від Сонця», об'єднана міфопоетичним амбівалентним образом *сонця*, який має ментальні зв'язки з базовими концептами української культури – *життя, світла, тепла, краси, постійного пошуку*.

Література

1. **Гайворонська Г.** Ключі від Сонця. Вінниця : ТВОРИ, 2022. 184 с. 2. **Семеняк В.** Людина Сонця. URL: <https://www.tenews.org.ua/post/show/1663754368>

С. А. Негодяєва

(ДЗ «Луганський національний
університет імені Тараса Шевченка»)

**ТВОРЧІ ПОШУКИ ЛЮБИ ЯКИМЧУК :
АВТОРСЬКІ ВІЗІЇ ПРОБЛЕМ СУЧАСНОСТІ**

Сучасні культурологічні складові території Донбасу заперечують думку про те, що в період глобалізації, інформаційної війни ситуація в Україні перебуває в стані духовної та економічної кризи. Навпаки, військова агресія з боку країни-сусіда спровокувала вибух розвитку україномовного контенту на локалізовану просторі, до яких належить Луганщина. Контактну літературу Східного регіону України свого часу досліджували В. Іванов, М. Сумцов, Л. Гайовий, Н. Тарасенко, О. Іонов, Ю. Фесенко, Т. Миронова, П. Тимофєєв, Ф. Пустова, В. Оліфіренко, Н. Бабич.

Сьогодні сформована методологічно потужна літературознавча школа на Луганщині, до складу якої треба зарахувати студійні доробки О. Галича, Т. Пінчук, І. Бойцун, О. Неживого, О. Скиби, Н. Філоненко, С. Негодяєвої, О. Двудличанської та ін. І коло інтересів науковців спрямоване на дослідження основних рис розвитку літератури, педагогічно-методичної науки в північно-східному регіоні України; творчості окремих письменників, які презентують літературу Слобожанщини.

Метою нашої розвідки є нарисовий огляд творчості Люби Якимчук, спрямований на виокремлення проблематики її доробку. Очевидна актуальність заявленої теми дає можливість узагальнити «донбаський текст» у рецепції сучасної письменниці з Луганщини та орієнтувати вчителів регіону на якісний контент для уроків літератури рідного краю в закладах загальної середньої освіти.

Молода письменниця є авторкою поетичних книжок « , як МОДА» (2009), «Абрикоси Донбасу» (2015). Вона є співавторкою музично-поетичного альбому «Абрикоси Донбасу» разом з контрабасистом Марком Токарем, співсценаристкою п'єси про війну на Сході України «Стіна», створеної на замовлення Національного академічного драматичного театру

ім. Івана Франка до 100-річчя заснування театру разом із швейцарським режисером Томасом Меттлером. Люба Якимчук експериментує з жанроутвореннями поезії та драматургії у фотопоезії, відеопоезії, модопоезії. Вона працює з різними публіцистичними виданнями світу, є амбасадоркою культурницьких традицій України.

Світогляд письменниці формувався в рідному шахтарському містечку Первомайськ, яке вона була вимушена покинути ще в 2014 р. Але про відкриття традицій українського слова Люба згадує як про занурення в літературу світову, а не локальну: *«У своїй російськомовній школі № 4 в Первомайську я знайшла якось у бібліотеці вірші Павла Тичини, пам'ятаю, вони страшенно мене вразили мелодикою, звучанням. У старших класах я вчилася в українськомовному ліцеї в Луганську, де відкрила для себе експерименти Михайля Семенка й чудові верлібри Василя Голобородька. Голобородько – луганський, але його творчість – українського та світового значення, а не локальна»* [3].

Домінуючими мотивами поетичного доробку письменниці є досвід війни як руйнівної сили; деконструкція й деформація всіх людських устроїв; мова як сигнальна система опису довколишнього світу й дій у ньому; фізичні і психологічні травми як наслідок окупації; трагізм сучасного існування особистості, відчай, страх, розуміння безперспективності життя; людські емоції та почуття; любов й відчуття дому та батьківщини (Донбас і Україна); опозиції війна/мир, дім/фронт, життя/смерть, свій/чужий, кохання/ненависть, природа/техніка, правда/брехня).

У віршах і п'єсі (у тексті сценарію презентовано поезії авторки) багато болючих воєнних сюжетів з убивствами мирних мешканців, вигнаннями, непорозуміннями між людьми, конфліктами, блокуваннями тощо. Ця стильова експресивна манера вираження *«про війну є лише розкладання»* дає майстрині бути завжди чесною перед реципієнтом: *«а ви пишете вірші, красиві, як вишиванка / ви пишете вірші ідеально гладенькі / високу поезію золоту / про війну не буває поезії /про війну є лише*

розкладання / лише літери / і всі вони – rrr...» [4, с. 23]. Саме ці рядки вона прочитала на 64-й церемонії вручення премії Grammy.

Авторка презентує своїми творчими пошуками думку про цілий світ в облозі, який, попри глобалізацію, все більше роз'єднується різноманітними стінами, і рефлексія війни жахлива: «Одного разу ти розуміси, що більше ніколи не буде, як було доти. Що між твоїм окупованим містом і рештою світу – стіна. Що зруйнований мир відновити складно, а зупинити обстріли, якщо ти лише проста людина, неможливо.

Залишається тільки шукати спосіб не стати схожим на собак, які заповнили місто з початком війни ...» [2].

Разом з режисером Тарасом Томенком Люба Якимчук написала сценарій документального фільму «Будинок „Слово”» про покоління письменників «розстріляного відродження», що мешкали в одному місці (у харківському будинку) та в один час (у 30-х роках ХХ ст.), заявивши про ще один домінуючий мотив своєї творчості, – легендаризацію улюблених авторів минулого століття. Стрічка присвячена поколінню «розстріляного відродження» й вийшла в прокат 9 листопада 2017 року. Це розповідь про митців – сусідів і друзів, тих, кого ми знаємо як жертв «розстріляного відродження», – Хвильового, Йогансена, Семенка, Тичину, Курбаса та інших. У ньому сценаристка постала перед нами й виваженим філологом-учителем, бо «головним героєм фільму є будинок «Слово». Сенс його в тому, що йдеться не про те, що це був жахливий період, традиційна історія доби «розстріляного відродження», як ми його уявляємо, як про це розповідають у шкільній програмі. Це насамперед історія живих людей зі своїми radoцями життя, коханням і пристрастями.

Це фільм-подорож через квартири, наче ми заглядаємо в ці вікна, ніби підслуховуємо ці розмови. Дуже важливо, що ми нікого не засуджуємо, нікого не вчимо. Ми показуємо так, як було, не даючи жодної оцінки» [1]. Цей фільм став викликом шкільній програмі з української літератури, які зробили ці постаті та їхню творчість нецікавими для молодого покоління. Він руйнує міф про лише страждальницьку українську літературу на вістрі Європи, демонструє, що в нас був свій футуризм, своя

абстракція, свій авангард і все, що притаманне європейській культурі того часу.

Зрозуміло, що заявлена розвідка є частковою спробою узагальнити індивідуально-авторську картину візій проблем сучасника в доробку Люби Якимчук, і не претендує на вичерпаність філософських дефініцій проблем суспільства Донбасу. Заявлені роздуми, допоможуть поглибити уявлення про авторський індивідуальний стиль письменниці, який увібрав у себе як власні людські риси, так і головні риси нашої епохи глобалізації. Подане дослідження з літератури рідного краю Луганщини презентує й основні аксіологічні проблеми мешканців регіону: проблему ідентифікації і національної, і соціальної, життя мешканців придінцевого краю.

Пропонований художній контент письменниці, на нашу думку, дає привід стверджувати, що література Луганщини сприяє не лише осмисленню історії й літератури малої батьківщини, вона стимулює самовдосконалення й саморозвиток особистості, для якої приклад земляка служить дієвою моральною школою.

Література

1. **Будинок «Слово»:** герої «Розстріляного відродження» під одним дахом. URL : <https://hromadske.ua/posts/film-budinok-slovo> (дата звернення: 09.11.2022). 2. **Любов Якимчук:** Кожна війна починається страшним сновидінням. URL : <https://www.dua.com.ua/index.php/culture/item/5842-lyubov-yakimchuk-kozhna-vijna-pochinaetsya-strashnim-snovidinnyam> (дата звернення: 09.11.2022). 3. **Любов Якимчук:** «Росії дуже вигідно, коли ми відмовляємося від своїх авторів» URL : <https://theukrainians.org/liubov-iakymchuk/> (дата звернення: 09.11.2022). 4. **Якимчук Л.** Абрикоси Донбасу : поезії. Львів : ВСЛ, 2015. 91 с.

В. Є. Пономарьов

(Кремінський ліцей № 5 Кремінської міської ради
Луганської області)

**ТРАНСФОРМАЦІЯ ЖАНРУ ПСАЛОМ У ЗБІРЦІ СЕРГІЯ
ЖАДАНА «ПСАЛОМ АВІАЦІЇ»**

Тлумачні словники трактують слово «псалми» (від грец. *ψαλμός* – хвалебна пісня, первісно – ударяти по струнах, спів під акомпанемент струнного інструмента) як жанр духовної лірики. Первинно це 150 текстів, які створює біблійний цар Давид і вміщує в Псалтирі Біблії.

Історія адаптації псалмів на слов'янському ґрунті починається з перекладів, здійснених Кирилом і Мефодієм у другій половині IX ст. На сьогодні в українських митців існує багата традиція переспівування Давидових псалмів, яку започатковує Г. Сковорода у збірці «Сад Божественних пісень», створену переважно в с. Бабаях на Харківщині. Десять поезій під назвою «Давидові псалми» створює Тарас Шевченко. Перші варіації на тему «Давидових псалмів» належать П. Кулішу. У літературі XX ст. цей жанр переосмислюють Б.-І. Антонич, Є. Маланюк, Д. Павличко, Л. Костенко, а найбільшої трансформації він зазнає на початку XXI ст. у творчості лугансько-харківського поета-постпостмодерніста Сергія Жадана.

За класифікацією І. Качуровського [2], до жанрових модифікацій псалмової поезії належать *переспів, наслідування / імітація, стилізація, варіація*, причому літературознавча енциклопедія визначає *наслідування / імітацію* як «різновид рецепції, свідоме чи мимовільне використання автором зразків фольклору, художньої літератури для оформлення власних думок, трансформованих стилістики, манери, способу викладу матеріалу іншого письменника» [2, с. 101], до якого належить і заголовок.

Більшість із поетів, які окреслюють свої твори жанром *псалом*, використовують його, на думку О. Галича, «як заголовок чи підзаголовок певного тексту, що тією чи іншою мірою стилістично та ідейно-тематично відповідає старозавітним псалмам, ніж є вказівкою на парафразовість» [1, с. 222], зокрема

Т. Шевченко в «Давидових псалмах», М. Шашкевич у «Русланових псалмах», П. Тичина в «Псалмі залізу», Є. Маланюк у «Псалмах степу», Л. Костенко в «Давидових псалмах». Саме так створено заголовок збірки Сергія Жадана «Псалом авіації».

Наслідкування – це завжди видозміна оригіналу, тому митці (І. Франко, С. Руданський, Я. Щоголів) до питомого українського ґрунту долучають національні, історичні, культурологічні вкраплення. *Стилізація* як імітація рис і якостей певного стилю часто трапляється в українській псалмовій традиції (П. Куліш, Ю. Федькович).

У ХХ ст. з'являється особистісний *інтимізований текст* у формі монолога (Є. Маланюк, Д. Павличко, М. Карпенко), у яких переважають *варіації*, твори за мотивами Псалтиря, формально та змістовно оновлені, що мають лише тематичні точки дотику із сакральним старозавітним джерелом.

Для постпостмодерніста Сергія Жадана основними характеристиками творів є провокація, непередбачуваність, деструктивність, гротеск, тому його *варіації* «Псалми авіації», що поєднують дві традиції світову та національну, генетично споріднені із бурлескно-травестійними «переложеннями» (переспівами) П. Гулака-Артемівського, імітованими «Псалмами залізу» П. Тичини і «Псалмами степу» Є. Маланюка, інтимізованими «Покаяними псалмами» Дмитра Павличка, оскільки книга псалмів завжди стає засобом вираження внутрішнього світу переспівника, його рецепції, світогляду й життєвої позиції.

Література

1. **Галич О.** Теорія літератури. К. : Либідь. 2005. 460 с.
2. **Качуровський І.** Містична функція літератури та українська релігійна поезія. *Слово і час*. 1992. № 10. С. 33 – 45.
3. **Ковалів Ю.** Літературознавча енциклопедія : у 2 т. Т. 2. К. : ВЦ Академія, 2007. 624 с.

М. Д. Приходько
(Кремінський ліцей № 5 Кремінської міської ради
Луганської області)

АВТОРСЬКА КОЛИСКОВА ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
«ОЙ ЛЮЛІ, ЛЮЛІ, МОЯ ДИТИНО» В МОДЕРНІЙ ОПЕРІ
ОЛЕКСАНДРА РОДИНА «КАТЕРИНА»

У вересні 2022 року в Одеському оперному театрі відбувається світова прем'єра новітньої Шевченкініани – модерної опери Олександра Родина «Катерина», у якій для поглиблення національного контексту використано, крім канонічного тексту поеми, українські календарно-обрядові пісні, жартівливі й колискові пісні, авторська колискова поета «Ой люлі, люлі, моя дитино».

Режисери та виконавиці ролі Катерини під час війни М. Наймитенко, Ю. Терещук, Г. Літвінова вбачають у колисковій Тараса Шевченка «*Ой люлі, люлі, моя дитино*» нові актуальні національні сенси та коди, які блискуче передають засобами музичного мистецтва та милозвучністю українського слова, яке потужно звучить у модерній опері.

У літературознавчому словнику-довіднику колискова або колисанка трактується як «жанр народної родинної лірики, специфічний зміст і форма якої функціонально зумовлені присиплянням дитини в колисці» [3, с. 352]. Найважливішим у таких творах виявляється звуковий (ритмо-мелодійний компонент, який зазвичай укладається в потрійний метр або 6/8 раз, що є характерним для погойдування та хитання. До функцій колискових пісень, за Н. Сиванчук, належать практично-побутова, пізнавальна, емоційна, морально-етична, психотерапевтична, формування естетичного почуття [4, с. 26].

Найдавнішою колисанкою у світі вважається 5000-річна вавилонська пісня, яка вперше надрукована українською в альманасі «Русалка Дністрова» 1827 року – «*Ой ходить сон коло вікон*», оскільки для нашого народу, який називає *найдорожчою піснею ту, якою мати колисала*» (прислів'я) цей жанр родинної лірики є глибоко національним.

Низка українських поетів, серед яких Тарас Шевченко, котрий переконаний, що *«нічого кращого немає, як тая мати*

молодая з своїм дитяточком малим», пише авторські коліскові пісні. Сучасний український композитор Олександр Родин, створюючи мистецький нон-фікш у вигляді модерної опери «Катерина» інтегрує в неї колісанку Тараса Шевченка.

Поезія «Ой люлі, люлі, моя дитино» орієнтовно написана (попри заборону писати й малювати) у вересні – грудні 1848 р. на засланні в Кос-Аралі, під час зимівлі Аральської описової експедиції, а вперше надрукована в журналі «Основа» 1862 року.

Дослідниця В. Драганчук трактує Шевченківську коліскову як солоспів, якому притаманні такі ознаки: «У романсовому жанрі, звичайно, свої закони емоційного розкриття. Героїня ліричного вірша «Ой люлі, люлі» з болем вимовляє кожне слово, кожен фразу. Специфіка музичної мови допомагає ще глибше розкрити почуття страждання і смутку, а разом з тим передати і настрій умиротворення. Звідси – й паузи, що рвуть плинний хід думки, а разом і ніби відсторонені, просвітлені мотиви коліскової» [1, с. 108].

Т. Булат, погоджуючись із цією думкою, визначає жанр поезії як романс-коліскова [2, с. 9]. Своєрідна поезія з віршованим розміром – одно- і чотириактним дольником, графічний рядок якого не відповідає строфічному.

Коліскова просякнута простотою й водночас глибинною сутністю. Мати готує дитину до того, що для них удвох немає місця серед людей, прогнозує майбутнє особистості, яку зневажає суспільство: «*Ой люлі, люлі, моя дитино, / Вдень і вночі. / Підеш, мій сину, по Україні, / Нас кленучи...*» [5, с. 142].

Тональність коліскової в Тараса Шевченка прощально-благальна. Мати спочатку просить сина, щоб не звинувачував батька, оскільки всю вину вона бере на себе: «*Сину мій, сину, не клени тата, / Не пом'яни. / Мене, прокляту, я твоя мати, / Мене клени*» [Там само]. Зовсім по-іншому ці рядки подає та трактує виконавиця партії Катерини в модерній опері Олександра Родина, у неї він набуває іншого звучання, про що пише у відгуку глядачка Світлана Шпак: «Сину мій, сину...» – слова Катерини відлунювали в моїй душі словами України й мільйонами матусь по всій країні за своїми синами...», і вся зала із сльозами на очах

розуміє цей посил, хто винен у цій страшній війні і до якого всесвітнього масштабу розростається образ просто зараз.

Усю свою жертвність Катерина-Мати-Україна передає через материнські настанови: «Мене не стане, не йди між люде, / Іди ти в гай. / Гай не спитає й бачить не буде, / Там і гуляй» [Там само], у яких тричі повторюється займенник «мене»: «мене прокляту», «мене клени», «мене не стане».

Образ калини, до якої треба пригорнутися в разі смерті матері, символізує образ Матері – рідної землі: «Найдеш у гаї тую калину, / То й пригорнись, / Бо я любила, моя дитино, / Її колісь» [Там само]. Вислів *тую калину* для українців також набуває іншого глибинного значення, що пов'язаний з переможною самоідентифікацією нації.

Моторними образами, дієсловами наказового способу: «не пом'яни», «мене клени», «то не журись», «то не дивись» тощо [Там само], Катерина навчає свою дитину Івася не повторювати своїх помилок, тому зараз ця партія в модерній опері є найсильнішою та подвійною за звучанням і значенням.

Отже, коліскова в модерній опері Олександра Родина «Катерина» – це проникливі настанови-застереження, своєрідне перекодування інформації, закладеної Тарасом Шевченком, яка набуває нових сенсів і глибоко національного змісту, що відповідають часу.

Література

1. **Драганчук В.** Солоспів «Ой люлі, люлі, моя дитино» Т. Шевченка – В. Барвінського з погляду відображення національної ментальності. URL : http://esnuir.eenu.edu.ua/bitstream/123456789/9237/1/Draha_nchuk_V_Doctor_02.pdf 2. **Зоре моя вечірняя.** Українські романи / Булат Т. К. : Дніпро, 1982. 222 с. 3. **Літературознавчий словник-довідник.** К. : Академія. 2007. 751 с. 4. **Сиванчук Н.** Колискові пісні : сюжет, контекст, метафора. *Українська література в загальноосвітній школі.* 2005. № 9. С. 25 – 34. 5. **Шевченко Т.** Зібрання творів : У 6 т. Т. 2 : Поезія 1847 – 1861. К. : Наукова думка, 2003. 142 с.

М. В. Руднева, Т. О. Уманська
(секція «Української літератури»
очно-заочної школи КЗ «ЛОМАНУМ»)

**НОВОТВОРИ В ПОЕТИЧНІЙ ЗБІРЦІ
МАРІЄЧКИ-МІЇ ЧОРНОСВІТАНКОВОЇ «ТАКІ ПИРОГИ»**

Для поетичного ідіостилю юної поетки-початківки з Луганщини Марієчки-Мії Чорносвітанкової (псевдонім Марії Рудневої) притаманно філософське осмислення дійсності, яке має своє підґрунтя в ідеях Г. Сковороди, творчості постмодерністів С. Андрухович і С. Жадана, а мовленнєва креативність виявляється у створенні низки оригінальних авторських неологізмів, аналізу яких присвячена ця розвідка.

«Ковані слова», неологізми, оказіоналізми, індивідуальні новотвори, штучні слова, які створюють письменники, щоб не просто дати ім'я новим явищам і поняттям, а для того, щоб яскравіше передати почуттєву гаму мовленнєвої особистості творця. На думку О. Мацько, «органічна потреба письменника в реалізації свого художнього задуму (написанні твору, виходу його у світ), змінюється на іншу не менш важливу – залучити читача до співтворчості, зробити його своїм одноступенем» [2, с. 112]. Тому й центр уваги переноситься саме на слово, яке є виразником його авторського креативного ідіостилю. Так, лідером новотворення, безперечно, початку ХХ ст. є футурист Михайль Семенко, який працює під гаслом *«Я хочу кожен день/ все слів нових./Нових пісень/ідей нових»*, який створює 700 лексем, більшість із яких, за його ж визначенням, *«мертвопетлює»*, а Павлові Тичині належить понад 600 одиниць. У сучасній літературі рекордсменом є прозаїк Павло Загребельний із 1000 новотворами, серед яких *«гопакізм»*, *«плювалізм»*, *«подонкізм»*, *«проокеїти»*, *«обінтелігентити»*. Так звані «квазілексеми», на думку дослідників Г. Віняр, О. Мацько, С. Мельник [1 – 3], частотні й у постмодерних текстах Любка Дереша та мають функцію передусім експресивну, а потім номінативну. Найбільш актуальними для розвідки є оказіоналізми Сергія Жадана, що написав дисертацію за поезією Михайля Семенка й генетично споріднений із ним, оскільки його

творчість, особливо «Життя Марії», мають істотний вплив на світогляд Марієчки-Мії Чорносвітанкової.

Передусім розтлумачуємо псевдонім Марії Рудневої. Через те, що ім'я *Марієчка* містить звукосимволічну фонему [p], яка символізує швидкість, силу, рух і певну частинку особистості поетки, для деяких важко вимовляється, то авторка вирішує називати себе також словом *Мія*, звукообраз якого розкриває інший бік авторки – доброту, лагідність, милозвучність. Поєднання *Марієчка-Мія* як альтернатива підкреслює амбівалентність креативної особистості й легко сприймається оточенням. Лексема *Чорносвітанкова* утворена стандартним способом складання прикметника з іменником із інтерфіксом -о, підсилює картини ранку на Луганщині: чорна курява від вугільних териконів на світанку в мовотворки асоціюється із рідною домівкою. Особливо щемливим цей псевдонім виявляється зараз, згадуючи пророчий диптих Ганни Гайворонської «Луганщина – світанок України» і «Луганщина – смеркання України».

Найпоширенішим способом деривації у *Марієчки-Мії Чорносвітанкової* є лексико-семантичний – через переосмислення лексичної сполучуваності слів: *грибне й дерев'яне послання; прямо пропорційна залежність; Що сказати людині, яку більше нічого ніде не тримає / І ноги, до речі, підтримують ту ж політику — / «нетримання».*

Застосовується авторкою й продуктивна для постмодернізму структурна модель, коли в одну семантично неподільну одиницю поєднуються компоненти словосполучень або речень: *Те-Чого-Забрати-Не-Можна.*

Творчо випробовується модель творення неологізмів префіксальним способом через розкладання на морфеми в написанні частин слова як єдиної одиниці через дефіс: *Якщо зарозкладні й заграфічні – явно ваші.*

Частотна й деривація способом основоскладання з інтерфіксацією та без неї: *Чому це так спокое-позіхально – / говорити вчасно із людьми; людиноморе.*

Прийом «гри слів», алюзія та ремінісценція як провідні ознаки постмодернізму притаманні оказіоналізму *Ми так*

боялися пропаганди/ Яслоповні, волоревні/ Боялися/ Торощили мозок «хіба?»», у якому переформатовується й переосмислюється відомий біблійний вислів із книги Йова, який Панас Мирний і Іван Білик обрали як філолософський заголовок і квінтесенцію свого славетного роману.

Не оминається в словотворенні й прийом візіопоезії, а саме «звукової гри» через використання алітерації та асонансів і форми фігурного акровірша :

Монотонність

Онотонність

Нотонність

Отонність

Нові слова створюються і в результаті фонетичного експерименту, як у поезії «-ля»: *це не наїзд на морфологію, / не маніфест, я не прошу гро мітинг, проте / собі/можу дозволити / писати/ воля/воля/люди не кажуть «воля», не вимовляють сонорний/ дзвінкий [л],/...тому/ за їхньою волею/хай буде/воля.*

Отже, процес появи авторських неологізмів є невинним, він дає постійний поштовх для розвитку креативної мовленнєвої особистості, що притманна Марієчці-Мії Чорносвітанковій як поетці-початківці з Луганщини, яка навчається в 10-ому класі і є невід’ємною частинкою народу-мовотворця.

Література

1. **Віняр Г.** Творення нової лексики в українській мові кінця ХХ століття. *Південний архів: Збірник наукових праць Херсонського ДПУ*, 2003. Вип. 21. С. 35 – 38. 2. **Мацько О.** Проблема дефініції терміна «оказіоналізм». *Українське мовознавство*. 2018. № 1 (48). С. 105 – 115. 3. **Мельник С.** Словотвірні особливості неологізмів у сучасній постмодерній прозі.

URI:

file:///C:/Users/HOMEC/Downloads/Npkpnu_fil_2010_23_30-1.pdf.

Т. В. Соколовська

(Київський університет імені Бориса Грінченка)

**ТРИАДА «СВІЙ – ІНШИЙ – ЧУЖИЙ» ЯК ЧИННИК
СТРУКТУРНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ТРЕВЕЛОГУ
СОФІЇ ЯБЛОНСЬКОЇ «ЧАР МАРОКА»**

Ідентичність людини зумовлена низкою чинників, як природно заданих, так і набутих у процесі соціокультурного розвитку. Одним із найважливіших модусів становлення ідентичності є відношення Я – Інший.

У тревелозі Софії Яблонської «Чар Марока» знакові комплекси, що співвідносяться з базовими бінарними опозиціями, а також їхніми модальностями [6, с. 25], отримують додаткову семантику, що робить моделювання ідентичності авторкою більш багатогранним та незвичним. Маракеш у роки подорожі Софії Яблонської був своєрідною «фронтир-зоною» (англ. Frontier – кордон, рубіж), де корінне населення увійшло не зі своєї волі у своєрідне етнокультурне пограниччя. Варто зазначити, що Софія Яблонська також потрапляє в інакший світ, що «не зовсім чужий для неї, та все ж не *свій*, у кожному разі *інакший*» (курсив авторський) [1, с. 24]. Саме завдяки такому статусу в тексті простежуємо не звичайну для подорожньої прози бінарну опозицію «Свій – Чужий», а тріаду «Свій – Інший – Чужий», що вносить свої корективи у структуру художнього тексту. У ході дослідження встановлюємо образ корінного народу на позиції Свій, що зумовлено необхідністю його поляризації з чужим Заходом, у якому «...загострено буде риси, які роблять описувану спільноту кардинально не подібною до “Свого” (попри спільну належність до роду людського...)» [5, с. 87].

Образ оповідачки перебуває на межі протилежностей, тому авторка ставить себе в центр тріади «Свій – Інший – Чужий», так вона підкреслює свою здатність до культурного діалогу, до взаємодії з різними етнокультурними групами: «... від перегляду авторитетних орієнтирів до пошуку нової національної й культурної ідентичності, зосередженості на проблемі “свого” і “чужого”, на образі Іншого, на можливостях діалогу, на зображенні культурного шоку, невідповідностей ментальних

кодів, традицій та на існуванні спільного поля змістів» [6, с. 94]. Однак оповідачка пройшла власний шлях дослідження Сходу, щоб асимілюватися, стати Своєю. Вона є центральним образом, навколо якого вибудовується структура тексту, відповідно внутрішні та зовнішні зміни, що з нею відбуваються, також впливають на побудову.

Тимофій Гаврилів вважає, що Софія Яблонська «... не може бути повністю ні “тут”, ні “там”. Її статус – транзитний, проміжний» [3, с. 338] – вважаємо тезу про транзитний статус наратора дещо поспішною. Тим паче, що пізніше автор вдало зазначає: наратор отримує «... легітимності, якої бракує туристам, що від них Яблонська всіляко відмежовується» [Там само]. Звертаємо увагу, що саме статус туристів транзитний. Вони найчастіше відвідують транзитні локуси: готелі, кав'ярні, крамниці – те, що принесли в Маракеш європейці. Яблонська Інша, адже протиставляє себе транзитним туристам: вона більшість часу проводить на площі розваг або у власноруч побудованому солом'яному шатрі, переважно спілкується з тубільцями [5].

Оповідачка перетинає перший кордон – це початок подорожі, вхід в Чужий простір, що поступово буде наближатися до Свого. Тридцять глав, зібраних в один тревелог, які на початку описують невелику подію з одного дня, ненав'язливо та легко, разом із повною адаптацією авторки, стають частиною більших сюжетних структур: відвідини гарему – 8 глав («Знайомство з каїдом», «Чай у каїда», «У каварні», «Зустріч з каїдом», «Відвідини», «Шахівниця», «Надя», «Фатма»), поїздка до Сахари вміщує 9 частин («Дозвіл», «Їдемо», «Привиди», «Хребтом Атляських гір», «Гостина у бербера», «Від'їзд», «На краю оазису», «Верблюди», «Затишок»).

Ітеративний наратив, з якого починається частина «Гадюкоїд», знаменує її перехід у новий статус. Відтепер вона не просто спостерігає з високої точки, але й бере безпосередню участь. Так вона вивчає населення Маракешу та свою схожість чи відмінність із ним: «... подорож є засобом вимірювання культурного простору, співвіднесення свого з не своїм, визначення меж власного» [4, с. 22].

Якщо авторка після асиміляції стає Іншою, то європейці та американці постійно залишаються Чужими. Вони не готові до діалогу, не можуть побачити в жителях Маракешу рівних їм. Не можна заперечувати, що функцією Іншого «буде радше роль співрозмовника у діалозі і співдіяча» [5, с. 87]. Пан Манріє після чотирьох років життя в Марокко ставиться до арабів з погордою та презирством: «Цей француз почуває себе повним власником Марока й поводить ся з арабами, мов з невільниками» [7, с. 74]. У формі діалогу Софія Яблонська поступово нагромаджує характеристики Окцидента в образі пана Манріє. Він вважає корінний народ невігласами, що люблять присвоїти чуже, тому й заслуговують на сумніви [7, с. 76].

Образ Орієнта в Софії Яблонської перегукується зі звичним для її часу. Усі його риси знайшли відображення в образі каїда Кадур бель Лябрі. Вважаємо його втіленням гегемонної маскулінності: мудрий, власний, вірить в Аллаха та його пророка Магомета, багатий, має гарем та хапається за серце, коли сміється.

Перша зустріч наратора, пана Манріє та каїда Кадур бель Лябрі відбулася в європейській кав'ярні – транзитний локус, «...місце напруги і суперечності, місце складної внутрішньої боротьби, схованої за маску привітного усміху...» [3, с. 336]. Одразу бачимо розгортання колоніального конфлікту: протиставлення арабів європейцям. Їхня ворожнеча уже дещо прихована, ймовірно через етнокультурну ідентичність каїда Кадур бель Лябрі. Софія Яблонська в нарисі «Аллах – великий» під час моделювання збірного образу жителів Маракешу згадує про важливий для розуміння менталітету вислів: «Руку, якої не можеш відтяти, – поцілуй!» [7, с. 44]. У подальшому ми будемо все частіше зустрічати підтвердження цього.

Сцена, яка виражає довіру каїда до Софії Яблонської, також найкраще грає на протиставленнях. Під час чаювання гостей запросили в кімнату: «Меблі її напівєвропейського ладу» [7, с. 74]. Зі злісної реакції Манріє та роздумів, що передували їй, можна зробити висновок, що він не вважає арабів вартими високої європейської культури. Але насправді інші кімнати, більш особисті та інтимні, у них «немає ні сліду європейського

впливу ані комфорту» [7, с. 96]. Зокрема, приміщення, призначені для гарему, які ніколи не побачать європейські чоловіки, облаштовані зовсім інакше. До неї можуть прийти тільки ті, кому каїд довіряє. Показова європейськість – це тільки доказ того, що каїд мусить цілувати руку, бажаючи відтяти її.

Хронотоп дороги, що безпосередньо пов'язаний із пошуком «втраченого раю» [2, с. 27], вміщує також три топоси кордону, два з яких виконують суто композиційну функцію: зав'язка та післяісторія, а інший – утворює межу між сюжетами та часопросторами. Він же допомагає виявити динамічну природу тріади «Чуже – Інакше – Своє».

Корелюючи з попереднім аналізом, будемо вибудовувати тріаду з центральним образом наратора, де позицію Свого будемо приписувати етнокультурній групі, що визначена як осілі тубільці – берберам. Авторка вибудовує образ «вільних арабів» відмінним від арабської спільноти Маракешу – займають позицію Чужого. «...способи буття “Чужого” з більшою ймовірністю асоціюватимуться з уявленнями про хаос, антилад» [5, с. 87] – теза найяскравіше виражена саме в сюжетній лінії поїздки в Сахару.

Ще до перетину кордону Софія Яблонська наголошує: «У місцевостях, де французи ще не встромили свого владного триколірного прапору, де ще не ввели війська, вільні араби мстять свою кривду на тих безталанних смільчаках, що, гнані цікавістю або необережністю, впадають їм у руки» [7, с. 118]. Однак перехід між позиціями відбувається плавно через образ подорожнього араба, окрім портрету, письменника використовує екстер'єр та інтер'єр, де домінують такі лексеми: *самотність, сум, суворість, гордовитість, холод, темрява, грубість, недовіра, неволя, туга, нудьга*. Психологічний паралелізм через уже знайомі нам образи передає реципієнту інші настрої та характеристики образу вільних арабів. І цей тривожний образ потім переросте в кардинально Чужий та небезпечний, що підсилюється вбивчим образом Сонця, що, як і образ арабів, трансформується: «Немає іншого виходу, як переїхати побічних, бо за нами пустиня, сонце, смерть, а на місці полон» [7, с. 165].

Ще свіжий образ Своїх арабів змушує наратора двічі помилятися у своїх висновках. Удруге це могло стати фатальним. У цьому фрагменті пригодницький елемент розповіді досягає піку. Бербери в цій сюжетній лінії сприймають наратора та Рене спочатку насторожено. Цікаво, що тут авторка сама грається категоріями з тріади й використовує їх, аби показати доброзичливість і гостинність берберів, що будуть сприймати Софію Яблонську як Іншу, у жодному разі не Чужу:

«– Хто? – Свій! – відказує Рене» [7, с. 140].

Наступна зустріч Софії Яблонської з туристами відбудеться в Маракеші, перед від'їздом. Цього разу ми спостерігаємо довготривалу взаємодію з туристкою. Подорожниця виходить у пряму конфронтацію з Чужими туристами, тим самим підтверджуючи свій Інший статус [5, с. 87]. Під час діалогу між американкою та наратором реципієнт не тільки на основі лексем з негативною конотацією підмічає суворе ставлення, але й через саму взаємодію. Важливу роль для визначення Софії Яблонської як Іншої, а туристів як Чужих має опис дефіляди американців у Маракеші. Карикатурний образ американців на верблюдах одразу натякає на відсутність бажання в подорожніх побачити справжнє Марокко [7, с. 177]. Невідповідний одяг, незвичні пози та пафос надають комічного ефекту, що підсилюється реакцією дітей: «... за нею біжить юрба арабських дітей, що, посвистуючи й насміхаючись із цього видовища, босими ногами вибивають такти бігу об запорошену землю» [Там само] – для них важлива обгортка, картинка, яку вони будуть описувати вдома: «Хмари пороху підносяться від їх тупотіння, та американки хусточками затикають носи й мріють про те, як то вони розказуватимуть потім в Європі або Америці, що в Африці їздили на верблюдах» [Там само]. Так Софія Яблонська ніби заключає композицію в коло. Вона змінилася, її статус теж.

Отже, динамічність тріади «Свій – Інший – Чужий» не тільки впливає на нарацію, а також формування центрального образу тревелогу, а й стає одним із чинників моделювання структурної організації тексту, використовуючи для цього сюжетні й позасюжетні елементи композиції.

Література

1. **Барабаш Ю.** Чуже – Інакше – Своє : монографія. К. : Темпора, 2020. 216 с.
2. **Бокшань Г. І.** «Ненасиченість» Софії Яблонської у тревелогах збірки «Листи з Парижа. Листи з Китаю». *Матеріали Міжнародної наукової конференції «Аргументи сучасної філології: «нестача» і «бажання» у тексті»:* (м. Харків, 2 – 3 квітня 2021 р.). Харків. 2021. С. 24 – 28.
3. **Гаврилів Т.** Територія само(в)пізнання: «Чар Марока» Софії Яблонської-Уден. *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність* / гол. ред. Ігор Соляр; НАН України, Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича. 2019. Вип. 32. С. 331 – 340.
4. **Моштанг Є. С.** Стилiстично-дискурсивна характеристика сучасної жіночої мандрівної прози : дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 – українська мова. Харків, 2017. 193 с.
5. **Семенова Д.** “Чуже” та “Інше” в дослідженні націокультурної ідентичності в літературних творах: спроба концептуалізації термінологічного поля. Tertium non datur: проблема культурної ідентичності в літературно-філософському дискурсі XIX – XXI ст. URL: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/10859/Semenova_Chuzhe_ta_Inshe.pdf?sequence=1&isAllowed=y (дата звернення: 18.08.22).
6. **Шульгун М. Е.** Метажанр подорожі в контексті перехідного художнього мислення (кінець XX – поч. XXI ст.) : дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.01.06, 10.01.05 – порівняльне літературознавств о. Київ, 2017. 485 с.
7. **Яблонська С.** Чар Марока. Львів : Наукове т-во ім. Шевченка, 1932. 83 с.

Д. Ю. Стебловська

(ДЗ «Луганський національний
університет імені Тараса Шевченка»)

ТВОРЧИСТЬ ІГОРЯ РИМАРУКА В ЛІТЕРАТУРНОМУ ДИСКУРСІ

У непростому контексті соціально-політичного та інтелектуального розвитку постала творчість поетів-вісімдесятників. Уже перші роки 80-х засвідчили появу на митецьких обрядах поетів нового покоління зі свіжим поглядом та

власною естетичною орієнтацією. Це була сила, яка щодалі дужчала, вкорінювалася й засвідчувала переваги самодостатньої, духовно здорової творчості, не затиснутої в лещатах примусової чи добровільної заідеологізованості. Серед творчого добутку цього періоду яскраво вирізняється творчість Ігоря Римарука, яка досліджувалась в літературознавчому аспекті.

Як мета – спроба диференціювати літературний процес 80-х років ХХ століття сприяла тому, що Ігор Римарук ще від самих початків своєї творчості розвинув поетичний талант. Це зауважують дослідники творчого доробку митця: Н. Анісімова, Т. Булах, Я. Голобородько, М. Ільницький, І. Комаренець, Т. Кремінь, К. Москалець, І. Щепна та ін.

Поет-модерніст, митець широкого культурологічного спрямування: письменницьку творчість Римарук органічно поєднував з редагуванням численних поетичних збірок, упорядкуванням антологій, брав участь у проведенні поетичних вечорів та акцій. Лірик жив у полі культурної пам'яті, її образів, архетипів, міфологічних вірувань і уявлень народу, переосмислював класичні образи, наповнюючи їх новими сенсами. Саме «Антологія нової української поезії», письменником-упорядником якої був І. Римарук, дала цілісне уявлення про літературне покоління 80-х в Україні.

Т. Булах у своїй праці так висловились про творчу спрямованість Ігоря Римарука: «Криза ідеологічної свідомості поставила під сумнів доречність глобальних тверджень, і в таких умовах автор створював власний поетичний простір, де повсюдному розумів час і простір» [1].

У 1984 році, у період ранньої творчості поета, вийшла друком його перша збірка «Висока вода», що засвідчила великий талант І. Римарука, оригінальність думки, новизну та свіжість слова. Дебютна збірка «... виявила те, що раніше не надто кидалося в очі: розхристаність і багатослівність чільних поетів-шістдесятників, їхнє подекуди легковажне ставлення до форми, їхню занадто акцентовану патетику, яка часом зривалася на фальцет. Наступне покоління сімдесятників було майже втрачене. Ті, кому вдалося надрукувати свої книжки, були як zdeформоване відлуння шістдесятників» [3].

«Висока вода» означила й наскрізну тему Римарука – тему свого призначення у світі, коли автор намагався з'ясувати першопричини своїх творчих шукань і прозрінь, торкаючись теми неунікненної смерті. У цьому відношенні поет – продовжувач світоглядної традиції Євгена Плужника і французьких екзистенціалістів. Молодий поет прозрів у моторошну дійсність світу, у якому все проминає, усе прямує до межі зникнення. Для Ігоря Римарука поетичний і власне його світ залежав насамперед від слова, від критеріїв його істинності, сакральності його значення.

У 1988 році, коли Римарук був членом Спілки письменників України, вийшла у світ нова збірка «Упродовж снігопаду», яка набрала сили та гостроти поетичного слова. Уже сама назва свідчить про наступний середній рівень у творчості поета, у ній вірші ніби зливаються в єдиний потік. Своєю появою вона підтвердила, що в українську літературу увійшло нове поетичне слово, новий подих, нове талановите ім'я – Ігор Римарук. На зламі тисячоліть він знав, що Україна увійде у смугу очищення й оновлення, він жив цим передчуттям. Не випадково так часто в поезіях траплявся образ Нового року, коляди, білих снігів – це передчуття оновлення, очищення.

У третій виданій збірці «Нічні голоси» автор продовжує вже розпочатий шлях у пошуках свіжого та нового, за що в 1991 році поет був удостоєний Хмельницької обласної літературної премії імені В. Булаєнка. До збірки українського поета – представника покоління вісімдесятників – увійшли вірші, у яких історичні спогади переплетені болісними роздумами про місце творчої особистості в суперечливому, складному світі, про важливість непроминутих древніх заповідей й любові в сучасному мінливому бутті. У ній автор перебуває мовби на роздоріжжі, використовуючи чимало публіцистики й навіть самопародії.

Вершиною його творчого таланту є збірка «Діва Обида» (1998, 2001), яка ставить усе на свої законні місця – автор обирає поезію як плід художності та втілення краси. У збірці знайшли місце й раніше друковані, і зовсім нові вірші, композиційно об'єднані у єдине ціле: нові поезії увійшли до першої частини

«Видіння», стисле вибране із попередніх збірок склало другу частину «Відлуння». Саме ця особливість побудови становить мереживо видінь інтуїції та відлунь позасвідомості.

«Феномен Римарука у тому ж, у чому й феномен (і загадка) найдавнішого українського мелосу, зокрема – колядок і щедривок: закохані в них слова – то насправді слова посаджені і пророслі, слова вкорінені, слова, що дають плоди...», – писала в анотації до «Діви Обиди» Маріанна Кіяновська [4]. Збірка поезій відзначається елітарністю, герметичністю, у ній завжди присутній другий план, інакомовлення, вона адресована передусім філологам, естетам, залюбленим у світ культурологічний, позначений впливом міфопоетики. У ній автор проводить внутрішню комунікацію між легендарним і нинішнім, віддаленим сьогоднішнім, наповнюючи дух поезії драматизмом, напругою та філософською складовою.

Після довгих семи років перерви, у 2007 році, сучасна українська поезія збагатилася новими збірками творів Ігоря Римарука «Бермудський трикутник» і «Сльоза Богородиці». Після вікопомної книги поета «Діва Обида» «Бермудський трикутник» став щиро очікуваною новою поетичною сходинкою, за Всеукраїнським рейтингом «Книжка року 2007» у номінації «Красне письменство».

Метафора, яка визначена в назві книги, свідчить про те, що Римарук уже знаходиться всередині самого себе як поетичної субстанції. До «Бермудського трикутника» увійшли вірші, як зазначено в анотації, написані на початку третього тисячоліття – а це готує читачів до того, що поет розпочав нову сторінку своєї творчості, що він почне говорити про речі, яких досі не озвучував. Вироблений і впізнаваний римаруківський поетичний стиль таким і залишився, а тільки збагатився новими барвами, нюансами й тонами. Новизною стало те, що свої вірші, написані вже в цьому тисячолітті, Римарук розбив на триптихи й таким чином розробив своєрідну композицію, у якій переплелися різноманітні відтінки та інтонації.

Багато авторів використовували в заголовках біблійні мотиви лише один раз: на переломному етапі творчості або ж у її підсумку. Так, остання збірка поета Ігоря Римарука має назву

«Сльоза Богородиці», нагадуючи про кінець Ісусового земного життя. Вона містить вибрані вірші з кількох попередніх збірників та повністю збірник «Бермудський трикутник». Образ Богородиці домінує явними намірами захоплення материнською жертвовністю. «Я суворо поставився до цього «вибраного»: відібрав лише ту поезію, яка витримала час, і зараз читатиметься актуально», – зазначав сам Римарук.

Посмертну книжку Ігоря Римарука «Божественний вітер: останні вірші» було випущено 2012-го року в серії «Трете тисячоліття: українська поезія». Підзаголовок «Останні вірші» (поет відійшов 2008-го) убирає в себе недруковані твори й ті, що не входили раніше до інших книжок. Розділ «Осколки» – незавершене з поетичного нотатника також входить до вмісту збірки.

Ігор Римарук – українець зі зразковою, сказати б, ментальністю, – був заглиблений у японську естетику. Сама лише назва «Божественний вітер» – це переклад двох ієрогліфів бойової пов'язки самураїв-смертників: «камі» – «кадзе».

Т. Кремінь, розглядаючи внесок Ігоря Римарука у процес становлення історіософського міфу ХХ ст., зазначає, що він, як і інші поети-вісімдесятники, намагався «віднайти відповідники багатьом речам, що формують та увиразнюють світ, перетворюючи його на гармонійну сполуку», утворював «інші закони в іншому, власному часі та просторі» [2, с. 78].

Вірші поета перекладено багатьма мовами світу. Надруковано в англо-, іспано-, польсько-, російсько-, румуно-, шведсько-, німецько-мовних антологіях української поезії. За все своє життя Ігор Римарук не був позбавлений уваги критиків і літературознавців до своєї творчої діяльності. Про нього майже три десятиліття пишуть, роздумують про його поезію. Останніми роками узагальнено підсумовують його творчий доробок. І не дивно, адже кожна його збірка дає неоціненний матеріал для розширення уявлень про його поетичний шлях, який визначив його як основоположника української поезії вісімдесятників.

Отже, творчість Ігоря Римарука в літературному дискурсі засвідчила спробу диференціювати літературний процес 80-х років ХХ ст., переосмислюючи класичні образи та наповнюючи

їх новими сенсами. Своїми збірками «Діва Обида», «Бермудський трикутник», «Сльози Богородиці», «Божественний вітер» автор зарекомендував себе як вічний і відданий неофіт модернізму, який проникає в глиб віків і повертається до нас філософією сьогодення.

Література

1. **Булах Т.** Категорії часу і простору в поезії І. Римарука. *Національний університет «Києво-Могилянська академія» (Література і мова)*. К., 2005. С. 23 – 28. 2. **Кремінь Т.** Подолання проблеми історіософського міфу у поезії 1980-х. *Вісник Львівського ун-ту*. Серія філологія. Вип. 33.4.1. Львів. 2004. С. 77 – 82. 3. **Неборак В.** Тернове небо Ігоря Римарука : укр. поет. *Сучасність*. 2009. № 10. С. 160 – 167.

Т. О. Уманська

(ДЗ «Луганський національний
університет імені Тараса Шевченка»)

НАРАТИВНА СТРАТЕГІЯ ПРОЛЕПСИСУ АКСІОЛОГІЧНОГО ДИСКУРСУ ФІЛОСОФСЬКОЇ ПРОЗИ ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ В ДОРОБКУ ГАЛИНИ ПАГУТЯК, МИРОСЛАВА ДОЧИНЦЯ, ГАЛИНИ ТАРАСЮК

Осмисленням філософської й інтелектуальної літератури кінця ХХ – початку ХХІ століття опікується низка літературознавців, однак, на думку О. Ставничної, ці пошуки виявляються обмеженими та недостатніми: «Можемо говорити, що в науковій рефлексії, по суті, відсутній філософсько-літературознавчий дискурс. Але ж крізь призму «старих» філософських проблем можна вияскравити новітні, які постали перед цивілізацією на початку ХХІ ст.» [10].

Наприкінці ХХ – початку ХХІ століття актуалізується українська філософська проза, представлена низкою авторів і авторок, зокрема Галиною Пагутяк, Галиною Тарасюк і Мирославом Дочинцем, у творчості яких серед наративних доміант особливого поширення набуває міфологічність і параболізм, притчевість і пролепис.

«Літературознавча енциклопедія» трактує поняття пролепису (з грец. – передчування) як «порушення логічної

зв'язності, обривання хронологічної послідовності оповіді, коли відбувається несподіваний перехід до майбутнього зображуваних подій, поданих у теперішньому часі» [7, с. 279].

Варто зазначити, що пролеписис може мати ознаки певної тривалості, зміщення часових площин, повторювальності, передування майбутнім подіям, а також дистанціювання від поточного моменту розповіді. У ХХ ст. цей прийом використовує Ю. Яновський у романі «Майстер корабля».

О. Вещикова виокремлює декілька різновидів пролеписису, серед яких у межах розвідки актуальності набувають такі: «за повнотою: пролеписис-анонс (наратор подає лише натяк на подальший розвиток подій), резюмований пролеписис (наводиться стислий виклад подій, що матимуть місце в майбутньому); за каналом рецепції, який, за задумом автора, має активізуватися при сприйнятті тексту читачем: аудіальний (наприклад, персонаж чує «голоси»), візуальний (візіонерство, сновидіння), вербальний пролеписис (пророцтва, прокляття тощо) [3, с. 23].

Низка дослідників, зокрема О. Вещикова, Т. Босунівська, Ю. Винничук, Т. Гребенюк, Г. Максименко, звертають увагу на те, що пролеписис, тобто наративний прийом, який полягає у випереджальній розповіді про якусь пізнішу подію, у філософській прозі є провідним художнім засобом, який притаманний ідіостилю Галини Пагутяк, Мирослава Дочинця, Галини Тарасюк.

М. Жулинський у передмові до збірки «Діти» [8, с. 13], аналізуючи «прозові імпровізації» Галини Пагутяк, звертає увагу на «надзвичайну атмосферу художнього світу», Н. Зборовська підкреслює сюрреалістичність творчої манери письменниці, яка «разом із своїми героями тікає у якийсь чудернацький, вигаданий світ сюрреалістичних видінь, марень, снів» [6, с. 97], Є. Баран усвідомлює її твори як сакральний текст, якому ніхто не вірить [2, с. 100].

На думку А. Артюх [1, с. 118], творчість письменниці має глибоке підґрунтя у філософських сентенціях Григорія Сковороди, особливо в теорії самопізнання, причому для неї також характерний «екзистенційний струмінь», який полягає в

осмисленні проблем сенсу людського буття, взаємодії індивіда й суспільства. Герметичність Галини Пагутяк, за А. Артюх, «упорядковує художню структуру творів відповідно до авторського світогляду, філософських поглядів, громадянської позиції» [1, с. 120]. Ідеться також про герметичність часопростору, який репродукується через «змалювання застиглості часу та замкненості простору» [1, с. 122].

Заголовки філософських імпровізацій Галини Пагутяк створюються різними способами: алюзією до біблійних образів, притч; збігом із однойменними творами інших авторів, зокрема Івана Франка; застосуванням пролептичного символу *сон*. Так, новела «Хам, син Ноя, того, хто врятував невинні істоти від потопу» і «Повість про Марію та Магдалену» використовують номени біблійних і євангельських образів і інтерпретують мотиви людського буття та його цінності, заголовок «Гірчичне зерно» пов'язує з євангельськими притчами від Матвія та оповіданням Івана Франка, назви «Книга снів і пробуджень», «Сни Юлії і Германа», «Сон про час смерті» вказують на використання пролепсису як наративної стратегії сюжету.

Літературознавці О. Вещикова, О. Галаєва, М. Гірняк, О. Романенко, М. Сур'як, Т. Тебешевська-Качак стверджують, що в прозі Галини Пагутяк («Гірчичне зерно», «Книга снів і пробуджень», «Сни Юлії і Германа»), яка використовує наративну стратегію пролепсису із оніричною (сновидіння) філософською образністю, онейротопи (комплекс художніх засобів, пов'язаний із зображенням сновидіння) є своєрідним композиційним стрижнем. Проте найкраще про художню рецепцію явища пише Ю. Винничук: «Твори Галини Пагутяк скидаються на сни, які авторка навіть не читачеві, сни, які кожен може тлумачити по-своєму, вилузуючи з них таємницю» [4, с. 5].

Усі типи пролепсису, зокрема сни-передчуття, видіння, прикмети, ворожіння, Галина Пагутяк використовує в романі «Магнат» через образ Никловського, який бачить видіння. У повісті «Гірчичне зерно» Михайло Басараб передчуває свою долю та долю свого сина: *«Мав тяжкий сон: у гарячці його голова звисла з ліжка. Басараб ніби лежав над прірвою, і, хоч йому було вигідно, зісподу тягло холодом і смертельним*

страхом: як не сам, то рано чи пізно чіпкі руки зіпхнуть його у прірву. Він довго мордувався, перш ніж прокинутися. <...> Подібний сон снувся йому часто» [9, с. 22]. Сновидіння, що пророкує долю цілого міста Кенісберга, наявне в романі «Сни Юлії і Германа».

Нестандартна за композицією та способом художнього вираження повість «Книга снів і пробуджень», яка складається із фрагментів, «уламків твору», декількох сюжетів «Книги ночі» — «Те, що трапилося з кимось іншим», «Те, що трапилося не зі мною», «Те, що трапилося з нами», «Те, що трапилося з нами всіма» — і побудована мозаїчно за правилами кінематографії. Розповідаючи історії від першої особи (героїні), авторка створює філософські роздуми й медитації про самотність людини у світі, пошуки Бога, відчуження від суспільства, створення іншого світу і втечу в нього.

Через свої ірреальні сновидіння Галина Пагутяк, за влучною характеристикою Ю. Винничука, стає справжньою «королевою снів» [4, с. 5].

Мирослав Дочинець у збірці притч «Єдин» використовує інший спосіб наративної стратегії пролепсису, а саме: ускладнений часопростір, який необмежений просторовими та часовими рамками. У мініатюрах це відбувається із різними потенціями та умовностями — «*Не сьогодні*», — крикнув дуже заклопотаний і вкрай зайнятий чиновник середньої руки. «*Ні, сьогодні...*» (відповіла смерть у замальовці «Не сьогодні») [5, с. 155]; «*Вчора все було з тобою, Сьогодні все твоє при тобі, Завтра все буде над тобою*» («Вчора, сьогодні, завтра...») [5, с. 187]; «*Де б ти не був, ти – Дома*» («Дома») ...») [5, с. 170]; «*Якщо вибираєш шлях – думай про Путь*» («У дорозі») [5, с. 175]; і найголовніше — «*Час стоїть. Минаєм ми*» «Ми» [5, с. 102].

Прозі Галини Тарасюк притаманна глибинна філософічність, іронічність, загальнолюдські й національні мотиви, у центрі художнього осмислення — коливання людської душі, яка шукає себе в мікро- і макросвіті, людина як образ і подоба Божа. Сама авторка називає свої твори «маленькими романами», зокрема роман-сповідь «Грішні, чесніші за херувімів», у якому життя українців передано через

філософську рецепцію письменниці-оповідачки – учасниці й аналітика життя України на межі тисячоліть, або «Любов і гріх Марії Магдалени», у якому євангельська історія усвідомлюється через сучасний контекст, набуваючи універсального філософського значення. Галина Тарасюк так іронічно пише про себе: «...займаюся дурницями – шукаю сенсу людського буття на конкретних прикладах існування своїх сучасників» [11, с. 105], у такий спосіб ставлячи на перший план філософську складову своєї творчості.

Роман-гіпотезу «Між пеклом і раєм» Г. Тарасюк репрезентує як «цілком вірогідну версію драматичної людської долі, що досліджується не від лукавого, не від пустопорожніх припущень, а через глибинне осягання духовних страждань, прозрінь, зцілюючих катарсисів і вимріяної гармонії буття» [11, с. 134]. Філософські роздуми Мирона Волинця про сенс життя за допомогою засобів художності й абстрагування допомагають осягати сенс буття. Через стилізацію під біблійні тексти «твір сприймається і як політичний роман, і як детектив з історичними елементами, і як сучасна притча про місію земну кожного з нас, і як театр абсурду до того ж одного актора, і як сповідь пророка без вітчизни... А головне, він примушує замислитися над сенсом життя і над сьогочассям» [11, с. 170].

Отже, наративний прийом пролепсису стає провідним в аксіологічних пошуках філософського дискурсу прози початку ХХІ ст. в ідіостилі Галини Пагутяк, Мирослава Дочинця, Галини Тарасюк.

Література

1. **Артюх А.** Герметичність як засіб світобудови у прозі Галини Пагутяк. Множинність часопросторових моделей. *Slavistika v modernim svete* : Conference mladých slavistů III. Praha, 2008. С. 117 – 124.
2. **Баран Є.** Зоїлові трені: літературно-критичні тексти. Львів, 1998. С. 98 – 100.
3. **Вещикова О.** Типологія літературного пролепсису в контексті наратологічних концепцій часу. *Держава та регіони: науково-виробничий журнал*. Серія : Гуманітарні науки. 2014. № 4 (39). С. 21 – 24.
4. **Винничук Ю.** Королева снів. *Пагутяк Г. Писар Східних Воріт Притулку*. Львів : ЛА «Піраміда», 2003. С. 5.
5. **Дочинець М.**

Єдин: [прозові мініатюри]. Мукачево : Карпатська вежа, 2019. 252 с. 6. **Зборовська Н.** Психоаналіз і літературознавство: посібник. Київ: «Академаїдав», 2003. 392 с. 7. **Ковалів Ю.** Літературознавча енциклопедія. Т. 2. К. : ВЦ «Академія», 2007. 624 с. 8. **Пагутяк Г.** Діти. *Діти : повісті і роман.* К. : Радянський письменник, 1982. С. 13 – 60. 9. **Пагутяк Г.** Гірчичне зерно: повість. *Гірчичне зерно : повісті.* К. : Радянський письменник, 1990. С. 5 – 122. 10. **Ставнична О.** Епістолологічний аспект романів-притч Г. Тарасюк. URL: <https://sworld.education/simpoz4/106.pdf>. 11. **Тарасюк Г.** Трепанация: *Літературознавчі праці, рецензії, відгуки, інтерв'ю.* Бровари: Вид-во ПП «МН ТРК «Відродження», 2006. 320 с.

С. А. Шпетна, О. М. Кіріченко

(ДЗ «Луганський національний
університет імені Тараса Шевченка»)

МОДЕЛЬ ГІПЕРТЕКСТОВОГО ПРОСТОРУ В МЕРЕЖЕВІЙ ЛІТЕРАТУРІ

Із зародженням літератури як виду мистецтва у віртуальному середовищі змінюється роль автора, читача, самого тексту твору та особливостей їхньої взаємодії. Автор літературного твору, зазначає дослідник віртуальної літератури Ю. Завадський, стає творцем системи текстів, які не мають між собою встановлених лінійних зв'язків, а через те допускають розширення повноважень читача до користувача [3], поведінка користувача допускає втручання в текст, зміну його об'єктного вмісту та реляцій між його складовими.

Гіпертекст – це складний багатогранний об'єкт, який є цілісною системою. Взаємодія компонентів цієї системи призводить до утворення й формування внутрішньої організації гіпертексту, що може сприяти появі нових його якостей і особливостей.

Гіпертекстовий твір – це твір, який щедро розгалужений, розбитий на дрібні текстони; мультимедійний твір – текст, що сам собою з'являється на екрані, з елементами анімації, музики; інтерактивний роман, який пишуть сотні й тисячі користувачів, придумуючи в сюжеті нові та нові розгалуження [5]. Текст у

такому разі перетворюється на динамічний віртуальний об'єкт, який складається з об'єктів нижчого рівня (мовні та позамовні одиниці) та відношень між ними, може входити до складу віртуальних об'єктів вищого рівня та вступати у відносини з іншими об'єктами (як складник комп'ютерної мережі він може містити посилання до інших текстів). Основні характеристики віртуального тексту закладаються автором як ініціатором продукування цього тексту, а додаткові формуються в процесі читацької діяльності, тому текст є динамічним.

Варто зазначити, що в Інтернет-щоденниках наявні всі ознаки гіпертексту, який трактується як знакова конструкція, тобто текст у широкому сенсі з наявністю мультимедійної інформації: об'єднання тексту, графіків, відео, звуку в електронному вигляді, де за допомогою механізму гіперпосилань можливий зв'язок елементів (інформаційних одиниць). Для гіпертексту блогів характерними є цитації, безмежність, реконструкція, деперсоналізація автора.

На позначення Г. Драпак, гіпертекст мережі Інтернет децентрований за своєю природою, бо основна ідея розгалужується в нескінченних посиланнях, які є основним механізмом гіпертексту. Необмеженість гіпертексту пояснюється масштабністю віртуального простору, який не має меж і бар'єрів. А тому читачеві запропоновано прокладення власного «шляху прочитання» [2].

Низка дослідників виокремлює основні характеристики гіпертексту й кіберпростору, до яких належить зв'язність, структурованість, змістовна повнота, одиниці, що представлені не в лінійній послідовності, а як система можливих переходів і зв'язків між ними, за допомогою яких можна читати матеріал у будь-якому порядку, утворюючи різні лінійні тексти.

І. Франко, говорячи про побудову лінійного тексту, висловлює надзвичайно важливу думку про елементи літературного твору: «Немає сумніву, що спосіб як в'яжуться одна з одною ідеї, репродуковані в певнім поетичнім творі надає тому творові головну частину його колориту. От тим-то досвід над асоціацією ідей у поета може нам докинути дуже важний причинок до його характеристики» [7, с. 32]. Франко також

підкреслює ґрунтовну роль закону асоціацій ідеї між окремими, хоч і непослідовними елементами літературного твору. Асоціація ідей є причиною появи різних трактувань одного й того ж тексту, оскільки сам процес асоціювання має більш суб'єктивний характер, аніж об'єктивний з опорою на загальнолюдський досвід.

У літературному творі мережевої літератури асоціативний зв'язок існує не лише в уяві читача, але й матеріально, він матеріалізується згідно з волею автора в гіпертекстові посилання, які присутні в тексті.

Американський учений, який є засновником сучасних інформаційних технологій і прабатьком `http`, розробником прообразу гіпертекстового пристрою Memex, Венівар Буш у роботі «Як ми можемо мислити» висловлює думку, що асоціативний зв'язок, який виникає між елементами тексту в процесі його сприймання, є відносно сталий для всіх читачів, а тому є передбачуваним. Читач у процесі читання нелінійного тексту прагне віднайти певну лінійність, побачити початок і кінець твору, тобто завершену структуру тексту [1].

Гіпертекст в мультимедійному середовищі Інтернет складається з певних семіотичних кодів, виражених через авторську концепцію й картину світу, аудіовізуальні, графічні знаки, власне текст, що дозволяє авторові втілювати задум і сприймати його читачем.

Процес навігації в гіпертекстовому просторі залежить від сприйняття й розуміння інформаційної одиниці нелінійного тексту, тобто мінімального, цілісного за змістом текстового фрагмента (наприклад, повідомлення у блозі, анонсу інформаційного повідомлення, літературно-критичної статті тощо).

Сучасні онлайн-щоденники є електронним медіа, засобом взаємодії між різними соціальними групами, індивідами та (або) засобом доставляння будь-яких змістовних інформаційних продуктів аудиторії. Інтернет-журнали мають унікальну можливість надавати аудиторії матеріали, які за певних причин не були опубліковані.

Гіпертекстуальність онлайнних щоденників пов'язана з кіберпростором, який можна конструювати, з ним можна експериментувати.

Інформація Інтернет-щоденників перебуває в різних моделях гіпертекстового простору: соціального, побутового, культурного, психічного тощо, а потому має кількісну і якісну нескінченність текстового й мультимедіа матеріалу; простір, заснований на взаємодії структурних особливостей текстів через трьохвимірність, неоднорідність, єдність з часом і рухом.

Цілісна інформація в онлайнних щоденниках представлена гіпертекстовим ланцюжком як закінченого цілого. Ми суголосні з точкою зору науковця-методиста А. Нікітіної щодо сприйняття прочитання гіпертексту аудиторією, на якість якоого впливає глибина гіпертекстового ланцюжка, наявність полікодових і монокодових гіпертекстів [6].

Отже, ми можемо констатувати, що на гіпертекстову структуру Інтернет-щоденників впливають такі чинники: динамічність, сила, складність, новизна, зв'язність, оцінка, які дозволяють перейти від забезпечення зворотного зв'язку з аудиторією до інтерактивної взаємодії.

Гіпертекст Інтернет-щоденників є варіацією масмедійного тексту, оскільки медіатекст сьогодні створюють усі охочі, хто хоче вести мережеві щоденники, форуми, персональні інформаційні блоги. На сьогодні Інтернет є тим простором, у якому люди соціально активні, талановиті, які презентують власну позицію публічно, реалізують свій потенціал у створенні медіатекстів, а гіперпростір стає не тільки формою реалізації, а й частиною їхнього життя, способом мислення.

Особливою рисою гіпертекстових та мультимедійних / гіпермедійних середовищ є інтерактивність – оперування в діалоговому режимі, коли користувач вводить у систему запити чи команди, а вона одразу реагує. Інтерактивність використовується для втілення творчого задуму письменника, що працює у віртуальній літературі.

Інтерактивною літературою є блог кожного «віртуала», якщо він наділений особистісними характеристиками, навіть відверто схематичними. Цілком літературною є розповідь від

першої особи вигаданого персонажа про світ, що його оточує, про його думки й відчуття, розповідь включає інтерактивні діалоги з коментаторями, записи в чужих журналах та спільнотах, поєднані з основним блогом гіпертекстовими зв'язками.

На сьогодні гіпертекстове подання інформації в інтернет-щоденниках характеризується: нелінійністю (сторінки не пов'язані одна з одною, вони є автономними, що дозволяє їх прочитувати в будь-якій послідовності); ієрархічність тексту (читач може увійти на будь-яку сторінку, а це змінює принцип підпорядкування між головним текстом і примітками); варіативність (можливість створювати щоденник різного роду за характером інформації (аудіовізуальної, текстової)); розширення меж єдиного тексту за допомогою створення гіпертекстових зв'язків з іншими документами, створення для читача умов активної роботи з текстом тощо.

Почасти структура кіберпростору є калькою реального життя, у якому є міста, вулиці, засоби зв'язку, спільноти, товариства, його члени, користувачі тощо. Вірогідним є той факт, що кіберпростір, який живе і створюється за аналогією з реальним світом, частково очищений від негативних конотацій, оскільки для користувача є психологічно комфортним простором, де можна конструювати свою ідентичність, соціальні відносини, експериментувати.

Л. Компанцева доходить висновку, що організація інформаційного ресурсу у вигляді Інтернет-щоденників передбачає безперервне конструювання дискурсу. Це дозволяє нам говорити про креативність і толерантність, інтерактивність віртуального спілкування, оскільки надають доступ багатьом читачам без будь-яких зусиль з мінімальною затратою часу [4].

У віртуальній літературі простежуються спроби поєднання в естетичну цілісність різних видів мистецтва, які утворюють синтетичні мистецькі форми. Сучасні комп'ютерні технології допускають можливість у межах гіпертекстового документа долучення до тексту інших одиниць, таких як звук, зображення, графічні елементи, елементи керування та впливу на текст тощо. Ускладненість літературного тексту мережевої літератури, зокрема й онлайн-ових щоденників, на думку Ю. Завадського,

власне й пов'язана з використанням авторами позамовних компонентів – звуку, відеоряду, кольорування та розмаїття шрифтів, графіки, що є певною інтеграцією різних видів мистецтв [3].

Отже, у мережевих щоденниках закладені необмежені можливості для читацької уяви – розшифрування знаків, кодів, фрагментів, що робить їх привабливими для читача.

Література

1. **Венівар Буш.** Як ми можемо думати (As We May Think). URL <https://www.wiki.uk-ua.nina.az>
2. **Драпак Г.** Текст, інтертекст та гіпертекст – точки перетину // *Studia methodologica*. 2014 (38). URL: <http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/Drapak.pdf>.
3. **Завадський Ю. Р.** Типологія й поетика мережевої літератури і сучасне західне літературознавство : дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.01.06. – теорія літератури. Тернопіль, 2006. 178 с.
4. **Компанцева Л. Ф.** Інтернет-комунікація: когнітивно-прагматичний та лінгвокультурологічний аспекти : дис... д-ра наук: спец. 10.02.02 – російська мова. Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України. Київ, 2007.
5. **Мережева література:** досвід мімікрії. URL: <http://litakcent.com/2009/03/20/merezheva-literatura-dosvid-mimikriji/>.
6. **Нікітіна А. В.** Педагогічний дискурс учителя-словесника : монографія. К. : Ленвіт, 2013. 338 с.
7. **Франко І.** Із секретів поетичної творчості. Зібрання творів: У 50 т. Т. 31. Київ, 1981.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Барилова Галина Кіндратівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка».

Безгодова Надія Семенівна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри української мови ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка».

Блонський Вадим Юрійович – здобувач вищої освіти Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара. *Науковий керівник* – доц. Ковальчук М. С.

Боднар Тетяна Іванівна – здобувачка вищої освіти ступеня доктора філософії кафедри української мови Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. *Науковий керівник* – доц. Коваленко Н. Д.

Бондарчук Наталія Сергіївна – учитель української мови, літератури та історії Єрківського закладу загальної середньої освіти I-III ступенів імені Героя України В. М. Чорновола.

Вельмик Вікторія Олександрівна – здобувачка вищої освіти Житомирського державного університету імені Івана Франка. *Науковий керівник* – доц. Гримашевич Г. І.

Глуховцева Ірина Ярославна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української філології та журналістики Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля.

Глуховцева Катерина Дмитрівна – доктор філологічних наук, професор кафедри української мови ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка».

Должикова Тетяна Іванівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри гуманітарної освіти КЗ ЛОР «Львівський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти».

Дяченко Наталія Миколаївна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови та методики її навчання Житомирського державного університету імені Івана Франка.

Карлова Надія Миколаївна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка».

Кибукевич Соломія Вікторівна – здобувачка вищої освіти ДЗ «Луганський державний медичний університет».

Науковий керівник – доц. Кравчук О. М.

Кіріченко Ольга Миколаївна – старший викладач кафедри іноземних мов за професійним спрямуванням ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка».

Клещова Оксана Євстахіївна – кандидат філологічних наук, доцент, завідувачка кафедри української мови ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка».

Колесникова Лариса Леонідівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка».

Кравченко Олена Леонідівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української філології та журналістики Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля.

Кравчук Оксана Миколаївна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри іноземних мов з латинською та українською мовами ДЗ «Луганський державний медичний університет».

Кудріна Марія Ігорівна – здобувачка освіти Кременського ліцею № 5 Кременської міської ради Луганської області.

Науковий керівник – Уманська Т. О.

Купрійчук Дарія Олександрівна – здобувачка вищої освіти Житомирського державного університету імені Івана Франка.

Науковий керівник – доц. Дяченко Н. М.

Кучерявенко Ганна Вікторівна – здобувачка вищої освіти ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка».

Науковий керівник – доц. Безгодова Н. С.

Логвінова Валерія Володимирівна – здобувачка вищої освіти Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля.

Науковий керівник – доц. Кравченко О. Л.

Лінчевська Ірина Петрівна – учитель української мови, літератури та історії Єрківського закладу загальної середньої освіти I – III ступенів імені Героя України В. М. Чорновола.

Найрулін Анатолій Олександрович – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка».

Негодяєва Світлана Анатоліївна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української літератури ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка».

Нікітіна Алла Василівна – доктор педагогічних наук, професор кафедри української мови ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка».

Плечко Антоніна Андріївна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов Поліського національного університету.

Помазан Дмитро Сергійович – здобувач вищої освіти ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка».

Науковий керівник – доц. Клещова О. Є.

Пономарьов Владислав Євгенійович – здобувач освіти Кременського ліцею № 5 Кременської міської ради Луганської області.

Науковий керівник – Уманська Т. О.

Приходько Марія Дмитрівна – здобувачка освіти Кременського ліцею № 5 Кременської міської ради Луганської області.

Науковий керівник – Уманська Т. О.

Роман Марина Олександрівна здобувачка вищої освіти Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького.

Науковий керівник – проф. Мартинова Г. І.

Руднєва Марія В'ячеславівна – здобувачка освіти Кременського ліцею № 5 Кременської міської ради Луганської області.

Науковий керівник – Уманська Т. О.

Савісько Софія Олександрівна – здобувачка вищої освіти ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка».

Науковий керівник – доц. Безгодова Н. С.

Соколовська Тетяна Володимирівна – здобувачка вищої освіти ступеня доктора філософії кафедри української літератури,

компаративістики і гринченкознавства Київського університету імені Тараса Шевченка.

Науковий керівник – проф. Бровко О. О.

Стебловська Дар'я Юрїївна – здобувачка вищої освіти ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка».

Науковий керівник – проф. Пінчук Т. С.

Тищенко Тетяна Миколаївна – кандидат філологічних наук, доцент, професор кафедри української мови та методики її навчання Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.

Уманська Тамара Олександрівна – здобувачка вищої освіти ступеня доктора філософії ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка».

Науковий керівник – проф. Пінчук Т. С.

Федорова Дар'я Тарасівна – здобувачка вищої освіти ДЗ «Луганський державний медичний університет».

Науковий керівник – доц. Кравчук О. М.

Шпетна Світлана Анатоліївна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри іноземних мов за професійним спрямуванням ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка».

Наукове видання

**Слобожанська бесіда – 15.
Лінгвістика тексту
і вивчення української ментальності**

Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції
(8 листопада 2022 р., м. Полтава)

За редакцією проф. Глуховцевої К. Д.
Коректор – Н. С. Безгодова
Комп'ютерний макет – Л. Л. Колесникова

Формат 60x84 1/16. Ум. друк. арк. 9,94
Наклад 50 прим. Зам. № 2212/2-21

Видавець і виготовлювач ТОВ «Талком».
м. Київ, вул. Львівська, 23,
тел./факс: (044) 424-40-69, 424-56-26.
E-mail: ukraine.vdk@email.ua.

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 4538 від 07.05.2013.